

Sakte, men sikkert?

En utforskende refleksjon over saktejournalistikkens
bidrag i forskningsformidling

Siv Astri Nilsen Fjørtoft

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Institutt for journalistikk og mediefag
Praktisk-teoretisk masteroppgave i sakprosa
Emne MJ5900
Vår 2023

Sammendrag

Litterær sakprosa, gjerne bestående av en personlig fortelling som handler om forfatteren selv, blir stadig mer populært. Samtidig er også forskningsformidling i vekst. I denne masteroppgaven drøfter jeg hvordan slike personlige fortellinger kan brukes i kombinasjon med forskningsformidling, ved hjelp av en saktejournalistisk fremgangsmåte. Oppgaven består av to sakprosaetekster som sammen med et teoretisk rammeverk utgjør grunnlaget for den utforskende analysen og drøftingen. Jeg reflekterer over rollen subjektivitet får når personlige fortellinger brukes til forskningsformidling og argumenterer for at det bidrar til økt identifikasjon og emosjonell tilknytning for leseren samt en mer tydelig transparens. Jeg argumenterer også for at økt tid til rådighet i tekstproduksjon legger til rette for kontekstuell dybde ved at refleksjoner får rom til å vokse. Samtidig trekker jeg også frem at slike bidrag gjør forskningsformidling mer engasjerende og dermed mer inkluderende.

Abstract

Creative non-fiction, preferably consisting of a subjective narrative revolving around the writer, is rising in popularity. At the same time, science writing is also on the rise. In this master's thesis, I discuss how such personal narratives can be combined with science writing by using slow journalism. It consists of two non-fiction narratives which, along with a theoretical framework, form the basis for the explorative analysis and discussion. I reflect on the role of subjectivity in personal narratives when used to communicate science and argue that it contributes to increased identification and emotional connection for the reader, as well as a clearer transparency. I also argue that having more time available when working on non-fiction writing, facilitates contextual depth by allowing reflections to grow. At the same time, I also point out that such contributions make science writing more engaging and thus more inclusive.

Forord

For en opplevelse det har vært å skrive denne masteroppgaven.

I lang tid var hele mastergraden min lille hemmelighet. Jeg turte ikke å fortelle noen hva jeg drev med hver kveld etter jobb, i tilfelle jeg ikke klarte å fullføre. Men så kom pandemien, og både jobb og studier ble flyttet til hjemmekontoret. Det er ikke mange som snakker varmt om den tiden, men nedstengningen ga meg tid til å fokusere. Uten den hadde jeg kanskje ikke skrevet dette forordet akkurat nå?

Tusen takk til min veileder Harald Hornmoen for gode og spennende samtaler underveis. Det var også hans fag, Science and the Media, som inspirerte meg til å lære mer om hvordan forskning kan formidles på en engasjerende måte. Jeg vil også takke Birgitte Kjos Fonn for motiverende oppmuntring siden starten av dette prosjektet.

Underveis i arbeidet med denne oppgaven mottok jeg et masterstipend fra Medienarrasjonsgruppa (MNG) ved OsloMet. Det ga meg rom til å ta noen uker fri fra jobb for å skrive, og det er jeg veldig takknemlig for.

Maria – tusen takk for at du alltid heier på meg. Alt jeg vet om å være en god venn, har jeg lært av deg.

Og Are – du er inspirasjonen bak hele denne oppgaven. Tenk det! Takk for alle middagene.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Innledning	1
1.1 Oppgavens tema	1
1.2 Problemstilling	2
1.3 Disposisjon	4
Kapittel 2. Metodisk og teoretisk rammeverk	6
2.1 Metode	6
2.2 Teori	8
Kapittel 3. Praktisk del – to personlige fortellinger	17
3.1 En fremtid som gift	18
3.2 Endokrigerne	43
3.3 Tanker om sjanger og publisering	58
Kapittel 4. Analyse av arbeidsmetoden	62
4.1 Saktejournalistiske virkemidler	62
4.2 Tid og rom for komplekse sammenhenger	74
Kapittel 5. Drøfting	83
5.1 Subjektivitet	83
5.2 En fortelling basert på minner	87
5.3 Plass til både forskning og fortelling	90
5.4 Tid til refleksjon	94
Kapittel 6. Konkluderende refleksjoner	98
Referanseliste	100

Om bruk av referanser

Jeg har benyttet APA7. I den teoretiske delen av oppgaven referer jeg til kilder i løpende tekst med en fullstendig referanseliste helt til slutt, mens i produksjonsdelen bruker jeg APA7 tilpasset fotnoter og deretter en liste over kildene etter hver tekst. Jeg har valgt denne løsningen for å minimere «støy» under leseropplevelsen, samtidig som at det er fullt mulig å finne ut nøyaktig hvor jeg har informasjonen min fra.

Fordi dette er en oppgave om saktejournalistikk, er tidspunktet for når produksjonstekstene ble skrevet et viktig poeng. I første tekst gjøres dette eksplisitt ved at hvert underkapittel knyttes til en spesifikk måned. Dette har hatt konsekvenser for kildene jeg har brukt, for eksempel ved at URL-er har blitt endret eller slettet i ettertid. Jeg har derfor brukt tid på å kvalitetssikre disse for å sørge for gyldige og brukbare kilder når denne oppgaven leveres. Det har derimot ført til at jeg i kapitlene som ble skrevet i februar og mars 2022, refererer til nettsidetekster hos Miljødirektoratet som ble oppdatert sommeren 2022. Det kan jo virke litt merkelig, men samtidig tenker jeg at det ikke er uvanlig at tekster blir redigert og oppdatert før publisering, dersom de ble skrevet lang tid i forveien.

I den første produksjonsteksten har jeg også referert til en bok jeg kun har i Kindle-format. I de tilfellene har jeg ikke brukt sidetall, men ført opp kapittel og avsnitt istedenfor.

Kapittel 1. Innledning

1.1 Oppgavens tema

Jeg ble først interessert i sakprosa da jeg forsto at sakprosa også kan være fortellinger. Da jeg leste en sakprosabok fra perm til perm, og fikk samme følelse og driv som når jeg leser en roman, visste jeg at romanen aldri ville bli det samme for meg igjen. Det var noe spesielt med virkelighetens historier. De var virkelige – og de engasjerte mye, mye mer enn oppdiktete historier.

Litterær journalistikk, eller fortellende sakprosa som i mange sammenhenger er synonymt med litterær journalistikk, gjorde meg oppmerksom på at faktabaserte tekster også kan låne virkemidler fra skjønnlitteraturen. Som William Blundell skriver i boka *The Art and Craft of Feature Writing*:

No Chinese wall divides writers of fact and writers of fiction. Much more unites them than separates them, a fact the student will appreciate when he studies – not just reads, but studies – the work of the best novelists and short-story writers. (1988, s. 228)

Blundell mener altså at hvis man ønsker å skrive fortellende sakprosa, bør man se til mesterne innen skjønnlitteratur. Tom Wolfe skriver i *The New Journalism* at de dyktigste skribentene er de som klarer å trigge leserens minnebank og følelsesliv under lesingen, slik at handlingen i teksten gir gjenklang i egne minner og erfaringer. Ifølge Wolfe er det dette som gjør at man får følelsen av å være oppslukt i en bok. Og skribenten kan trigge denne responsen ved å bruke fire spesifikke virkemidler: scener, dialog, synsvinkel og detaljer som avslører en persons sosiale status (1975, s. 64). Dette er virkemidler vi kjenner igjen fra skjønnlitteraturen, men det er naturligvis ingenting som hindrer skribenter i å bruke dem i sakprosa, så lenge teksten ikke går over i fiksjon.

Da jeg startet på dette studiet var det altså dette jeg ønsket å lære meg. Hvordan kan jeg skrive god, engasjerende, medrivende sakprosa? Sakprosa som får leserne til å glemme tid og sted? Såkalte «page-turners» som kan leses på samme måte som en roman?

Jeg ble inspirert til å skrive en produksjonsoppgave basert på forskningsformidling da jeg leste uttalelsene til Gunnar Aakvaag i *Morgenbladet* sommeren 2020. Han påpekte at «det er vanskelig for den akademiske litteraturen å konkurrere med den journalistiske sakprosaen fordi forskning og vitenskap ofte er krevende å forholde seg til, mens den journalistiske sakprosaen nøyer seg med å fortelle en historie» (Imeland, 24.07.20). Jeg har lenge vært glad i fortellende sakprosa, og jeg synes ofte den er best når den kombineres med forskningsformidling. Men tidligere har jeg ikke reflektert så mye over om selve formidlingen av fagområdet er god nok ifølge akademikere.

Jeg tenker derfor at det kan være interessant å eksperimentere med kombinasjonen av en godt fortalt historie med formidlingen av et vitenskapelig felt. Hva er viktigst når vi skriver bøker; teoretisk kunnskap eller historiefortelling?

Et av argumentene som Aakvaag har mot journalistenes sakprosa-bøker, er at de lener seg for mye på fortellinger om enkeltindivider. Han mener at en slik fremgangsmåte gjør det vanskeligere å formidle hvordan komplekse forhold henger sammen. Kun teori kan sørge for det (Aakvaag, 19.06.20). Etter min erfaring er det motsatt. Teorien blir for vag og lite konkret til at jeg forstår hvordan alt henger sammen. Kun når den konkretiseres ved hjelp av en virkelig historie, blir det mulig å se de faktiske konsekvensene av den vitenskapelige forskningen.

1.2 Problemstilling

Med dette temaet som bakgrunn har jeg derfor skrevet en produksjonsoppgave som består av to tekster. Begge blander sammen fortelling og forskningsformidling, skrevet fra et subjektivt ståsted. Den lengste teksten handler om testikkelkreft og hvorfor forskere mistenker at miljøgifter forårsaker denne kreftformen, fortalt gjennom min manns møte med testikkelkreft. Den andre teksten handler om endometriose, hvor jeg tar i bruk mine egne erfaringer som pasient. Jeg har hatt som mål å skrive disse tekstene som saktejournalistikk – en slags motbevegelse mot den raske journalistikken som har satt sitt preg på tiden vi lever i. Hva kan vi tjene på å ta oss bedre tid når vi skal utforske forskning gjennom sakprosa? Jeg skal se nærmere på dette og finne ut om saktejournalistikk kan være en god metode for å skrive fortellende og personlig sakprosa som allikevel inkluderer en tilfredsstillende kompleksitet i behandlingen av fagstoffet. Kan det være at god formidling har plass til begge deler?

Jeg bestemte meg først for å skrive teksten om testikkelkreft. Temaet var aktuelt både som en historie om et ungt ektepar, men også på en mer universell måte, som nødvendig formidling. Det var den mest inngripende hendelsen jeg hadde opplevd hittil i livet, og i løpet av de siste årene har jeg tenkt at jeg ble nødt til å skrive om den før jeg kunne bevege meg videre og skrive om noe annet. Og det var først da jeg nærmet meg slutten av skriveprosessen med denne teksten at ideen om en fortelling om endometriose kom inn i bildet. Det var da fem–seks måneder siden operasjonen min og jeg hadde flere dagboknotater fra tiden under og etter som jeg ikke hadde noen spesielle planer for. Men jeg merket at jeg likte det jeg hadde skrevet og at det var et tema som jeg ønsket å utforske videre. Endometriose har fått mer oppmerksomhet i offentligheten i det siste, blant annet takket være det iherdige arbeidet til Endometrioseforeningen. Men de fleste fortellingene blir fortalt av dem med så sterke smerter at de nesten ikke fungerer i hverdagen. Jeg ble selv ganske sjokkert over å finne ut av at jeg hadde endometriose siden jeg merker svært lite av det i hverdagen, og jeg

tenkte derfor at dette kunne være et nyttig bidrag slik at flere blir klar over at de kan ha endometriose selv om de ikke har noen symptomer. Dette er også viktig formidling fordi endometriose kan utvikle seg til å bli mye verre dersom man ikke får behandling i tide.

Jeg ønsker altså å utforske saktejournalistikk som en passende fremgangsmåte for skribenter som vil vise hvordan komplekse forhold henger sammen. I dag er det ikke mange journalister som er privilegerte nok til at de kan jobbe så sakte de vil. I *Norsk mediehistorie* skriver Henrik Grue Bastiansen og Hans Fredrik Dahl om hvordan klikket fra en datamus har endret tilværelsen for journalister. Denne direkte responsen fra leserne setter nå standarden for hvordan journalister jobber: «For å spare tid tok medarbeiderne i bruk ‘klipp-og-lim’-journalistikk og kuttet ut lunsjpausene. Tidspresset påvirket deres arbeidsmetoder, nyhetenes innhold, organiseringen, alt. Journalistene opplevde snart at de hadde flere arbeidsoppgaver enn tid til å utføre dem» (2019, s. 372). Det er nok mange lesere der ute som har latt seg irritere av den såkalte «klikkagn»-journalistikken. Overskrifter har gått fra å være informative til misvisende, og vi merker fort når vinklingen til en sak viser seg å være noe helt annet enn det overskriften tilsier. Dette er hovedgrunnen til at jeg ønsket å bli bedre kjent med saktejournalistikk, som er et direkte motsvar til «klikkagn»-saker. Jeg ville lære meg hvordan jeg kan formidle et komplekst fagfelt og vise at det først og fremst er en korrekt fremstilling av faktaene som er viktig, ikke hurtigheten i leveransen – og at de er fortalt på en måte som gjør at hvem som helst kan bli engasjert i historien.

Én ting som begge produksjonstekstene mine hadde til felles, var at de handler om sykdommer som stadig forekommer oftere uten at forskere kan fortelle oss hvorfor. Og jeg merket at jeg ble bare mer og mer frustrert over dette mens jeg undersøkte og skrev meg gjennom fortellingene. Til slutt ble dette selve nerven i tekstene. Hvorfor finnes det ingen sikre svar på hvorfor mannen min ble syk? Og hvorfor får stadig flere kvinner endometriose uten at legene i det hele tatt kan fortelle oss hva det skyldes? Mens behandling av testikkelkreft er en velsmurt maskin i det norske helsevesenet, kan ikke endometriosepasienter forvente å få tilfredstillende behandling engang. Hvis de først får diagnosen, må de innfinne seg med at de nå er kronikere. Denne nerven førte til at dette ble forskningsformidling i svært subjektivt og personlig format, mer enn det som gjerne er vanlig for denne typen formidling. Jeg ønsket derfor å rendyrke det personlige elementet i problemstillingen.

Subjektiv sakprosa har vært en økende trend siden tusenårsskiftet i Norge, ifølge Jo Bech-Karlsen. I *Den nye litterære bølgen* stiller han noen viktige spørsmål:

Hva er subjektiviteten på 2000- og 2010-tallet uttrykk for? Viser den at noe står på spill for forfatteren, at skrivingen uttrykker en slags nødvendighet, knyttet til et personlig anliggende? Har den med dialog å gjøre, et behov for å føre en samtale? (2014, s. 33)

For min del er dette kjernen i hvorfor jeg har brukt meg selv i disse tekstene. I mine tekster er det mye som står på spill, samt et ønske om å gå i dialog med offentligheten, for å rette oppmerksomhet mot to sykdommer som kan ha store konsekvenser for oss i fremtiden. Det er også viktig for meg å skille mellom journalistikk og sakprosa i denne oppgaven. Kan saktejournalistikk være utgangspunktet for en masteroppgave i sakprosa? I mitt tilfelle er svaret ja fordi jeg mener det er en forskjell på fortellinger som baserer seg på case og fortellinger som baserer seg på egne erfaringer. Robert J. Griffin skriver at det er vanlig praksis blant journalister å presentere saker ved hjelp av anekdoter og fortellende elementer. Når en journalist får en nyhetssak i fanget, handler det derfor om å finne mennesker som kan vise hva slags konsekvenser nyheten har i ekte liv (1999, s. 228). Men mine tekster har et annet utgangspunkt: Mitt liv. Istedenfor at temaet styrer hvilke erfaringer som blir fortalt, er det heller erfaringene som styrer hvilke tema som får bli en del av teksten. Det betyr at jeg kan ikke skrive om hva som helst, og deretter finne noen som kan gjøre det om til en fortelling. Materialet for teksten må hentes fra mine egne erfaringer, og jeg kan dermed ikke jobbe like «oppdragsbasert» som en journalist. Hvis jeg ønsker å skrive om et tema, må jeg først ha erfaringer og opplevelser som kan eksemplifisere og kontekstualisere dette temaet. Jeg vil allikevel si at erfaringsbaserte fortellinger kan fungere som saktejournalistikk fordi virkemidlene er de samme, uansett om utgangspunktet er journalistikk eller sakprosa.

Jeg ønsker å finne ut av hva saktejournalistikken kan bidra med når vi som ikke er fagekspert, skal formidle komplekse fagområder og samtidig engasjere leserne. Det finnes allerede engasjerende forskningsformidling, men etter min erfaring er det ikke så ofte den går inn i den private sfære på samme måte som tekstene mine gjør (uten at jeg skal påstå at jeg har lest *all* forskningsformidling de siste årene). Jeg ønsker derfor å se på forskningsformidling gjennom den saktejournalistiske linsen og ta for meg hvordan de forskjellige virkemidlene bidrar til å løfte forskningsformidlingen enda et par hakk. Jeg har derfor landet på følgende problemstilling: Hva kan saktejournalistiske virkemidler tilføre forskningsformidlingen gjennom personlige fortellinger?

1.3 Disposisjon

Hittil har jeg redegjort for hvorfor jeg har valgt å skrive om dette temaet og hvordan jeg landet på problemstillingen min. I kapittel 2 vil jeg først redegjøre for metoden jeg brukt i arbeidet med denne masteroppgaven, før jeg deretter ser nærmere på saktejournalistikk i et forsøk på å plassere min

egen masteroppgave inn i dette fagfeltet og gjøre meg opp en mening om hva jeg kan bidra med av ny kunnskap. Jeg vil også gjøre rede for hva jeg mener når jeg snakker om personlige fortellinger, og hva slags funksjon slike fortellinger kan ha i sakprosa. Til slutt vil jeg ta for meg de trekkene innen forskningsformidling som jeg anser som mest relevant for denne oppgaven. Kapittel 3 består av to produksjonstekster som skal kunne fungere som saktejournalistikk og forskningsformidling, og avsluttes med mine tanker rundt sjanger og publisering. I kapittel 4 henter jeg frem det teoretiske rammeverket fra kapittel 2 og bruker det til å analysere virkemidler i mine egne tekster. I kapittel 5 skal jeg drøfte og reflektere over hvordan disse virkemidlene styrker forskningsformidlingen og gjør den mer engasjerende. Til slutt vil jeg tilby noen konklusjoner basert på erfaringene jeg har gjort meg i løpet av skriveprosessen.

Kapittel 2. Metodisk og teoretisk rammeverk

2.1 Metode

Jeg har valgt å skrive en praktisk-teoretisk masteroppgave hvor jeg tar utgangspunkt i to egenskrevne tekster og reflekterer over erfaringene jeg har gjort meg underveis i arbeidet. Disse refleksjonene analyseres og drøftes i sammenheng med det teoretiske rammeverket og annen relevant litteratur. Refleksjonene mine vil til slutt utgjøre grunnlaget for oppgavens konklusjon.

Grunnen til at jeg har valgt å skrive en praktisk-teoretisk masteroppgave, er at jeg ønsker selv å få erfaring med hva som kreves for å skrive god saktejournalistikk. Dette øker sannsynligheten for at jeg trekker en gyldig konklusjon. Noe av grunnen til at saktejournalistikk kalles nettopp saktejournalistikk, er fordi det er en krevende form for sakprosa å skrive. Det ville vært vanskelig å se for meg alt arbeidet som er lagt ned i en tekst dersom jeg ikke selv hadde forsøkt meg på et lignende prosjekt. Jeg har derfor latt meg inspirere av autoetnografisk metode og bruker mine egne personlige erfaringer til å utvikle og tolke ny kunnskap ved hjelp av utforskning og refleksjoner (Karlsson et al., 2021).

Å skrive refleksjonsnotater til produksjonstekster har vært en sentral del av denne mastergraden, og jeg har erfart under tidligere eksamener at dette er en fremgangsmåte med høy læringskurve. Jeg ønsket derfor å bruke denne metoden i et større stykke arbeid, som en masteroppgave jo er. Ved å skrive mine egne produksjonstekster og deretter reflektere over arbeidet mitt, vil det gi meg erfaringer som bidrar til å finne svar på hva saktejournalistikken kan tilføre forskningsformidlingen.

Refleksjon er nyttig fordi det hjelper studenten med å *gjøre noe aktivt* med informasjonen som hen tar til seg. Det legger til rette for eksperimentering, kreativitet og fremgang (Helyer, 2015, s. 18). Dette kjenner jeg som sagt igjen i min egen studieerfaring. «One of the main reasons for sharpening reflective skills is that it is these skills that enable intelligent and informed analysis of how our other skills are doing.» (Helyer, 2015, s. 22). Jeg har derfor valgt å bruke refleksjon som en måte å analysere og drøfte mitt eget arbeid på, fordi jeg mener det vil føre til økt kunnskap og bevissthet rundt mine egne ferdigheter, men forhåpentligvis også en nyttig konklusjon for fagfeltet. Journalistikk (og sakprosa, vil jeg påstå) er fag i endring, og derfor er det behov for skribenter som kan tilpasse seg hyppig utvikling og nye prosesser. Dette er endringer som krever reflekterende praktikere, påstår Ramaker, van der Stoep og Deuze (2015).

Ulempen med å bruke en metode som utelukkende baserer seg på mine egne erfaringer, er naturligvis å kunne vurdere undersøkelsens reliabilitet, validitet og generaliserbarhet. Ifølge Barbara Gentikow (2005) er ikke dette et uvanlig dilemma i kvalitative metoder. Hun mener allikevel at det

ikke er umulig og at man heller bør tenke nytt rundt disse kvalitetskriteriene. For å sikre reliabilitet er forskerens selvrefleksivitet viktig. Med dette mener hun at man hele tiden skal vurdere om man har valgt riktig fremgangsmåte for å svare på problemstillingen og hvor pålitelig den er. For å sikre at man produserer valid kunnskap, bør man tenke at man ikke nødvendigvis skal finne frem til én sannhet, men heller flere sannheter eller én mulig sannhet av mange (2005, s. 59). Dette henger også sammen med hennes syn på generaliserbarhet. Hun påpeker at generalisering ofte blir problematisk når man undersøker noe kvalitativt (2005, s. 60). Hun mener at man eksempelvis heller kan se på en undersøkelses analytiske kompleksitet, fremfor dens generaliserbarhet. «I stedet for entydige fasitsvar uten rom for videre diskusjon, burde konklusjoner fra kvalitative studier nettopp avspeile fenomeners kompleksitet og derfor heller understreke uferdigheten i analysen, fremfor å kamuflere den» (2005, s. 63). Dette støttes av Karlsson et al. i *Hva er autoetnografi?* (2021). De påpeker at mennesker er både forskjellige og *uferdige*, og at verdens kompleksitet og foranderlighet gjør at vi heller bør bruke begreper som *kunnskaper*, *virkeligheter* og *sannheter* (s. 24). Så lenge vi tilegner oss nye erfaringer, vil vi forandre oss og utvikle oss videre.

Selv om jeg gjerne ønsker å konkludere med noe som er gyldig for flere enn meg selv, forstår jeg også at mine erfaringer er *mine*. En annen forsker kunne tatt fatt på denne oppgaven med helt andre erfaringer fra før, og dermed kommet frem til en annen konklusjon enn meg. Hensikten med denne oppgaven er å tilby et bidrag i sakprosaens diskusjon om bruk av personlige fortellinger i forskningsformidling. Men jeg kan ikke anta at en konklusjon er representativ for flere enn meg. Da må jeg heller anerkjenne at verden er kompleks og at min subjektive oppfatning av den også er gyldig i seg selv:

Fremfor å forsøke å representere andre, så er det først og fremst våre egne erfaringer vi har tilgang til. Forskeren forstås dermed som en person som alle andre personer, med opplevelser, følelser og erfaringer som hører livet til. Oppmerksomheten rettes mot forskerens egne erfaringer, og forskeren inntar en slags dobbeltrolle som både forsker og informant. (Baarts, 2010, henvist i Karlsson et al., 2021)

Min erfaring er derfor én mulig sannhet av mange. Jeg har allikevel forsøkt å gjøre oppgaven interessant for flere enn meg ved å formulere en åpen problemstilling som legger til rette for en reflekterende konklusjon, fremfor en fasit. Jeg forsøker å løfte blikket og tenke meg frem til hva disse refleksjonene mine kan bidra med av ny kunnskap i sakprosafeltet for personlige fortellinger og forskningsformidling.

2.2 Teori

I dette delkapittelet vil jeg redegjøre for de tre forskjellige elementene som er viktige å forstå for å kunne svare på problemstillingen: Saktejournalistikk, personlige fortellinger og forskningsformidling. Av disse anser jeg saktejournalistikk som mest sentral, og kanskje også minst utforsket fra før, og jeg kommer derfor til å bruke mest plass på å gå gjennom tidligere forskning på dette emnet, og gå spesifikt inn på artikler og forskere som har drøftet og konkludert seg frem til poenger som er nyttige for min problemstilling. Jeg vil også ta for meg hva som gjør personlige fortellinger engasjerende og hvordan de bidrar til å gi spesifikke temaer oppmerksomhet. Til slutt går jeg inn på forskningsformidling, og redegjør for hvordan dette er relevant for oppgaven min. Dette er et større felt, og jeg har derfor blitt nødt til å ta for meg et ganske avgrenset område. Jeg fokuserer derfor hovedsakelig på usikkerhet i forskning og leseres forståelse av forskningsformidling.

Saktejournalistikk

Susan Greenberg var den første til å bruke begrepet «slow journalism» i en artikkel som ble publisert i britiske Prospect i 2007. Greenberg beskriver saktejournalistikk som et samlebegrep for sjangre som inneholder lengre sakprosaer, slik som essay og reportasje (Greenberg, 2007). I 2012 fulgte hun opp med artikkelen «Slow Journalism in the Digital Fast Lane». Der sammenlignet hun saktejournalistikk med markedsbegrepet «the end of the middle», og med det mener hun at i et marked av varer og tjenester lønner det seg som oftest å enten tilby noe som er kjapt og billig eller dyrt og luksuriøst. Alt som faller mellom disse motpolene, vil bli sett på som for dyrt for de kostnadsbevisste og for billig for de kvalitetsbevisste. Daglige nyheter, som før i tiden kunne bli sett på som den luksuriøse delen av skalaen, har i dag blitt redusert til noe som befinner seg midt mellom den billige og raske informasjonen man finner på sosiale medier, og de påkostede journalistiske produksjonene. Greenberg argumenterer derfor at det burde være et godt tidspunkt å investere mer i saktejournalistikk – journalistikkens luksusvare (2012, s. 381).

Greenberg skriver at disse tekstene skal være skrivekunst, og at et definerende aspekt ved saktejournalistikk skal også være at fortellingen fungerer på mer enn ett nivå, slik at den spesifikke historien også åpner opp for at andre, mer universielle temaer får sin plass i teksten (2012, s. 382). Dette er viktig fordi saktejournalistikk også er utpreget subjektiv. Men det betyr ikke at tekstene kun er interessante for journalistene som har skrevet dem. De subjektive erfaringene brukes til å belyse temaer som er relevante for mange mennesker, i enkelte tilfeller også *alle* mennesker.

Denne subjektiviteten fører også med seg en økt grad av usikkerhet rundt hva journalisten vet og ikke vet. Ifølge Greenberg er en sentral egenskap ved saktejournalistikk at denne usikkerheten både gjøres tydelig overfor leseren og tolereres av leseren (2012, s. 382).

I *Prospect*-artikkelen stiller Greenberg spørsmålsteget ved hvorfor Storbritannia ikke har en like sterk sakprosatradisjon som USA. Hun mener at hovedgrunnen er at britene hovedsakelig tenker på skjønnlitteratur når de hører ordet «litteratur». Av og til kan til og med faktabaserte bøker markedsføres som romaner dersom de blir sett på som gode leseropplevelser. I USA, derimot, mener hun at kreativitet har blitt en måte å forstå førstehåndserfaring på, og med dette har amerikanerne skapt sjangeren «creative non-fiction», som de virkelig er gode på (Greenberg, 2007). Dette er en tendens jeg også kjenner igjen fra den norske bokbransjen. «Virkelighetslitteratur» er ofte basert på virkelig hendelser fra forfatterens liv, men bøkene frontes gjerne som romaner (med ordet «roman» på omslaget). Dette kan ofte være et grep som blir gjort for å unngå kravet om dokumentasjon, som er et ufravikelig trekk ved sakprosa. Det er også hendig dersom utgivelsen fører med seg ubehagelige konsekvenser fra andre mennesker som føler seg utlevert. Men jeg har også opplevd at fortellende sakprosa blir markedsført som romaner i nyhetsbrev og nettsider. Et eksempel på dette er Jesmyn Wards bok *Menn vi høstet*, som ble utgitt i norsk oversettelse av Aschehoug i 2020. I nettbutikken har boken blitt kategorisert som faglitteratur, med undertittelen «en erindringsbok», mens i nyhetsbrev ble den omtalt som en roman. Om dette skyldes en misforståelse eller et markedsføringstriks vet jeg ikke, men personlig synes jeg det er graverende å nedgradere Wards bok til fiksjon. Selve styrken i fortellingen baserer seg på at den er sann. Et annet eksempel er Andri Snær Magnasons *Om tiden og vannet*. Da den ble nominert til Nordisk råds litteraturpris i 2021, ble den omtalt som en roman, til tross for at det åpenbart er sakprosa. Ikke bare inneholder boka en grundig kildeliste, men den er også kategorisert som sakprosa hos både det islandske og det norske forlaget.

Greenberg hadde altså en god grunn da hun søkte etter en måte å heve sakprosaens anseelse blant lesere på ved å lage en kobling til saktejournalistikk. Men hva gjør en tekst til saktejournalistikk? Megan Le Masurier dro saktejournalistikken inn i akademia da hun skrev artikkelen «What is slow journalism?» i 2015. Dette var hennes forsøk på å definere noen karakteristikk som kjennetegner saktejournalistikk, basert på Susan Greenbergs introduksjon av begrepet. Hun påpeker at Greenbergs første beskrivelse av saktejournalistikk ikke var spesielt revolusjonerende. Lange journalistiske tekster av kvalitet, hvor kvalitet i denne sammenhengen betyr dypgående undersøkelser, forklaringer og kontekst i en narrativ stil. Og som hun skriver er det mange kjente journalistiske verk fra de siste århundrene som passer til den beskrivelsen. Hun ser derfor på Greenbergs senere argumenter i «Slow Journalism in the Digital Fast Lane» (2012) som

mer produktive (Le Masurier, 2015, s. 142). Disse argumentene bygger på gradene av gjennomsiktighet og usikkerhet i en tekst, og at journalisten eller forfatteren synliggjør hvordan hen har jobbet med saken, hvem som er kildene, hva man vet og hva man ikke vet. Ifølge Greenberg vil både en teksts troverdighet og overtalelsesevne øke dersom skribenten anerkjenner sin egen subjektive posisjon og den usikkerheten som gjerne følger med når en skribent er på jakt etter fakta (Greenberg, 2012).

Denne usikkerheten vil ofte komme hånd i hånd sammen med den narrative stilen. Når en journalist skriver om egne erfaringer, om hendelser som har skjedd uten at de nødvendigvis kan dokumenteres, blir leseren nødt til å stole på at skribenten gjengir historien på en så korrekt måte som mulig. Når leseren da kommer til en sekvens av historien hvor journalisten selv innrømmer at minnene ikke helt holder mål, øker det troverdigheten til det hen faktisk husker. Historiefortelling er ett av egenskapene som ofte knyttes til saktejournalistikk, og dette er gjerne funksjonen som skiller disse tekstene fra harde nyheter (Le Masurier, 2015, s. 143).

I 2016 utga *Journalism Practice* og *Digital Journalism* ut en dobbeltutgave dedikert til saktejournalistikk, redigert av Megan Le Masurier. Denne dobbeltutgaven inneholder den største samlingen av forskningsartikler om saktejournalistikk som hittil har blitt utgitt. Her vil jeg gi en oppsummering av artiklene som er mest relevant for denne oppgaven.

I «On not going too fast with slow journalism» viderefører Erik Neveu Masuriers kartlegging av saktejournalistikkens kriterier ved å grave frem noen spesifikke «rom» for saktejournalistikken. Ett av disse rommene er «explanatory journalism», ment som journalistikk som forklarer og illustrerer komplekse temaer på en tydelig måte. Et annet rom er «non-fiction narratives», det vil si sakprosa som historiefortelling. Her påpeker han at kjerneingrediensene til saktejournalistikk er dype og lange undersøkelser fortalt med litterære teknikker samt et selektivt valg av historier som vanligvis ikke blir fortalt (Neveu, 2016, s. 455).

Matthew Ricketson skriver at harde nyheter gjerne prioriterer informasjon over emosjon, fokuserer på det konkrete fremfor det abstrakte og legger mer vekt på handling enn refleksjon. Dette fører til at hendelser, mennesker og saker ikke blir behandlet på en spesielt kompleks måte. Lengre artikler og journalistikk i bokformat blir derfor en måte å bøte på disse manglene. De bidrar til stokken over relevant og nyhetsverdig informasjon ved å dykke dypere, slik at offentligheten får bedre forståelse for mennesker, hendelser og saker i nyhetsbildet. Ricketson legger også til at dette gjerne gjøres ved hjelp av narrative virkemidler (2015, s. 507–508).

Nico Drok og Liesbeth Hermans stiller spørsmålet: Har saktejournalistikk en fremtid? De redegjør først hvilke kjennetegn de knytter til bevegelsen. De nevner at saktejournalistikk gjerne er lengre historier som ofte befinner seg på sidelinjen av sakene som opptar plassen i nyhetene.

Litterære prinsipper som narrativ struktur og flere nivåer i fortellingen, er også vanlig. De påpeker også at publikasjoner som hevder å publisere saktejournalistikk, nevner nesten alltid «deepening» som en del av hensikten til slike tekster (Drok og Hermans, 2016, s. 541). Drok og Hermans går deretter gjennom resultatene fra en undersøkelse de har utført blant unge mediebrukere (mellom 15 og 39 år) i Nederland for å finne ut av hva slags journalistikk denne aldersgruppen ønsker seg. De fant ut at dette kan være en god målgruppe for saktejournalistikk fordi de viser en interesse for historier som går i dybden og som blir tydelig plassert i en kontekst. De foretrekker også mer varierte kilder og perspektiver, i tillegg til mer løsningsorienterte saker (2016, s. 549).

Dersom yngre lesere foretrekker slik journalistikk, kan det tyde på at saktejournalistikk bare vil øke i popularitet i årene fremover. I denne typen tekster handler det mer om hvordan man kommer til bunns i saken og får formidlet historien til offentligheten, enn å være kjappest på ballen. En skribent må ha tid til å undersøke og oppnå en dypere refleksjon i løpet av skriveprosessen, som igjen sørger for å gi leserne muligheten for en mer inngående forståelse av hva saken handler om (Drok og Hermans, 2016, s. 542).

Benjamin Ball presenterer en definisjon for saktejournalistikk som ikke handler om formaliteter som lengde eller produksjonstid, men heller som en måte å engasjere lesere på. Saktejournalistikk skal nå lesere på et intellektuelt og emosjonelt nivå. I denne definisjonen handler «sakte» om betydningen i den kommunikative prosessen, fremfor varighet eller tempo (2016, s. 436).

I januar 2022 publiserte Inês Mendes og Sandra Marinho en systematisk litteraturgjennomgang av alle artikler som har blitt skrevet om saktejournalistikk. Denne litteraturgjennomgangen inneholder mye nyttig informasjon om hvilke kjennetegn som knyttes til denne formen for journalistikk. De trekker blant annet fram flere måter som saktejournalistikken forholder seg til samfunnet på, og nevner saktejournalistikken «contribution to social change and to surface social issues» (s. 30) samt hvordan en sakte tilnærming bidrar til at leserne lettere forstår journalistikken (s. 31). Etter min mening virker det som at saktejournalistikk er tettere påkoblet offentligheten enn mye annen forskningsformidling.

De avsluttet sin gjennomgang med å påpeke at vi fortsatt mangler kunnskap om hvordan saktejournalistikk blir oppfattet av både lesere og journalister. I tillegg oppfordrer de også til styrking og testing av kunnskapen vi allerede har om denne bevegelsen (Mendes og Marinho, 2022, s. 15). Min masteroppgave skal forsøke seg på det sistnevnte i den forstand at jeg vil se nærmere på hvordan saktejournalistikk kan brukes til forskningsformidling. Av de akademiske artiklene jeg har lest om saktejournalistikk, er det ingen som går inn i materien på denne måten og analyserer hvordan de forskjellige grepene til sammen kan styrke forskningsformidling. Derfor tenker jeg at

dette skjæringspunktet mellom forskningsformidling og personlige fortellinger, med saktejournalistikk som ramme, forhåpentligvis kan være et nyttig bidrag i samtalen.

Alle disse egenskapene gjør at saktejournalistikk favner bredt – det er mange tekster, sjangre og fremgangsmåter som kan passe inn, og det er sikkert mange som skriver tekster som sjekker av alle boksene uten at de er bevisste på at denne kategorien finnes i det hele tatt. Og nettopp dette gjør det også vanskelig å definere nøyaktig hva som gjør at en tekst hører til under saktejournalistikk-paraplyen. Jeg ønsker derfor å reflektere over mine egne tekster som et bidrag i saktejournalistikken ved å ta for meg noen spesifikke virkemidler: På hvilken måte bruker de essayistiske virkemidler? Hvordan benytter de seg av subjektive fortellergrep, og hva gjør dette med teksten? Hvordan bidrar fortellingenes flere nivåer til å gjøre teksten relevant og interessant for flere enn meg selv? Hvilke dypere refleksjoner kommer frem som et resultat av den sakte fremgangsmåten? Og hvordan bidrar transparens til å øke troverdigheten til fagstoffet? Dette er refleksjoner jeg tar med meg inn i analysen og drøftingen av problemstillingen.

I forordet til spesialutgaven av *Journalism Practice* skrev Megan Le Masurier at det fremdeles er usikkert om saktejournalistikk har en fremtid som en motbevegelse mot den raske journalistikken, men at hun håper dobbeltutgaven vil få journalistikkforskere og journalister til å debattere videre (2016, s. 445). Mitt håp er at denne masteroppgaven kan være ett av bidragene som jobber videre med saktejournalistikken. Etter 2016 har det vært vesentlig mer stille rundt bevegelsen, samtidig som de praktiserende saktejournalistene fremdeles står på og produserer kvalitetsjournalistikk som ikke kjemper om å være først ute med det siste.

Personlige fortellinger

I denne oppgaven skal jeg ta for meg personlige fortellinger i journalistikk og sakprosa, og jeg ønsker å fremheve fortellinger som handler om journalisten eller sakprosaforfatteren. Det er fortellinger som ikke kunne ha blitt skrevet av noen andre, men som allikevel inneholder kunnskap og erfaringer som har en relevans for andre.

Hvorfor er det så viktig å bruke seg selv når man skriver sakprosa? I et bokessay i *Morgenbladet* fra 2019 skriver Bernhard Ellefsen om det siste tiårets oppblomstring av *fortellende* sakprosa: «I tillegg til kunnskap, må man ha en *historie*. Og helst bør den handle om forfatteren selv.» (Ellefsen, 2019). Dette støttes av Dag O. Hessen. I et intervju i boka *Min metode. Om sakprosaskrivning* sier han at den strengt faglige litteraturen ikke appellerer til lesernes følelser og «for at budskapet skal nå fram og endringer skje, må følelsene aktiveres» (Hessen og Stueland, 2019, s. 237). Dette er grunnen til at Hessen velger å bruke seg selv i mange av sine tekster når han formidler fagområdet sitt til et større publikum.

Ros Coward skriver i sin bok *Speaking Personally* at til tross for at personlige fortellinger begynner å bli et dominerende element i journalistikk, er det fremdeles lite informasjon å finne om dette fenomenet, verken produsert av journalister selv eller av akademia (2013, s. 7). Samtidig vil vi sannsynligvis se at personlige fortellinger kommer til å oppta stadig mer plass i både journalistikk og sakprosa i fremtiden. Coward skriver at yngre generasjoner vender seg mot mer personlige former for kommunikasjon – de har vokst opp med blogger og synes disse er mer engasjerende enn tradisjonell journalistikk. Slike lesere er vant til å komme tett på skribenten. De følger interessene sine og vil gjerne diskutere direkte med meningsmotstandere, interagere med engasjerende personligheter og utforske forskjellige temaer, akkurat når de har behov for det (Coward, 2013, s. 9). Dette er generasjonen som skal kjøpe bøker og konsumere journalistikk i tiårene fremover. Da er det også viktig at denne kommunikasjonsformen forskes på, og at vi blir bevisst på styrker og svakheter.

Personlige historier aktiverer de empatiske følelsene i oss. Vi plasserer oss selv i situasjonene som beskrives, enten vi vil eller ikke, enten vi legger merke til det eller ikke, og vi føler det vi tror vi ville følt om det var oss. Det er historier som tester oss og får oss til å reflektere:

Self-revelation and scrutiny of others' intimacies is about witnessing others create themselves and respond to ethical dilemmas. We need real-life stories to witness and thereby to test ourselves. It is as if in a culture which is no longer under strict moral instructions from traditional authorities – the church, parents, the state – we are asking not how *should* we react, but how *would* we react? (Coward, 2013, s. 10)

Å skrive personlige historier har også en annen funksjon utover det å være personlig – nemlig *historien*. Narrative virkemidler gjør en tekst mer engasjerende å lese, og det er derfor en god match med den medisinske vitenskapsformidlingen. Å være vitne til andres medisinske problemer gjennom en tekst gjør det enklere å ta til seg den kompliserte informasjonen som gjerne følger med. For min egen del kan jeg si at medisinske «worst-case-scenarioer» er noe av det jeg frykter mest. Det er derfor disse historiene også blir værende hos meg i lang tid. Og informasjonen som formidles til meg gjennom disse historiene, blir imprentet i meg i mye større grad enn en forskningsartikkel ville blitt. Det er først når vi klarer å visualisere en historie, kanskje til og med visualisere oss selv i historien, slik Coward skriver i sitatet ovenfor, at vi forstår hva den faktisk går ut på og hvilke konsekvenser den har i den virkelige verden. Derfor er vi avhengige av at noen ønsker og orker å fortelle sine historier, spesielt de som er vanskelige å dele. Og spesielt de som inngår i et komplisert

teoretisk rammeverk. Det er den vanskelige og kompliserte vitenskapsformidlingen som virkelig tjener på de personlige historiene.

En personlig fortelling bør også være litterær. Susan Greenberg bruker essays som et eksempel når hun skriver at saktejournalistikk skal oppleves som noe av det ypperste innen skrivekunst (2012, s. 382). Essaysjangeren oppleves ofte som mer litterær enn annen sakprosa. Ottar Grepstad skriver at «[d]ei sjangrane som oftest er blitt rekna som litteratur, er dei som gir mest rom for det subjektive og personlige» (1998, s. 601). Man skal bruke sine egne erfaringer til å reflektere over en sak eller en hendelse, og forhåpentligvis også sette i gang refleksjon hos leserne. «Essayet tar utgangspunkt i konkret erfaring, men disse erfaringene kan allmenngjøres gjennom refleksjonens muligheter for utvidelse og sammenlikning», skriver Jo Bech-Karlsen (2003, s. 22). Å skrive essayistisk er dermed en måte å gjøre ens egne personlige erfaringer relevante og interessante for andre.

Forskningsformidling

Om det er én ting som jeg virkelig sitter igjen med etter å ha studert forskningsjournalistikk, så er det viktigheten av å kommunisere usikkerhet i forskning. Jeg leste ikke mye forskningsjournalistikk før jeg startet på denne mastergraden, men jeg tenkte uansett aldri på hvor usikker vitenskapelig forskning faktisk er. Det er også noe jeg virkelig har fått erfare da jeg skrev produksjonstekstene mine. Lewis Cope oppsummerer dette godt i *A Field Guide for Science Writers*:

Science looks at the statistical probability of what's true. Conclusions are based on strong evidence, without waiting for an elusive proof positive. The complexities of nature and the research process can add to uncertainty. [...] old conclusions are continuously being retested – and modified (or occasionally abandoned) if necessary. (Cope, 2006, s. 19)

Som forbrukere av journalistikk har vi en tendens til å tenke at dersom en forsker får uttale seg i en artikkel for å støtte en påstand, er det han eller hun sier en slags fasit. Og forskning brukes gjerne som noe man kan slå i bordet med for å vinne en diskusjon. Vi som ikke er forskere, tenker sjelden at vi kan gå forskningen i sømmene og vurdere hva konklusjonen baserer seg på. Det er også fort gjort å glemme at den nåværende konklusjonen sannsynligvis erstatter en tidligere konklusjon – og at også denne vil bli erstattet en dag.

Å studere forskningsjournalistikk endret denne oppfatningen hos meg, og jeg tror også at det vi ikke vet har fått større oppmerksomhet i offentligheten i det siste, spesielt på medisinske fagområder. Mine to produksjonstekster passer derfor godt inn i den offentlige samtalen. De tar

begge for seg sykdommer som vi ikke vet nok om og som har en stor innvirkning både på et personlig plan og for samfunnet som helhet.

Stephen Zehr skriver i «Scientists' Representations of Uncertainty» at forskere ofte bruker usikkerhet i forskning på forskjellige måter, avhengig av hva de ønsker å oppnå. For eksempel kan de påpeke usikkerhet for å vise hva slags kunnskap som mangler i samfunnet, eller som et retorisk verktøy for å så tvil rundt en motstanders påstander og dermed også øke sin egen troverdighet. Zehrs poeng er at denne usikkerheten kan *konstrueres* og *styres* av forskere, uten at det nødvendigvis betyr at de er partiske eller uærlige. Faktisk kan det å påpeke usikkerhet bidra til at forskere virker mer objektive (1999, s. 6–12). Allikevel er det viktig at offentligheten (dvs. ikke-forskere) er klar over hvordan usikkerhet blir konstruert og styrt, for å unngå at diskusjoner og beslutninger som baserer seg på vitenskap, får en skjev maktfordeling.

If nonscientists fail to become aware of the management of scientific uncertainty, they open themselves to manipulation by scientists and other groups and organizations that use science for their own benefit. This lack of awareness tips the balance of power further in the direction of those best able to represent and interpret these uncertainties – a potentially dangerous arrangement for issues [...] that touch the lives of many people. (Zehr, 1999, s. 18–19)

Å forstå usikkerhet i forskning og vitenskap er dermed et middel for å påvirke retningen til eget liv og samfunnet som helhet. «Kunnskap er makt», skrev Francis Bacon i sin tid, og det er like gyldig i dag. Som samfunn blir vi sårbare dersom kunnskapen ligger hos noen få, og at det kun er disse få som har evne og kapasitet til å tolke og formidle denne kunnskapen. Forskningsformidling, utført av noen utenfor forskersamfunnet, kan derfor fungere som en styrke for samfunnet som helhet.

Hvorfor har jeg valgt å fokusere på forskningsformidling i denne masteroppgaven? Carol L. Rogers siterer sosiologen Dorothy Nelkin i artikkelen «The Importance of Understanding Audiences» som sier at mennesker forstår mer av vitenskapen når den er filtrert gjennom et journalistisk språk, fremfor gjennom egne erfaringer eller tidligere skolegang. For mange er media den eneste kontakten de har med den raske fremdriften til vitenskap og teknologi, mener hun (Rogers, 1999, s. 180). Nå til dags lever de fleste mennesker tettere på den teknologiske fremdriften enn de gjorde i 1995, som er året sitatet til Nelkin er hentet fra. Men det er allikevel en forskjell på å leve med et fenomen og å forstå det fullt og helt. Forskning er for mange fremdeles noe de ikke har et forhold til i hverdagen, og hvis journalistikk og sakprosa er kanalene som forskningen når best ut gjennom til vanlige mennesker, er det viktig å vurdere hva slags formidling som fungerer, og om de

klarer å gjøre forskningen forståelig nok. Ordentlige gode tekster kan på den måten ha reell nytte for samfunnet.

I denne vurderingen ligger også et spørsmål om hva lesere har forutsetning til å forstå og ikke forstå. Rogers peker til tidligere forskning som viser at mennesker uten vitenskapelig bakgrunn har en tendens til å forstå vitenskap i en bredere kontekst enn forskerne selv. Dette fører også til en forskjellig forståelse av risiko knyttet til vitenskapen. Mens forskere ofte tenker kost-nytte, er vanlige mennesker opptatt av et bredere spekter av risikofaktorer. Sammenlagt er dette gode påminnelser om ikke å undervurdere leserne våre, mener Rogers (1999, s. 182).

Siden forskningsformidling står sentralt i denne masteroppgaven, er det viktig å redegjøre for min forståelse av begrepet. I dag er det et begrep som brukes bredt og ofte favner både rene formidlingstiltak og journalistikk om forskning. I *Vitenskapens vakthunder* skiller derimot Harald Hornmoen mellom begrepene *forskningsformidling* og *forskningsjournalistikk*. Når journalister gjør forskning forståelig for en større del av befolkningen, bidrar de til formidling. Men journalisters rolle bør ikke begrenses til kun å være et talerør for forskerne. Hornmoen advarer mot denne enveiskommunikasjonen og påpeker at begrepet «folkeopplysning» på mange måter er utdatert. «Det virker gammeldags og gir assosiasjoner til en liten forskerelite som belærer en stor, uopplyst allmue. Stigende utdanningsnivå i befolkningen er én faktor som gjør betegnelsen lite egnet» (1999, s. 16). Befolkningen er dermed godt rustet til å både ta til seg og delta i forskningskommunikasjon. Og her kan journalister være gode bidragsytere ved «å granske forskere og forskningen kritisk» (1999, s. 16). Skillet som Hornmoen tegner opp er derfor mellom forskningsformidling som enveiskommunikasjon, og forskningsjournalistikk som en dialog mellom forskere og allmennheten. Dette skillet er også relevant i koblingen mellom saktejournalistikk og forskningsformidling, fordi saktejournalistikk har transparens som en sentral del av oppdraget sitt. Dette tydeliggjøres også av Le Masurier, som skriver at skribenten må vise «what is original journalism and what is reproduced PR copy» (2015, s. 142). Det er allikevel ikke uvanlig i dag å bruke disse to begrepene som synonymer. Jeg har valgt å bruke begrepet forskningsformidling hovedsakelig fordi jeg skriver om sakprosa, og forskningsformidlingsbegrepet er godt etablert innenfor bokformatet. Samtidig ønsker jeg å skape en distanse til hvordan forskning omtales i den daglige nyhetsjournalistikken, for å snevre inn fokuset i oppgaven.

Kapittel 3. Praktisk del – to personlige fortellinger

Jeg har skrevet to ganske lange tekster som begge tar for seg usikkerhet i medisinsk forskning fra forskjellige innfallsvinkler og med utgangspunkt i forskjellige sykdommer. Jeg tror at utforskning av sykdommer som stadig forekommer oftere, men som legevitenenskapen ikke har en tydelig forståelse av, bør behandles med en følelsesmessig dybde som krever god plass og god tid. Begge mine tekster tar for seg opplevelsen av å ikke vite hvorfor man har blitt syk fordi forskerne ikke kommer til bunns i saken. Dette er også en problemstilling som begynner å få mer oppmerksomhet i det offentlige ordskiftet, spesielt for kvinnehelse.

I slutten av dette kapitlet vil jeg redegjøre for mine tanker rundt sjanger samt hvor jeg ser for meg at disse tekstene kan publiseres.

3.1 En fremtid som gift

September 2016

En skygge på ultralyden. Er det ikke sånn det ofte starter?

«Her ser jeg noe», sa legen mens hun undersøkte ektemannen min, Are. Jeg var så vant til at alt alltid var i orden under legeundersøkelser at jeg knapt registrerte det. Legen virket heller ikke veldig bekymret. Hun nevnte kreft, men på en måte som fikk meg til å legge det bakerst i køen over bekymringer. Jeg tenkte med en gang at det ikke var noe vits i å bekymre meg, som egentlig var ganske ukarakteristisk av meg. Jeg bekymrer meg som regel ganske lett. Men legen ville vel vært mer alvorlig, mer sikker i sin sak, dersom det var kreft? Når noen får diagnosen på film eller i en TV-serie, er situasjonen nesten alltid den samme. «Du har kreft», sier legen uten et snev av tvil. Det var jo ikke det som skjedde her. Det virket mer som om legen luftet en tanke for oss. Er det slik det skjer i virkeligheten?

I gode og onde dager. Det er ordtaket vi oftest knytter til ekteskapet. Vi hadde bare vært gift i to år, og jeg trodde jeg var forberedt på både gode og onde dager. Men jeg hadde ikke forventet at de onde dagene skulle komme så fort.

Legen sendte oss av gårde til flere undersøkelser, på andre avdelinger. Det kunne jo ikke være kreft, tenkte jeg. Han var så ung. Om noen uker ville han fylle 30 år. Når jeg tenker tilbake til det øyeblikket, innser jeg hvor naiv jeg var. Jeg kunne ingenting om krefttypen som var i ferd med å dominere livet mitt. Jeg visste ikke at testikkelkreft faktisk er vanligst hos menn som er mellom 15 og 49 år. Gjennomsnittsalderen er 28 år, og forekomsten har økt over lang tid. Norge og Danmark ligger på verdenstoppen.¹ Istedenfor å tenke at det ikke kunne være kreft fordi han var så ung, burde jeg ha forventet at det var denne kreften. Han var selve praktksempelen på den typen menn man finner i pasientgruppen. Ung og norsk.

Da vi kom inn døra hjemme etter en lang dag på sykehuset, ble vi oppringt av legen: Det var kreft. Vi fikk beskjed om å møte opp på Kalnes noen dager senere. Testikkelen måtte bort.

Vi var på sykehuset halv ni en lørdagsmorgen, og rundt halv elleve ble han rullet inn til operasjonen. Jeg gikk ned til kafeteriaen og satte meg godt til rette med macen og Netflix. Operasjonen skulle ta rundt en time, kanskje en og en halv time, så jeg tenkte at jeg kanskje rakk to av de 43-minutters lange *Gilmore Girls*-episodene. Kafeteriaen på Kalnes besto av beige benker i imitert skinn, men høye rygger mellom benkene, slik at jeg lett kunne gjemme meg bort i en krok. Jeg tok av meg skoene og strakk beina ut langs lengden på benken. Med macen på fanget satte jeg på første episode. Jeg spiste brødsnivene jeg hadde pakket med meg i en ziploc-pose.

¹ Helsenorge 2022

Etter tre episoder begynte jeg å lure litt, men slo tanken raskt vekk. Det kunne være drøssevis med grunner til at de ikke hadde ringt. Jeg satte på en episode til. På skjermen hadde Lorelai skaffet seg en hund som så ut som Labbetuss, men blikket mitt havnet stadig på klokken som hang på veggen. *Tenk om noe har skjedd?* Det går vel an å dø selv om operasjonen visstnok skal være enkel. En klump av ubehag vokste seg større inni meg. Åpningssekvensen til *Gilmore Girls* rullet over skjermen for femte gang. Jeg hadde sluttet å følge med, men det spilte ikke så stor rolle; jeg hadde sett alle episodene flere ganger før. Klokken nærmet seg halv tre. Det skulle da bare ta noen timer? Jeg pustet dypt inn og ut for å roe min egen puls. Vi hadde jo ikke fått noen indikasjon på at dette skulle være en risikofylt operasjon. Å fjerne en testikkel kan vel ikke være så farlig?

Klokken tre fikk jeg nok. Det nærmet seg fem timer siden Are hadde blitt rullet inn til operasjonen. Jeg pakket sammen sakene mine og tok heisen opp på avdelingen igjen. Mens jeg sto ved kontrollposten og ventet på at noen skulle komme, ringte telefonen min. Det var sykepleieren som kunne fortelle at Are nå var våken. Jeg fant frem til riktig rom. Der satt han bøyd over en middagstallerken.

«Hvor lenge har du vært våken?»

«Rundt tjue minutter, kanskje? Sykepleierne sa at jeg sov veldig lenge.»

«De kunne vel ringt meg bare for å si at du var ferdig med operasjonen i det minste», svarte jeg og satte meg ned i stolen ved siden av senga. «Jeg var skikkelig bekymret for at noe hadde skjedd med deg.»

Han smilte mellom munnfullene og jeg kunne nesten se hva han tenkte: Kona finner alltid noe å bekymre seg for.

Oktober 2016

Etter operasjonen dro vi på høstferie til Edinburgh for å feire Ares 30-årsdag. Det var en tur jeg hadde bestilt noen måneder tidligere, lenge før vi visste hva vi hadde foran oss. Vi fløy av gårde til Skottland nøyaktig én uke etter operasjonen.

Are hadde kommet seg overraskende kjapt. I løpet av ferien gikk han nesten like mange kilometer som meg i Edinburghs gater, kun med noen få hvilepauser på hotellet. Vi klarte nesten å glemme det. Vi kunne legge det bak oss. Det var jo bare denne ene operasjonen som skulle til. Testikkelen var tatt og det var det.

Siste morgen på hotellrommet ble vi vekket av at Ares mobil ringte. Det var legen. De hadde sett nærmere på svulsten i testikkelen, og den var godartet. Prøvene han hadde tatt før operasjonen viste derimot at kreften lå i brystbenet, eller det som kalles mediastinum. Det var testikkelkreft som ikke lå i testikkelen. Beskjeden var klar: Han måtte komme til Oslo og få cellegift.

Are la på telefonen. Jeg merket med en gang at han var redd. Med skjelvende pust la han seg inntil meg, holdt rundt meg og sånn ble vi liggende en stund. Inntullet i hverandre og kritthvitt sengetøy.

Vi hadde planlagt å utnytte den siste morgenen i Edinburgh til det fulle, men det eneste vi ville nå, var å komme oss hjem. Vi pakket koffertene og tok bybanen til flyplassen.

Natten før hans første dag med cellegiftbehandling sov jeg ikke. Vi bodde i Moss på den tiden, og han hadde dratt til Oslo kvelden før sammen med foreldrene sine siden han hadde fått beskjed om å møte tidlig på sykehuset. Fra nå av skulle han være på Ullevål fem dager i strekk, med tre ukers pause mellom hver cellegiftkur. Jeg var fast bestemt på at jeg skulle på jobb. Avgjørelsen jeg tok den kvelden, er den jeg angrer mest på. Jeg skulle jo vært der morgenen etter. Jeg skulle ha møtt opp på sykehuset sammen med han. Jeg skulle ha fått all informasjonen som sykepleierne og legene ga til han. Selvfølgelig skulle jeg jo det.

I stedet lå jeg våken og alene i senga vår, og da dagslyset endelig kom tilbake, innså jeg at jeg hadde ingenting på jobb å gjøre. Utpå formiddagen utvekslet jeg tekstmeldinger med Are, og jeg visste at jeg ikke kunne gjøre noe annet enn å dra til Ullevål. Jeg hadde ikke sovet på over 24 timer, og jeg følte meg egentlig ikke opplagt nok til å kjøre. Men jeg måtte treffe Are så fort som mulig. Jeg drakk to kopper kaffe og kastet meg i bilen.

Jeg brukte GPS siden jeg aldri hadde vært på Ullevål før, og blikket mitt fant stadig vekk frem til den delen av skjermen med estimert ankomsttid. «Bare 50 minutter til jeg ser Are igjen.» «Nå er det bare 32 minutter til jeg er hos Are.» Så lenge jeg holdt meg på E6, var nervene min under kontroll. Den lange og stort sett flate strekningen mellom Moss og Oslo følte trygg. Jeg gled innover mot storbyen som på et samlebånd. Så fort jeg kom til sentrum, derimot, var jeg mer anspent enn noensinne. Det var første gang jeg kjørte i Oslo, og jeg var livredd.

På sykehuset klarte jeg å holde maska så lenge sykepleieren var på Ares rom, til og med da hun så på meg med et empatisk smil og sa: «Si ifra hvis du lurer på noe du også.» Men så fort hun forsvant krøp jeg opp i sykehussenga og gråt inntil Ares brystkasse.

Januar 2022

Jeg visste ikke da det jeg vet nå. At miljøgifter, disse små, usynlige kjemikaliene, var rundt oss hele tiden. De krøp inn i oss og forstyrret kroppene våre, helt uten at vi la merke til det. De hadde vært med oss siden fødselen, siden før fødselen til og med, og forandret fremtiden vår. De la fremtidsplaner for oss da vi bare var en liten prikk på ultralyden. Jeg tenkte ikke over at ordet «gift» både kan forene oss, men også utslette oss.

I over fem år har jeg tenkt på hvorfor Are ble syk. Fra én dag til en annen gikk han fra å være en ung, frisk og symptomfri mann til å bli en kreftpasient. Hvor kom denne kreften fra? Jeg

vet ikke om jeg noensinne vil få svar på det, men jeg ønsker å finne ut av hvilke årsaker som er mest sannsynlige. Både for hans del, men også for fremtidige generasjoner.

Ofte tenker jeg på kreft som noe som bare oppstår. Det er celler som plutselig vokser ukontrollert. Samtidig omringes vi stadig med det illevarslende ordet «kreftfremkallende». Med det ordet kommer også følelsen av at kreft er noe vi kan påføre oss selv, slik som når vi røyker eller spiser transfett. Men i enkelte tilfeller kan «kreftfremkallende» bety noe uunngåelig. Noe som ikke kan hindres, uansett hvor sunt man lever. Noe som ikke kan kontrolleres.

Da Are ble syk, kunne ingen leger si noe sikkert om hvorfor det skjedde med nettopp han, men én lege fortalte oss om miljøgifthypotesen. Denne hypotesen går ut på at kjemikaliene som brukes i alt fra plastmyknere til hudkremer kommer seg inn i kroppene våre og forstyrrer hormonproduksjonen. Det skremte meg. For hvordan kan vi unngå disse giftene dersom de omringer oss? Dersom vi *ikke kan* unngå dem?

Ares kreft var utenfor hans kontroll. Det spilte ingen rolle hvor sunn eller usunn han var. Når den usynlige giften bestemte seg for å ta sin plass i kroppen hans, var det allerede for sent. Denne legen fortalte oss at Are sannsynligvis hadde blitt utsatt for disse kjemikaliene da han fremdeles var et foster. Det er umulig å si hvordan kjemikaliene fant veien frem til han, men legen brukte hudkrem eller solkrem som moren hans kan ha brukt mens hun var gravid, som et eksempel. Dette var vanskelig for meg å forstå. Hvordan kan dette ha vært en hypotese over lengre tid uten at vanlige folk har vært klar over det? Hvordan kan det være lov å selge produkter som skader fostre i så stor grad at de får kreft i voksen alder? Det er virkeligheten vi lever i.

Jeg kan egentlig ingenting om miljøgifter. Jeg hadde knapt hørt om dem før Are fikk kreft. Etter litt søking kommer jeg raskt frem til Folkehelseinstituttets «Folkehelse rapporten» og kapittelet om klima og miljø. Der leser jeg at miljøgifter er helseskadelige kjemikalier, skapt av mennesker. De truer både mennesker og miljø, og de er vanskelige å bli kvitt. Vi deler dem inn i to hovedgrupper: Tungt nedbrytbare (også kalt persistente) som hoper seg opp i mennesker og dyr over lang tid, og stoffer som brytes ned over kortere tid (ikke-persistente). Disse forsvinner ut av kroppen raskere enn persistente stoffer. Ulike miljøgifter har ulike måter å komme seg inn i kroppen på, men ofte er det gjennom det vi spiser og drikker, luften vi puster inn og det som absorberes av huden vår. Det er vanskelig å unngå eksponering av miljøgifter fordi de tilsettes produkter vi bruker, og de slippes ut gjennom produksjon og bruk.² Som forbrukere er det altså lite vi kan gjøre for å kvitte oss med miljøgiftene vi allerede har inni oss og som befinner seg rundt oss. Giften ligger i husstøvet vårt og flyr inn i oss når vi puster.

² Husøy et al. 2021

Hypotesen om miljøgiftene støttes også av Dr. Shanna Swan, som har forsket på reproduksjon og miljøgifter i mange år. I boken *Count Down* skriver hun:

[S]ædkvaliteten kan endres av hendelser som oppstår når mannlige fostre er i mors liv. På det tidspunktet blir fosteret påvirket av mors valg og vaner, som betyr at kvinner kan fungere som kanaler for potensielt skadelige kjemiske eksponeringer. [...] Livmoren beskytter ikke fosteret mot kjemiske angrep, og et foster i utvikling har få forsvar mot infiltrerende kjemikalier. [...] De viktigste hendelsene for seksuell og reproduktiv utvikling i en manns liv skjer mens han fortsatt er i livmoren. Babyer og barn er mer sårbare for disse kjemiske overgrepene enn voksne, men de som er mest sårbare, har ikke blitt født ennå.³

Hvorfor vet vi ikke mer om denne giften? Hvorfor er ikke dette noe vi snakker mer om? Jeg har drøssevis av venninner og slektninger som har vært gravide, og ikke en eneste en av dem har snakket om hva de gjør for å unngå å eksponere barna sine for miljøgifter mens de fremdeles er sårbare fostre.

Swan nevner også det hun kaller for «the 1 percent effect». Dette refererer til den negative effekten som vi nå ser for mannlig reproduksjon. Tilfeller av synkende spermantall og testosteronnivåer samt forekomst av testikkelkreft og erektil dysfunksjon øker med ca. én prosent hvert år. Samtidig øker også tilfeller av spontanabort hos kvinner med ca. 1 prosent hvert år. Swan er tydelig på at hun mener dette *ikke* er tilfeldig.⁴ Én prosent høres kanskje ikke så mye ut, men det betyr at det hvert år er én prosent *flere mennesker enn året før*, som blir nødt til å takle helsemessige utfordringer som ikke bare er psykisk og fysisk utfordrende, men også tabubelagt og vanskelig å snakke om. Etter hvert som årene går, vil dette til slutt gjelde svært mange mennesker.

November 2016

Ekstragonadal germinalcellesvulst. Det var et sånt navn vi måtte pugge. Alle spurte hva slags kreft det var, og da måtte vi ha et svar. Å si «testikkelkreft» ble for upresist, for kreften var jo ikke i testikkelen. Det var begrepet «ekstragonadal germinalcellesvulst» vi fikk høre fra legene da vi kom hjem fra Edinburgh.

For fagfolk er det sikkert et helt greit navn å skjønne. Betydningen er egentlig veldig rett fram og logisk, hvis man vet hva hvert ord betyr. «Ekstragonadal», satt sammen av ordene «ekstra»

³ Swan & Colino 2021: kap.1, avsn. 12 [min oversettelse]

⁴ Swan & Colino 2021: kap. 1, avsn. 16

og «gonadal», betyr at noe er utenfor gonadene, altså testiklene eller eggstokkene.⁵ Are ble fortalt at celler som egentlig skal bevege seg fra hodet og ned til kjønnsorganene tidlig i fosterutviklingen, hadde stoppet i brystkassen hans. Disse cellene kalles for germinalceller, eller kjønnsceller, og det er disse cellene som danner grunnlaget for alle organismer som reproducerer seg selv seksuelt. Germinalceller utvikler seg i embryoets ytre lag og reiser deretter mot gonadene.⁶ Hos Are hadde de altså stoppet i brystkassen.

Setter man sammen betydningene av alle disse ordene, får man svaret: En svulst knyttet til kjønnscellenes utvikling som vokser utenfor kjønnsorganene. Det var også denne diagnosen som gjorde at legen satte oss på sporet av miljøgiftene. Niels Skakkebæk, en av Nordens fremste forskere på reproduksjon og miljøgifter, påpekte i 2016 at forekomsten av germinalcellesvulster har økt såpass mye de siste tiårene at den eneste sannsynlige forklaringen er forandringer i miljøet.⁷ Germinalcellene skal ikke tukles med. Allikevel er det nettopp det som skjer.

I dagene etter kurene var formen til Are verst. Da lå han stort sett bare og sov. Matlysten var helt fraværende. Jeg googlet hvilke matvarer og oppskrifter som hjalp mot kvalme og skrev en liste over passende cellegiftmat direkte på kjøleskapet med tusj. En ettermiddag våknet han opp og sa at han hadde lyst på suppe. Han hadde aldri tidligere vist entusiasme for suppene mine, så jeg kastet meg over oppgaven med stor iver og lagde en knæsje grønn spinatsuppe. Endelig følte jeg at jeg kunne bidra på en eller annen måte, gjøre noe som kunne få han til å føle seg litt bedre, og att på til få i seg litt viktig næring. I det store og det hele hadde ikke den porsjonen suppe så mye å si for hvordan kreften utviklet seg. Allikevel hadde den mye å si for min egen selvfølelse. Som pårørende ble jeg stående ved siden av situasjonen og følte meg helt ubrukkelig. Men av og til skulle det ikke så mye til før jeg fikk gjort litt nytte for meg, selv om det virket lite hjelpsomt i det store bildet. Ofte var det nok bare å være tilgjengelig for behovene som kunne oppstå. For de små oppgavene som gjorde sykdommen en centimeter enklere å håndtere.

Ved oppstart av den tredje cellegiftkuren fikk vi resultatet fra en ny CT-skann. Svulsten var fortsatt like stor som den hadde vært før behandlingen, men legen mente at den hadde «endret struktur». Jeg forstod ikke denne tilbakemeldingen og ble motløs. Alt jeg visste om kreft, hadde jeg lært gjennom TV-serier og film, og der handlet det om at svulsten skulle «respondere på cellegiften» og bli mindre. Igjen ble jeg minnet på at dette ikke var en film. Dette var virkeligheten, og virkeligheten minner mer om en floke enn en flette.

⁵ Klepp 2020

⁶ Cinalli et al. 2008

⁷ Skakkebæk 2016

I journalnotatet skrev legen at «CT viser ganske uendret størrelse på tumor i mediastinum, men litt mindre solide komponenter. Ingen tilkomne metastaser. [...] Pasienten og hans kone informeres om dette i dag, han er behandlingsmotivert og kurene har forløpt ukomplisert så langt. De er informert om at det med stor sannsynlighet vil være indikasjon for postkjemo-kirurgi.»

En ny operasjon var vi allerede forberedt på. Nå ble det derimot også snakk om å intensivere behandlingen etter operasjonen. Legene ønsket å sette Are på en høydosekur med cellegift etter operasjonen. Enda mer gift inn i kroppen hans. En slik høydosebehandling kunne være livstruende for både kreftceller og stamceller. Han ble derfor nødt til å gjennomgå en høstekur først, slik at friske stamceller kunne høstes, fryses ned og føres tilbake i han etter høydosekuren.

Stamcellehøstingen ble planlagt for januar.

«Behandlingsmotivert» er et typisk legeord. Det virket merkelig i denne sammenhengen, brukt om en mann som kun har vært i aktiv kreftbehandling i to måneder. Men for andre pasienter, de som har kjempet en mye lengre kamp, er det sikkert et nyttig ord å bruke i en journal. Are var absolutt behandlingsmotivert, til tross for at de tidligere kurene hadde begynt å sette sine spor. Han blødde neseblod daglig nå, og det skjedde ofte på tidspunkter hvor det passet spesielt dårlig. Han kunne blant annet sitte bak rattet i bilen, begynne å snufse litt med nesa og plutselig legge merke til at genseren og fanget hadde blodflekker. Flere ganger måtte han svinge innom nærmeste butikk, hvor jeg deretter småløp inn for å kjøpe tørkepapir.

Neseblodet var ikke så farlig i seg selv. Det var hovedsakelig bare en bivirkning av at Are gikk på blodfortynnende medisiner. Stemningen som fulgte med, derimot, ga en følelse av ubehag. Hver neseblodepisode ble en påminnelse om at livet ikke var som det skulle være. Det var som en skygge som fulgte etter oss i de få dagene vi ikke tilbragte på sykehuset. Pasienten var muligens behandlingsmotivert, men hans kone var på vei til å bli behandlingsmotløs.

Februar 2022

Jeg leter videre. Jeg vil finne ut av nøyaktig hva som skjer med kroppene våre når miljøgifter gjør sin entré der inne. Det er noen begreper som ofte går igjen i tekster om miljøgifter:

hormonforstyrrende stoffer og hormonhermere. Miljøgiftene hermer altså etter hormonene våre. Når de finner veien inn i oss, forstyrrer de vår naturlige hormonproduksjon. Jeg skal ærlig innrømme at jeg hittil i livet ikke har visst så mye om hvordan hormonsystemet fungerer. Jeg lærte sikkert om det på skolen, men på den tiden var det vanskelig å forstå hvordan hormonsystemets funksjon kunne påvirke det fremtidige livet mitt. Og det er først nå at jeg virkelig klarer å forstå disse konsekvensene. Hormonene våre er kroppens kommunikatører. De fraktes til celler over hele kroppen og står for en synkronisert kommunikasjon mellom kroppens forskjellige bestanddeler, til

riktig tid og i rett konsentrasjon. Når hormonforstyrrende stoffer kommer inn i systemet vårt, kan de derfor sabotere denne kommunikasjonen. Dette kan blant annet gjøres ved at de øker eller reduserer den naturlige produksjonen vår, eller stimulerer aktivitet til feil tidspunkt.⁸

Jeg leser på Miljødirektoratets nettside *Miljøstatus* at hormonforstyrrende stoffer har størst påvirkning på fostre og barn, som er spesielt følsomme for hormonelle endringer. Hvis kjønnsutviklingen forstyrres i fosterets første måneder, kan det bety nedsatt fruktbarhet når dette fosteret når voksen alder. Redusert sædkvalitet, testikkelkreft og ikke nedfalne testikler er noen av effektene som forskere mistenker at forårsakes av hormonforstyrrende stoffer. Jeg skriver «mistenker» fordi det er stor usikkerhet rundt hva som faktisk er konsekvensene av at vi får i oss hormonforstyrrende stoffer.⁹ Grunnen til det er at forskere ikke kan teste effektene på mennesker. De kan ikke utsette mennesker for disse stoffene for å finne sammenhenger mellom eksponering og senere helseeffekter, har økotoksikologiforsker Poul Bjerregaard uttalt til forskning.no.¹⁰ Allikevel er ikke Niels Skakkebæk i tvil om at dette har hatt en svært negativ effekt på menneskelig helse, og at fremtidige generasjoner er truet på grunn av disse stoffene. Symptomer på eksponeringen, for eksempel nedsatt fruktbarhet, vises hos både dyr og mennesker.¹¹

Dr. Shanna Swan skriver i boka *Count Down* at hormonenes funksjon i kroppen er sårbar fordi mengden og timingen er *alt*. Østrogen og testosteron er de to kjønns hormonene som er nødvendig for å sikre fungerende reproduksjon. Mengden og balansen mellom disse hormonene er viktig for begge kjønn: Vi skal verken ha for mye eller for lite av hver av dem. Tidspunktet for når disse hormonene sendes ut i blodet er også viktig, og dersom de ikke befinner seg på riktig sted til riktig tid, kan dette forstyrre helt nødvendige prosesser for reproduksjon, slik som sædproduksjon eller eggøsning.¹²

Det er ikke så lett å legge merke til om kroppen er i hormonell ubalanse eller ikke. Som tenåring kan det av og til føles ut som om at hormonene ligger som et ekstra lag på utsiden av kroppen. De viser seg gjennom humør og utseende. «Hormonell» blir plutselig et adjektiv som brukes som begrunnelse for det man sier og gjør. Men som voksne er ikke hormonene noe vi tenker på til vanlig, til tross for at de fremdeles er like viktige for kroppens funksjon. Og kanskje burde vi følge litt bedre med på hvordan kroppen føles, om den fungerer som optimalt, eller om noe kanskje

⁸ Darbre 2019

⁹ Miljødirektoratet 2022b

¹⁰ Eriksen & Kusnitzoff 2017

¹¹ Skakkebæk 2016

¹² Swan & Colino 2021: kap. 1, avsn. 11

ulmer under overflaten der inne? Kanskje hormonene kan være varslerne som sier ifra når miljøet rundt oss lider og fremtiden står på spill?

Desember 2016

«Jeg har i hvert fall ikke mistet øyenbrynene og øyenvippene», sa Are en dag i begynnelsen av advent. Etter at han barberte vekk det ravnsvarte håret i oktober, hadde den mørke skyggen fra hodebunnen til slutt forsvunnet. Nå var han ikke bare korthåret, men faktisk hårløs. Men øyenbrynene og øyenvippene hadde han fremdeles.

På en av de mørke førjulsdagene kom en pakke med nye bøker til biblioteket hvor jeg jobbet. I den fant jeg Iben Sandemoses *Da du forsvant*. Det er en diktsamling som hun skrev etter at samboeren døde plutselig i 2013. Mens jeg plastret boken og registrerte den til i katalogsystemet vårt, tok jeg en titt på en tilfeldig side.

Vi skulle gå hjem sammen.

Ligge i hver vår grop eller to i samme,
glede oss over takras og snart vår
rett utenfor dynekanten.

Det regner ikke lenger.

Denne fryktens mars renner ikke bort,
men tørker i ny sol.

Alle gleder seg, henrykkes over kvitter og spirer.

Jeg sørger ikke mer, men gråter gropen din full.¹³

Noe skjedde inni meg da jeg leste dette diktet. Det var som om boksen hvor jeg hadde plassert frykten for å miste Are, ble brutt opp og alt strømmet ut. Jeg kjente presset bak øynene, det presset du ikke vil kjenne når du er på jobb. Jeg ville ikke være hun som gråter på jobb.

Jeg sa til sjefen at jeg ikke var helt i form og dro hjem. Etter den dagen ble jeg sykemeldt i to uker, uten at jeg helt kunne forklare hvorfor. På sykemeldingen sto det at jeg var i psykisk ubalanse. Hvordan kan et dikt føre til en sykemelding? Jeg slet med følelsen av å være et ubrukelig menneske. Vippet av pinnen av et dikt. Motløsheten som hadde startet da vi fikk resultatet fra CT-skanningen i november, hadde tatt ordentlig tak i meg og nektet å passere uten å jekke meg ned et par hakk først.

¹³ Sandemose 2015: 43

Når fundamentet som utgjør selve livet ditt, begynner å vakle, kan det bli vanskelig å holde en stø kurs. For noen fungerer det kanskje best å fortsette som før, late som ingenting. For meg ble det umulig i denne perioden. Jeg orket ikke være rundt andre mennesker. Jeg var redd for mine egne uforutsigbare reaksjoner. Jeg, som alltid holdt følelsene mine i sjakk. Jeg, som alltid var så rasjonell. Det er i slike situasjoner vi blir tvunget til å bli kjent med oss selv. Kanskje vi har bygget opp selvbildet vårt over lang tid. Kuratert våre beste egenskaper og ferdigheter. Samlet disse i et bilde vi ser på som oss selv og som vi jobber hardt med å vise frem til resten av verden. Så skjer det noe. En situasjon det er vanskelig å være forberedt på. En hendelse som krever en reaksjon som ikke finnes i den kuraterte samlingen. Kroppen, tankene og følelsene reagerer på en måte vi ikke gjenkjenner. Er dette meg? Er dette mitt liv? Skjer dette virkelig? Alt blir ugjenkjennelig og uforutsigbart. Det var dette nye livet, denne frykten for den ukjente fremtiden, som overtok meg i de desemberukene.

Hva fikk meg ut av gropa Iben Sandemose hadde gravd meg ned i? Jeg begynte å kjenne på et håp om at dette kunne ta slutt en dag. Jeg ville bare spole livet seks måneder frem i tid. Det var tungt å vite at det var et ønske som aldri kom til å gå i oppfyllelse, men jeg visste at det eneste som får livet til å gå fort, er å leve det. Så jeg forsøkte å spole ved å gå tilbake til hverdagen.

På dette tidspunktet hadde øyenbrynene og vippene til Are blitt borte. Da vi kjørte til Ålesund på juleferie, hadde ti kilo også forsvunnet fra kroppen som var slank fra før. Den snille, gode, unge og vakre ektemannen min hadde plutselig blitt tynn, sliten, skallet og syk. På julaften satt han der hårløs i en skreddersydd dress som var blitt for stor.

Jeg tenkte ofte på hvor rart det var at Are så så syk ut. Han var jo ellers så frisk. Og han hadde virket så frisk helt til han begynte med cellegiften. Det var vanskelig å forstå at han måtte gjøres så syk for å bli frisk igjen.

Mars 2022

Det er det som er så skummelt med disse giftene. Er vi alle syke uten at vi legger merke til det? Fører vi sykdommer videre til neste generasjon uten at vi virker syke selv? Etter å ha brukt tid på å finne ut av hva miljøgifter er og hva som skjer når de tar bolig i kroppene våre, er jeg nysgjerrig på nøyaktig hvilke gifter som blir ansett som farligst. Og hvor finner vi dem?

Legen som snakket med oss om miljøgifter, nevnte hudkremer som en mulig årsak. Dette finner jeg med en gang støtte for på Kreftforeningens nettsider. De skriver at ftalater «er en gruppe kjemikalier som brukes mye i hudpleieprodukter».¹⁴ En studie fra 2011 viser at enkelte ftalater fører til utviklingsfeil i testiklene hos rotter dersom de blir eksponert for denne miljøgiften mens de er i

¹⁴ Kreftforeningen u.å.

livmoren. Germinalcellesvulster kan være ett utfall av slike utviklingsfeil, og forskerne bak denne studien mener derfor at slik eksponering kan føre til testikkelkreft hos mennesker også.¹⁵ Kan ftalater være grunnen til at Are fikk kreft?

«Fostre som blir eksponert for ftalater i sensitive perioder av fosterutviklingen, kan få utviklings- og reproduksjonsskader», bekrefter Miljødirektoratet på sine nettsider.¹⁶

Når jeg leser om ftalater, merker jeg at jeg beveger meg over i en del av kjemiens fagområde som er vanskelig å forstå. Det finnes mange forskjellige ftalater, men felles for mange av dem er at de har navn som er vanskelig å uttale. Di-(2-etylheksyl)ftalat (DEHP), benzyl butyl ftalat (BBP), dibutyl ftalat (DBP) og diisobutyl ftalat (DIBP) blir ansett som å være de mest skadelige ftalatenes. Ftalater finnes nesten overalt i miljøet, og det er fremdeles mye vi ikke vet om virkningen de har på oss.¹⁷ Norske myndigheter fører en prioriteringsliste over miljøgifter og andre stoffer som utgjør en alvorlig trussel mot helse og miljø. DEHP ble ført opp på denne listen i 2002, mens BBP, DBP og DIBP kom med på listen i 2018. DEHP har tidligere vært den mest brukte ftalaten i Europa, men reguleringer og forbud har ført til at både forbruket og produksjonen har blitt redusert siden 1997. Det er allikevel fremdeles lov å bruke og produsere DEHP utenfor Europa, og i takt med at vi importerer mer varer fra utlandet nå enn før, antar Miljødirektoratet at utslippene av DEHP også har økt.¹⁸

Grunnen til at vi mangler kunnskap om virkningen av ftalater, er blant annet fordi de fleste studier baserer seg på konsekvensene av eksponering for kun én ftalat, mens i virkeligheten er vi omringet av mange forskjellige ftalater hele tiden. Hvordan mennesker reagerer på denne miksturen av kjemikalier, også kjent som «cocktail-effekten», vet vi lite om.¹⁹ Vi vet heller ikke nok om hvordan ftalater påvirker kvinnelig helse, men vi vet nok om hvordan de påvirker mannlig helse til å være bekymret.²⁰

I 2013 møttes 60 forskere fra 26 forskjellige land i Halifax i Canada. De ønsket å undersøke effekten av lavdoseblandinger av kjemikalier som i utgangspunktet ikke ble ansett som å være kreftfremkallende. Mange av disse var ftalater. Dette ønsket de å gjøre ved å ta en gjennomgang av allerede publiserte studier om temaet. Resultatet viste at ikke-kreftfremkallende kjemikalier kan fremkalle alle ti «Hallmarks of Cancer» (forskjellige faktorer som er nødvendige for at

¹⁵ Jobling et al. 2011

¹⁶ Miljødirektoratet 2022d

¹⁷ Lyche et al. 2009

¹⁸ Miljødirektoratet 2022d

¹⁹ Meeker et al. 2009

²⁰ Lyche et al. 2009

kreftutvikling skal finne sted, definert av Douglas Hanahan og Robert Weinberg i 2000²¹) når de blandes. De presenterte deretter hypotesen The Low-Dose Carcinogenesis Hypothesis, som påstår at selv lavdoseeksponeringer av blandede kjemikalier, som ikke er kreftfremkallende hver for seg, sammen kan forårsake kreft. Disse forskerne så både på forskjellige konsentrasjoner av kjemikalier og blandinger bestående av ulike kjemikalier. De fleste studiene som de baserte denne hypotesen på, brukte kjemiske konsentrasjoner som ikke var relevante for mennesker. Forskerne bak The Halifax Project påpekte derfor at det fremdeles er behov for ny forskning som kan vise hvordan lavdoseblandinger kan påvirke menneskelig helse.²²

Den europeiske myndigheten for næringsmiddeltrygghet (EFSA) har utviklet metoder og verktøy som kan brukes til å beregne risikoen ved eksponering av forskjellige kjemiske blandinger. Dette resulterte i en veileder som ble publisert i 2019, og metoden er nå i bruk for sprøytemidler, flere miljøgifter og naturlige gifter.²³ Vi er altså på god vei til bedre kjennskap om hvordan disse kjemiske blandinger påvirker helsen vår.

Når jeg leser dette, tenker jeg på hvor usikker forskning kan være. Selv om kunnskapen om disse stoffene stadig øker, er det fortsatt mye vi ikke vet. Som forbruker er det vanlig å forholde seg til myndighetenes anbefalinger for hva som er helsefarlig og ikke. Men hvor mye vet egentlig myndighetene? Disse anbefalingene baserer seg på forskning, men forskerne kan sjelden påstå noe med sikkerhet, og de kommer stadig til nye konklusjoner. Mange av reguleringene for bruken av skadelige kjemikalier kom på 00-tallet.²⁴ Hvor lenge hadde forskerne vært klar over effektene skadelig kjemikalier kan ha på et menneskeliv på det tidspunktet? Og hva slags anbefalinger ble gitt før det?

Ftalater er en av de miljøgiftene som virkelig omringer oss konstant. De finnes i plastleker, inneluft, husstøv, PVC-produkter, lim og bygningsmaterialer, blant annet. Listen er lang. Ftalater finnes også over hele kloden. Det er funnet i prøver i ferskvann, saltvann og sedimenter, og det er funnet i Arktis. I tillegg går både mennesker og dyr rundt med ftalater i kroppen.²⁵ Det er en miljøgift som er vanskelig å unngå fordi den brukes i produkter vi trenger og som vi omgir oss med. Dette er situasjonen vår i dag, og det har allerede satt sine spor på fremtiden vår.

²¹ Hanahan & Weinberg 2011

²² Goodson et al. 2020

²³ Husøy et al. 2021

²⁴ Folkehelseinstituttet 2019

²⁵ Miljødirektoratet 2022d

Januar 2017

Vi feiret nyttår hjemme alene. Optimismen som vanligvis griper tak i meg hver nyttårsaften, var helt fraværende denne kvelden. Vi gikk en tur i sentrum ved midnatt, men ellers ble vi bare liggende på sofaen og så på TV hele kvelden. I flere måneder hadde vi solt oss i glansen av skryt. «Dere takler dette så bra!» fikk vi høre fra både den ene og den andre kanten. Allikevel var vi begge slitne denne nyttårsaften. Månedene hadde tatt på. Cellegiftkurene til Are var harde og intense. Han hadde stort sett bare noen få gode dager før neste kur rev formen hans i stykker igjen. Under de første kurene hadde han vært våken og aktiv. Han hadde sett seg gjennom flere serier på Netflix og til og med trent litt på sykehusets treningsrom. Nå sov han mer og mer. Imens reiste jeg frem og tilbake mellom leiligheten vår, jobben min og kreftavdelingen på Ullevål, og forsøkte å få med meg alt som skjedde. Være til stede både på jobb og på sykehuset, samtidig som at vi hadde en hund hjemme som også måtte bli tatt vare på. Men det hadde krevd sitt. Denne nyttårsaften ble derfor et forsøk på å hente oss inn igjen. Eller gjemme oss bort, kanskje. Bare bli hjemme og late som om året ikke ringte inn på nytt. Det er vanskelig å skåle i sjampanje ved midnatt når man ikke egentlig er på et godt sted i livet. Usikkerheten fra tidligere i desember satt fortsatt fast i meg, og jeg orket ikke tanken på å se fremover. Fremtiden var uklar og ute av fokus. Optimistiske tanker om tiden fremover minnet for mye om spekulasjon, eller kanskje heller ren fiksjon. Jeg ville ikke leve i fiksjonen, men virkeligheten min, her og nå, ville jeg heller ikke ha.

I midten av januar ble Are innlagt på nytt for å ta sin femte runde med cellegift. Dette var en annerledes type cellegift enn han hadde fått tidligere, fordi kroppen hans nå skulle forberedes til stamcellehøsting. De fire andre cellegiftkurene som han hadde fått, hadde blitt gitt intravenøst. Denne gangen fikk han derimot operert inn et HemoStar-kateter øverst i høyre bryst. Gjennom dette kateteret fikk han tilført cellegiften, og stamcellene skulle også høstes ved hjelp av denne kanalen. Da han ble skrevet ut etter denne kuren, fikk han resept på næringsdrikker. Det var et forsøk på å hindre at enda flere av kiloene hans skulle forsvinne.

Selve høstingen av stamceller ble gjort i slutten av januar på Radiumshospitalet. For å stimulere benmargen hans til å produsere stamceller fikk han en sprøyte med vekstfaktor satt i magen. Denne vekstfaktoren skulle mobilisere stamcellene slik at de havnet i blodbanen fremfor i benmargen. Pleieren som satte sprøyten, fortalte han at hver av disse sprøytene kostet den norske stat 50 000 kroner. Dagen etter hadde han fremdeles ikke nok stamceller til at høstingen kunne begynne, og han trengte derfor en ny dose med vekstfaktor. Denne gangen fikk han lov til å sette sprøyten selv.

Are likte ikke å være på Radiumshospitalet. Vekstfaktoren brukte lang tid på å lage nok stamceller, og han måtte derfor vente i flere dager før høstingen kunne begynne. Han delte rom med

en annen pasient, og selv om den andre pasienten viste seg å være en hyggelig fyr, bidro romdelingen til at ventingen føltes enda lenger. Da han endelig var klar for høsting, ble han plassert inni en maskin som deretter ble koblet til HemoStar-kateteret. Blodet hans sirkulerte til maskinen gjennom kateteret og så tilbake igjen. Stamcellene ble holdt igjen av maskinen.²⁶ Han ble sittende i maskinen i fire til fem timer to dager på rad før høstingen var fullført.

April 2022

Jeg føler stadig at jeg kommer nærmere og nærmere noe som kan fungere som et svar. Jeg vet at jeg aldri kommer kan bli helt sikker på hva som forårsaket kreften. Men jeg kan tenke meg frem til hva som er mest sannsynlig.

Ifølge FHI er ikke fostre kun følsomme for miljøgiftene som mor blir eksponert for under graviditeten, men også de hun har blitt eksponert for i årene før hun ble gravid. Faktisk kan denne mengden av miljøgifter ha større betydning enn mengden hun får i seg under graviditeten. «Dette gjelder spesielt PCB, dioksiner og andre stoffer som hopper seg opp i kroppen over tid», skriver FHI.²⁷ Jeg har aldri hørt om PCB og dioksiner før, og jeg aner ikke hvorfor de er farlige. Men det er ikke spesielt betryggende å lese at det faktisk ikke nytter at en gravid kvinne legger om kosthold og livsstil under graviditeten. De persistente miljøgiftene vil henge igjen, klamre seg til kroppen de har søkt tilflukt i. Grave seg frem til det lille fosteret og gjøre sine uante gjerninger der.

PCB (som er står for «polyklorerte bifenyler») er en rekke kjemikalier som ble kunstig fremstilt for å brukes i industri på 1920-tallet. I 1967 ble skadelige virkninger av disse kjemikaliene dokumentert, og omsetning av ny PCB ble forbudt i Norge i 1980. Da forbudet ble satt til verks, var det anslått at rundt 1300 tonn var i bruk i bygninger og produkter.²⁸ FHI kan fortelle at på 1970-tallet hadde mennesker i Norge et høyt inntak av miljøgifter som dioksiner, PCB, klorerte plantevernmidler og bly.²⁹ «Eureka!», får jeg nesten lyst til å rope da jeg leser dette. Are ble unnfanget og født i løpet av 1986. Så selv om dette er en miljøgift som ble forbudt i 1980, vil den fortsatt ha hatt en skadelig effekt på fostre som ble født lenge etter forbudet var et faktum. 36 år etter forbudet fikk altså Are kreft. Allikevel er det én ting jeg sliter med å få bekreftet: Kan eksponering av PCB fra livmor til foster føre til testikkelkreft?

En svensk undersøkelse fra 2003, utført av blant andre den svenske onkologiforskeren Lennart Hardell, viste at PCB-forurensing fra fisk spist av mødre 30 år tidligere kunne være en

²⁶ Kreftlex u.å.a

²⁷ Husøy et al. 2021

²⁸ Geelmuyden 2019: 37–38

²⁹ Husøy et al. 2021

viktig årsak til at unge menn får testikkelkreft.³⁰ Samtidig finner jeg en artikkel i Aftenposten fra 2003 hvor Steinar Tretli, daværende forskningsleder ved Kreftregisteret, blankt avviser PCB som hovedårsaken til økningen av testikkelkreft. Han mener også at Lennart Hardell er «svensk mester i å slå alarm» og at han er «kjent for å gå til pressen før han publiserer resultatene i vitenskapelig sammenheng.»³¹ Kritikken mot Hardells undersøkelse baserte seg blant annet på at studien er utført på 61 menn med testikkelkreft, og at dette er for få tilfeller til å kunne si noe generelt om en eventuell hovedårsak. Men denne diskusjonen er nesten 20 år gammel. Hva har skjedd i mellomtiden?

Jeg finner en italiensk studie fra 2015 med en lignende metode som Hardells studie, men hvor hovedfokuset er PCB-eksponering via meieriprodukter, ikke fisk. Den baserer seg på 125 undersøkte testikkelkreftpasienter, og konklusjonen stemmer overens med Hardells konklusjon.³² Allikevel nevner verken Miljødirektoratet eller Folkehelseinstituttet testikkelkreft som en mulig konsekvens av PCB-eksponering, men advarer heller mot generell kreft og skade på forplantningsevnen. FHI skriver også at risikoene ved PCB-eksponering ikke er fullstendig kartlagt. Det ser derfor ut til at jeg må leve i usikkerheten frem til forskerne og fagekspertene blir enige.

Men jeg vet jo at det ikke finnes ett enkelt svar med to streker under. For dioksiner kan også være en sannsynlig årsak. Et faktaark på FHIs nettsider informerer om at dioksiner og dioksinlignende PCB er en samlebetegnelse på 29 helseskadelige stoffer. Dioksiner produseres ikke kommersielt, men dannes gjennom fying i boliger, avfallsforbrenning, utslipp fra industri og båt- og skipstrafikk. De slippes derfor ut i miljøet som et biprodukt, og vi får hovedsakelig i oss dioksiner gjennom inntak av fisk og meieriprodukter. Dioksiner lagres i fettvev og lever og brytes ned over lang tid. Det fører til at disse stoffene hopper seg opp i kroppene våre, og det er nettopp det som gjør dem helsefarlige. FHI skriver videre at dioksiner klassifiseres «som kreftfremkallende fordi de stimulerer vekst av celler som har fått en genskade som kan føre til kreft.»³³ EFSA fastsatte en ny tålegrense for dioksiner i 2018 som var syv ganger lavere enn den gamle tålegrensen. Dette gjorde de på bakgrunn av befolkningsstudier som viste en sammenheng mellom dioksineksponering i gutter som deretter viste nedsatt sædkvalitet da de ble voksne. Den samme effekten har blitt påvist i rotter.³⁴ Det betyr at vi i lang tid har levd med en anbefalt tålegrense som vi slettes ikke tåler.

³⁰ Hardell 2003

³¹ Aftenposten 2003

³² Paoli et al. 2015

³³ Thomsen & Knutsen 2018

³⁴ Thomsen & Knutsen 2018

Ares foreldre vokste opp på øya Fjørtofta ute i havgapet på nordvestlandet på 60- og 70-tallet. Primærnæringen på øya var fisk. FHI skriver at «[m]åling av dioksiner og PCB i morsmelk i årene 1986, 1993, 2001 og 2006 viser at i løpet av disse 20 årene ble nivået av dioksiner og dl-PCB redusert med cirka 70 prosent.» Dette viser at det fremdeles var et høyt nivå av dioksiner og dioksinliknende PCB blant befolkningen i tiden før, under og etter Ares unnfangelse. Jeg kan ikke si noe sikkert om forekomsten av slike miljøgifter på Fjørtofta. Men sammenhengen mellom livet på kysten, nivået av dioksiner og dioksinlignende PCB i dette tidsrommet, og konsekvensene av eksponeringen gir ikke meg inntrykket av å være tilfeldig.

På Mattilsynets nettside matportalen.no står det om dioksiner og PCB:

Foster og spedbarn er spesielt utsette for skadar fordi stoffa blir overførte frå mora til barnet under svangerskapet og gjennom morsmjølka. [...]. Difor vil kosthaldet den gravide har hatt gjennom heile livet, verke inn på nivået fosteret blir utsett for under svangerskapet og gjennom morsmjølka. For å verne fosteret best mogleg, bør jenter og kvinner få i seg minst mogleg dioksin og PCB i løpet av livet, heilt til den siste graviditeten og ammeperioden er over.³⁵

Jeg kan ikke si at jeg noensinne har fått råd om å unngå dioksiner og PCB fordi jeg er kvinne. Det virker som at forskere og fagfolkene er enige om at disse miljøgiftene overføres fra mor til foster i løpet av graviditeten, og at disse giftene har vært i kroppen til mor i mange år allerede. Så hvorfor er denne informasjonen godt gjemt på en nettside til Mattilsynet? Og hvorfor vet vi ikke mer om de faktiske konsekvensene av eksponering?

Februar 2017

Februar startet med et møte med en av kommunens kreftkoordinatorer. Jeg visste ikke at kreftkoordinatorer fantes en gang før jeg ble tipset om å ta kontakt med dem. Det høres ut som en person som koordinerer kreften din for deg, og på en måte kan de fungere på den måten. Hun kom hjem til oss en ettermiddag, og sammen satte vi oss i sofaen og snakket om alt vi hadde opplevd de siste månedene. Og vi snakket om hva vi hadde i vente. Den neste operasjonen til Are var nå en uke unna, og sammen med minnene mine fra forrige operasjon kom nervøsiteten krypende mot meg.

«Jeg liker ikke å tenke på at det er en sjanse for at Are ikke kommer hjem igjen», sa jeg. Verken Are eller kreftkoordinatoren kunne betrygge meg om at Are selvfølgelig skulle komme hjem igjen.

³⁵ Mattilsynet 2019

Litt senere i februar møtte jeg en venninne fra studietiden på en restaurant. Hun bodde i Trondheim og var på jobbreise i Oslo, så det var en stund siden sist vi hadde truffet hverandre. Da hun spurte meg hvordan det sto til, sa jeg rett ut: «Are har fått kreft.» Av en eller annen grunn lo jeg mens jeg fortalte henne dette. Det kom nesten ut som et fnis. Jeg skjønnte ikke hvorfor. Ikke venninnen min heller. Hun så forvirret på meg, men lo forsiktig med. Hva annet kunne hun gjøre?

«Jeg vet ikke hvorfor jeg ler», sa jeg og ristet på hodet.

Jeg vet fortsatt ikke hvorfor jeg lo den kvelden, men jeg har jo hørt om folk som ler i begravelser. Jeg tror ikke det er meg. Eller, det kan godt være at jeg ler når noe er ukomfortabelt. Men jeg tror ikke jeg var ukomfortabel med situasjonen da jeg ga venninnen min denne nyheten. På dette tidspunktet var det ikke en nyhet lenger. Vi hadde levd med det i flere måneder allerede, vi hadde blitt vant til å være på sykehus, til å ha leger og sykepleiere som bestemte hvor vi skulle være og når. Det var vel heller det at jeg hadde gått over til å innse hvor absurd hele situasjonen var. Are hadde kreft, liksom. Det hang ikke helt på greip. Og det hadde blitt oppdaget ved en tilfeldighet. Han kunne gått i mange år til uten at vi ville mistenkt at noe var galt.

«Jeg har lest et sted at mange går rundt med kreft i kroppen, men at den helbreder seg selv», sa venninnen min da jeg fortalte hvor tilfeldig oppdagelsen hadde vært.

Den kommentaren ble hengende igjen i meg. Ville kreften til Are blitt verre dersom den ikke hadde blitt oppdaget? Eller ville han levd videre, helt frisk? Kanskje kan kreft helbrede seg selv, som venninnen min sa, men det er en vanskelig hypotese å teste. Hvem ønsker å være den prøvekaninen?

Det er nesten skummelt å tenke på tilfeldighetene. Hva hvis? Av og til føles det ut som at tilfeldighetene passer på oss. Det er vel det vi kaller skjebnen. Skjebnen legger alt til rette for at vi skal unngå katastrofale situasjoner. Andre ganger merker vi godt at skjebnen ikke passer på oss. Da tenker vi ting som «hvis jeg bare hadde vært litt tidligere ute», eller «hvis jeg bare hadde blitt hjemme den kvelden», som om det er vi som sitter på kontrollen. Men så lenge tiden er lineær og vi ikke sitter med en tidsmaskin, vil vi aldri ha den kontrollen. Vi må bare stole på tilfeldigheter og skjebnen, og det er ikke mye trøst i den tanken. Vi kan aldri vite hva som er i ferd med å skje med oss, og av og til ender det opp i såpass absurde situasjoner at vi sitter og ler av tragiske ting. Som germinalcellesvulster. Germinalcellesvulster i brystkassen forekommer ofte helt uten symptomer, og de blir først oppdaget når pasienten utredes for noe annet.³⁶ Og det var slik det skjedde for oss. Det er nesten vondt å tenke på hva som kunne skjedd hvis ikke skjebnen hadde grepet inn. Hvordan hadde livet sett ut da? Jeg vil ikke vite det.

³⁶ Cancer Research UK 2022

«Det er den beste kreften man kan få», sa flere leger til oss. Da snakket de ikke om ekstragonadal germinalcellesvulst spesifikt, men om testikkelkreft generelt. 98 % av alle som får testikkelkreft overlever. For ekstragonadal germinalcellesvulster plassert i brystkassen er det rundt 48 % som fortsatt lever etter 5 år, fordi prognosen blir sett på som dårlig.³⁷ Are ble altså plassert i en dårlig prognosegruppe. Der og da var jeg allikevel ikke spesielt bekymret for at kreften kom til å ta livet av Are. Jeg var mer redd for at behandlingen kom til å ta livet av han. Jeg var redd for at kjemoterapien ikke ville være terapi i det hele tatt, men heller en forgiftning. Og operasjonene. Jeg fryktet dem mest av alt.

Noen år tidligere hadde vi sett filmen *50/50* sammen. Den handler om en ung mann, spilt av Joseph Gordon-Levitt, som har en sjelden form for kreft og får beskjed om at han har 50 % sjanse for å overleve.³⁸ Det er i grunn en komedie, men den har sine alvorlige øyeblikk, som forventet i en film om kreft. Da jeg så den, tenkte jeg hvor uvirkelig det måtte være å bli diagnostisert med kreft i så ung alder, og 50 % sjanse for overlevelse virket veldig lavt der og da. Fem år senere fikk jeg plutselig den samme situasjonen i fanget. Det bare skjedde ikke med meg, det skjedde med den viktigste personen min. I filmen ble kreftpasienten dumpet av kjæresten sin. Hun maktet ikke å stå ved hans side gjennom behandlingen. Are sa flere ganger at jeg kunne benytte meg av bytteretten, dersom jeg ønsket det. For meg var tanken absurd. Hvis jeg kunne forlatt han, ville jeg vel ikke vært så redd for å miste han?

Det spilte ingen rolle hvor bekymret og redd jeg var. Operasjonsdagen kom likevel og krevde sin tilstedeværelse i livene våre. Det er rart hvordan enkelte dager er så begivenhetsløse og monotone, mens andre er så fylt med innhold at det er vanskelig å innse at alt sammen skjedde i løpet av 24 timer. Torsdag 9. februar 2017 var en slik dag for meg.

Enkelte deler av dagen er borte for meg, mens mye er brent fast i minnet mitt. Jeg husker ikke at vi ankom pasienthotellet kvelden før, men jeg husker at vi våknet opp der. Jeg husker at vi satt i sengen og tok en selfie som vi sendte til familiegruppa på Snap. Jeg så på bildet av oss og måtte bemerke at «wow, nå ser du veldig ut som Voldemort». Skallet, tynn og blek. Til og med øyenbrynene og vippene var borte, akkurat som slangelignende Voldemort.

Etter en stund kom begge mødrene våre til hotellet. Jeg husker at noen kom til rommet, men ikke om det var moren min eller moren hans, eller begge. Vi gikk ned til resepsjonen og ble møtt av en portør. Are måtte sitte i en rullestol, noe han sikkert hatet. Jeg gikk ved siden av han helt til jeg ikke fikk bli med lenger.

³⁷ Kreftlex u.å.b

³⁸ Internet Movie Database u.å.

«Lykke til, da», sa jeg med et anstrengt smil. Jeg klarte ikke å unngå å tenke at jeg kanskje så ektemannen min i live for siste gang.

Jeg var sikkert bare dramatisk, men den første operasjonen hans hadde formet meg om til et nervevrak. Denne gangen ville ikke mamma la meg vente alene. Vi innkvarterte oss på Espresso House, klar for å slå ihjel noen timer. Vi visste at operasjonen ville ta lang tid. Moren hans var også sammen med oss. Broren hans, som var student, og søsteren hans, som var i mammapermisjon, var også der.

Jeg husker ikke egentlig hva vi brukte alle timene til. Den delen av dagen er borte. Jeg bare husker at vi var der, at vi drakk kaffe, med store jakker og kåper slengt over de lærkledde møblene.

«Tenker på dere i dag og krysser fingrene», skrev kreftkoordinatoren til meg i en tekstmelding mens jeg satt der på kaféen og ventet på nyheter.

Og så lyste navnet hans opp på telefonen min, mye tidligere enn forventet. «Alt ok», skrev han. Deretter ringte en sykepleier og ga meg klarsignal til å komme opp på oppvåkningen. Jeg nærmest løp opp. Jeg fant han liggende i en seng, halvveis våken, halvveis i søvne.

«Får jeg lov til å kysse kona mi?» spurte han med sløv stemme. Sykepleierne fniste og svarte at ja, det var lov.

Andre hendelser fra dagen peker seg også ut i minnet mitt. En bursdagsmiddag med en venninne og samboeren hennes på en meksikansk restaurant på Mathallen. At hun filmet meg mens jeg forsøkte meg på en pull-up i Grünerhagen, og at mitt stakkarslige forsøk var «den beste bursdagsgaven» hun kunne tenke seg. Jeg overnattet hos dem den kvelden, og på telefonen min ligger det to bilder fra den dagen: Ett av Are på oppvåkningen, liggende rett ut med lukkede øyne, ledninger og bandasjer overalt og den ene hånda formet i et peace-tegn. Det andre er av meg foran peisen i leiligheten til vennene våre, kledd i svart og smilende, med en cello mellom knærne. To bilder som tilsynelatende ikke har noe med hverandre å gjøre, men det siste kunne ikke eksistert uten det første.

Hele kvelden følte lett, som om jeg hadde strevd med å puste i lang tid, og først nå hadde jeg frie luftveier igjen.

En fremtid som oss

28. mars 2017 skrev legen følgende notat i Ares journal:

Pasienten vurderes nå som ferdigbehandlet. Går inn i videre kontrollopplegg, skal kontrolleres hyppig i det første året. Settes nå opp til ny kontroll om 2 måneder med CT thorax og MR abdomen bekken samt blodprøver. Han oppfordres til å ta kontakt ved behov.

«Da moren min var kreftsyk, sa legen at hun levde tre år kun på positivitet», forteller moren min meg mens vi får servert Afternoon Tea på Hotel Bristol en dag i 2022. Det har gått fem år siden operasjonen som friskmeldte Are, og jeg forteller mamma om undersøkelsene jeg har drevet med i det siste. Vi er fortsatt gift. Vi er fortsatt oss. Og vi snakker ikke så ofte om kreften hans lenger. Når vi først gjør det, føles det ut som et annet liv. Et liv som tilhørte noen andre.

«Så da Are ble syk, var jeg så glad for at han valgte den veien. Han var jo alltid så positiv. Han var helt sikker på at han skulle klare dette og at han kom til å bli frisk», legger hun til.

Positivitet er et ord som beskriver Are godt. Han er stort sett alltid i godt humør, ser alltid det positive i enhver situasjon. I ettertid har han fortalt at han ønsket å være så positiv som mulig, for at ikke de rundt han skulle bli redde. Typisk Are. Selv med kreft i kroppen setter han alltid andre foran seg selv.

Jeg tenkte ikke så mye på miljøgifter mens Are var syk. Jeg var for opptatt med å komme meg helskinnet gjennom det. Men jeg er glad for at jeg har tatt meg tid til å finne ut av hva disse giftene faktisk er. Jeg har kanskje ikke funnet de konkrete svarene jeg var ute etter, men jeg har lært nok til å forstå at vi mennesker har satt oss selv i en skikkelig smørje.

Det finnes noen lyspunkter. Et forskningsprosjekt fra Universitetet i Tromsø har funnet ut av at regulering av miljøgifter fungerer. Gjennom Tromsøundersøkelsen har forskere fulgt de samme forsøkspersonene siden 70-tallet, og i 2014 kunne de konkludere med at de så mye lavere forekomst av spesifikke miljøgifter i blodprøvene etter hvert som reguleringer ble iverksatt.³⁹ UiT har også sett nærmere på sammenhengen mellom miljøgifter og svangerskap. Jordmor og doktorgradsstipendiat Solrunn Hansen undersøkte i 2011 hvordan nivåene av PCB og plantevernmidler endres under svangerskap, fødsel og i seks uker etter fødselen. Hun mente at forekomsten av miljøgifter var såpass lav på det tidspunktet at mødre trygt kunne amme de nyfødte barna sine, uten å bekymre seg for eventuelle helsemessige konsekvenser.⁴⁰ I en ny studie publisert i 2022 viser Hansen sammen med flere andre europeiske forskere at nivåene av PCB fremdeles minker hos gravide og ammende kvinner, mens nivåene av klorparafiner har økt.⁴¹ Ifølge Miljødirektoratet kan mellomkjedete klorparafiner, som blant annet brukes som myknere, fuge- og tetningsmiddel og brannhemmere, forårsake skade på barn som blir ammet. Kortkjedete klorparafiner er forbudt i Norge, mens mellomkjedete klorparafiner fremdeles kan brukes.⁴² Hansen og hennes forskerkolleger uttrykker

³⁹ Øvreberg 2015

⁴⁰ Øvreberg 2011

⁴¹ Xu 2022

⁴² Miljødirektoratet 2022c

bekymring over eksponeringen mennesker får fra denne miljøgiften. Det europeiske kjemikaliebyrået Echa jobber for tiden med et restriksjonsforslag for mellomkjedete klorparafiner, som allerede er på kandidatlisten til Reach.⁴³ Det er en liste over stoffer som gir stor grunn til bekymring, og som kan bli strengere regulert i fremtiden.⁴⁴

PCB ble blant annet brukt som tilsetningsstoff i byggematerialer, som for eksempel isolerglasslim, mellom 1950 og 1980, mens klorparafiner ble brukt i isolerglassruter mellom 1975 og 1990.⁴⁵ Det er tydelig at regulering fungerer, men vi blir stående på stedet hvil så lenge vi erstatter gamle miljøgifter med nye så fort forbud trer i verks.

Det er ikke vanskelig å tenke at menneskerasen er et dødsdømt prosjekt. Vi ødelegger alt vi tar i bruk. Vi kveler naturen rundt oss og gir oss selv kreft i prosessen. I boka *Losing Earth – The Decade We Could Have Stopped Climate Change* skriver Nathaniel Rich:

Det er lett å klage over at problemet er for stort og hver og en av oss er for små. Men det er én ting vi alle kan gjøre selv, i våre egne hjem, i vårt eget tempo – noe som er enklere enn å resirkulere eller skru ned varmen, og mer verdifullt. Vi kan kalle fremtidens trusler ved sitt rette navn. Vi kan kalle skurkene for skurker, helter for helter, ofre for ofre og oss selv medskyldige.⁴⁶

Det er kanskje det viktigste sitatet jeg tar med meg videre fra alt jeg har lest om miljøkrisen. Vi er kanskje ofre, Are og jeg, for et aspekt av denne krisen som er vanskelig å forutse, men vi er også medskyldige. Ikke i Ares kreft, det er ingenting vi kunne gjort for å unngå den. Men vi er en del av menneskeheten, den vestlige menneskeheten til og med, og det er våre liv, våre krav, våre standarder som har fått oss hit. Våre manglende spørsmål, våre ukritiske blikk på samfunnet vi lever i. Det er først når vi kan erkjenne vår egen medskyld at vi kan begynne å reparere det vi har ødelagt. Først da vil vi finne motivasjonen til å drastisk endre livene våre nok. Først da kan vi virkelig stille spørsmålet: Ønsker vi oss en giftig fremtid?

⁴³ Miljødirektoratet 2022a

⁴⁴ Miljødirektoratet u.å.

⁴⁵ Sakhi et al. 2015

⁴⁶ Rich 2019: 204 [min oversettelse]

Kilder

Afterposten. (2003, 15. januar). Utelukker PCB som hovedårsak til testikkelkreft.

<https://www.aftenposten.no/norge/i/Gy27q/utelukker-pcb-som-hovedaarsak-til-testikkelkreft>

Cancer Research UK. (2022, 2. februar). *Mediastinal germ cell tumours*.

<https://www.cancerresearchuk.org/about-cancer/mediastinal-germ-cell-tumours>

Cinalli, R. M., Rangan, P. & Lehmann, R. (2008). Germ Cells Are Forever. *Cell*, 132(4), 559–562.

<https://doi.org/10.1016/j.cell.2008.02.003>

Darbre, P. D. (2019). The history of endocrine-disrupting chemicals. *Current Opinion in Endocrine and Metabolic Research*, 7, 26–33. <https://doi.org/10.1016/j.coemr.2019.06.007>

Eriksen, I. & Kusnitzoff, J. U. (2017, 4. juni). Hvor farlig er hormonforstyrrende stoffer?

Forskning.no. <https://forskning.no/kjemi-hormoner/hvor-farlige-er-hormonforstyrrende-stoffer/343194>

Folkehelseinstituttet. (2019, 24. september). Regelverk for kjemikalier. *Håndbok for helsefarlige kjemiske stoffer*. <https://www.fhi.no/nettpub/kjemikalier/regelverk-for-kjemikalier/regelverk-for-kjemikalier2/?term=&h=1>

Geelmuyden, N. C. (2019). *Spermageddon: Forplantningsevnen i fritt fall*. Cappelen Damm.

Goodson, W. H., Lowe, L., Gilbertson, M., & Carpenter, D. O. (2020). Testing the low dose mixtures hypothesis from the Halifax project. *Reviews on environmental health*, 35(4), 333–357. <https://doi.org/10.1515/reveh-2020-0033>

Hanahan, D. & Weinberg, R. A. (2011). Hallmarks of Cancer: The Next Generation. *Cell*, 144(5), 646–674. <https://doi.org/10.1016/j.cell.2011.02.013>

Hardell, L., Bavel, B., Lindström, G., Carlberg, M., Dreifaldt, A. C., Wijkström, H., Starkhammar, H., Eriksson, M., Hallquist, A. & Kolmert, T. (2003). Increased concentrations of polychlorinated biphenyls, hexachlorobenzene, and chlordanes in mothers of men with testicular cancer. *Environmental Health Perspectives*, 111(7), 930–934. <https://doi.org/10.1289/ehp.5816>

Helsenorge. (2022, 20. september). *Testikkelkreft*.

<https://www.helsenorge.no/sykdom/kreft/testikkelkreft/>

Husøy, T., Knutsen H. K., Haug L. S. & Lindeman B. (2021, 20. desember). Miljøgifter og helse i Norge. *Folkehelse rapporten - Helsetilstanden i Norge*. <https://www.fhi.no/nettpub/hin/miljo/miljogifter/>

Internet Movie Database. (u.å.). *50/50*. Hentet 10. april 2022 fra

<https://www.imdb.com/title/tt1306980/>

Jobling, M.S., Hutchison, G.R., van den Driesche, S. & Sharpe, R.M. (2011). Effects of di(*n*-butyl) phthalate exposure on foetal rat germ-cell number and differentiation: identification of age-specific windows of vulnerability. *International Journal of Andrology*, *34*(5pt2), e386–e396. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2605.2010.01140.x>

Klepp, O. (2020, 21. desember). Germinalcellesvulst. I *Store medisinske leksikon*.

<https://sml.snl.no/germinalcellesvulst>

Kreftforeningen. (u.å.). *Kosmetikk, kremer og kreft*. Hentet 3. mars 2022 fra

<https://kreftforeningen.no/forebygging/kreftfremkallende-stoffer/kosmetikk-kremer-og-kreft/>

Kreftlex. (u.å.)a. *Høydosebehandling med autolog stamcellestøtte (HMAS)*. Hentet 24. mars 2022

fra <https://kreftlex.no/KSPROSEDYRERFASE1/MEDISINSK-BEHANDLING/Lymfe/HMAS/kreftlexFAQ?lg=ks&ParentItemId=%7B3095A3A4-DB6B-4C40-A4CF-83AB58142122%7D&containsFaq=true>

Kreftlex. (u.å.)b. *Overlevelse ved testikkelkreft*. Hentet 4. april 2022 fra

<https://kreftlex.no/Testikkelkreft/BAKGRUNN/Prognose?CancerType=Testikkel>

Lyche, J. L., Gutleb, A. C., Bergman, A., Eriksen, G. S., Murk, A. J., Ropstad, E., Saunders, M., & Skaare, J. U. (2009). Reproductive and developmental toxicity of phthalates. *Journal of toxicology and environmental health. Part B, Critical reviews*, *12*(4), 225–249. <https://doi.org/10.1080/10937400903094091>

Mattilsynet (2019, 18. november). Dioksin og PCB. *Matportalen.no*.

https://www.matportalen.no/uonskedestoffer_i_mat/tema/miljogifter/dioksin_og_pcb

- Meeker, J. D., Sathyanarayana, S., & Swan, S. H. (2009). Phthalates and other additives in plastics: human exposure and associated health outcomes. *Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences*, 364(1526), 2097–2113. <https://doi.org/10.1098/rstb.2008.0268>
- Miljødirektoratet. (2022a, 8. mars). *Klorparafiner: Innspill til restriksjonsforslag*. <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/fagmeldinger/2022/mars-2022/klorparafiner-innspill-til-restriksjonsforlag/>
- Miljødirektoratet. (2022b, 23. mai). *Om hormonforstyrrende stoffer*. <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/miljogifter/prioriterte-miljogifter/hormonforstyrrende-stoffer/>
- Miljødirektoratet (2022c, 27. juni). *Klorparafiner (SCCP og MCCP)*. <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/miljogifter/prioriterte-miljogifter/klorerte-parafiner-sccp-og-mccp/>
- Miljødirektoratet. (2022d, 10. august). *Ftalater*. <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/miljogifter/prioriterte-miljogifter/ftalater/>
- Miljødirektoratet. (u.å.). *Kandidatlista i Reach (SVHC-lista)*. Hentet 3. mai 2022 fra <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/kjemikalier/reach/reach-kandidatlista-svhc-lista/>
- Paoli, D., Giannandrea, F., Gallo, M., Turci, R., Cattaruzza, M. S., Lombardo, F., Lenzi, A. & Gandini, L. (2015). Exposure to polychlorinated biphenyls and hexachlorobenzene, semen quality and testicular cancer risk. *Journal of Endocrinological Investigation*, 38, 745–752. <https://doi-org.ezproxy.oslomet.no/10.1007/s40618-015-0251-5>
- Rich, N. (2019). *Losing Earth – The Decade We Could Have Stopped Climate Change*. Picador.
- Sakhi, A. K., Becher, R., Bølling, A. K., Becher, G., Schwarze, P., Christoffersen, J. & Thomsen, C. (2015). *Miljøgifter i innemiljøet Ftalater, PCB, PBDE og klorparafiner i norske innemiljøer*. Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2015/miljogifter-i-innemiljoet-pdf.pdf>

Sandemose, I. (2015). *Da du forsvant*. Cappelen Damm.

Skakkebæk, N. E. (2016). A Brief Review of the Link between Environment and Male Reproductive Health: Lessons from Studies of Testicular Germ Cell Cancer. *Hormone research in paediatrics*, 86(4), 240–246. <https://doi.org/10.1159/000443400>

Swan, S. & Colino, S. (2021). *Count Down. How Our Modern World Is Threatening Sperm Counts, Altering Male and Female Reproductive Development, and Imperiling the Future of the Human Race*. Scribner.

Xu, S., Hansen, S., Rautio, A., Järvelin, M-R., Abass, K., Rysä, J., Palaniswamy, S., Huber, S., Grimalt, J. O., Dumas, P. & Odland, J. Ø. (2022). Monitoring temporal trends of dioxins, organochlorine pesticides and chlorinated paraffins in pooled serum samples collected from Northern Norwegian women: The MISA cohort study. *Environmental Research*, 204, <https://doi.org/10.1016/j.envres.2021.111980>

Thomsen, C. & Knutsen, H. K. (2018, 21. november). Dioksiner og dl-PCB. *Folkehelseinstituttet*. <https://www.fhi.no/ml/miljo/miljogifter/fakta/dioksiner-og-dl-pcb-faktaark/>

Øvreberg, E. (2011, 19. januar). *Norske foster lite eksponert for miljøgifter*. UiT Norges arktiske universitet. https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=217720

Øvreberg, E. (2015, 30. juli). *Du klarer å bryte ned miljøgiftene i kroppen din*. UiT Norges arktiske universitet. https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=381233

3.2 Endokrigerne

Da jeg våknet opp fra operasjonen, trodde jeg at jeg hadde vært død. Jeg husket ikke at jeg hadde sovnet inn, men jeg visste at tiden hadde gått uten at jeg var ved bevissthet. Narkosen hadde vært helt drømmeløs, helt svart, helt *ingenting*. Og det hadde vært det beste som hadde hendt meg på mange år.

Da jeg kom til sykehuset den morgenen, hadde jeg fått et skriv i hendene som forklarte prosedyren i detalj. Det sto at hvis kirurgen ikke fant noe som helst der inne, ville operasjonen være over på 15 minutter. Og mens jeg lå der på oppvåkningen, var det bare den ene tingen jeg lurte på. *Fant de noe?* En klokke på veggen viste 13:20. *Oi*. Jeg ble jo lagt i narkose i halv tolv-tiden. Betydde det at operasjonen hadde vart så lenge? Eller hadde jeg bare sovet lenge? I ettertid skjønner jeg ikke hvordan jeg klarte å tyde klokkeslettet så enkelt, på en klokke som hang på en vegg mange meter unna senga jeg lå i. Jeg er jo nærsynt.

Sykepleieren på oppvåkningen tasset rundt meg med en munter mine. Alt hun gjorde var på automatgir. Nappet ut kateteret, fikk på meg en truse, plasserte et gigantisk bind mellom beina mine før hun trakk trusa på plass.

«Vil du kanskje ha litt å drikke?»

Alt dette skjedde på en avdeling med seks eller åtte andre senger, og trafikk hit og dit. Heldigvis var jeg så groggy at jeg ikke klarte å bry meg. Aller helst ville jeg tilbake på rommet mitt slik at kirurgen kunne fortelle meg hva som hadde skjedd.

Sykepleieren var midt i en jovial samtale med en annen pleier om sjefers og sjefers egenskaper, da hun plutselig spurte meg: «Er du sjef?». Jeg måtte tenke meg om. Er jeg sjef? Jeg lette litt rundt i minnene mine for å finne ut av hvem jeg var og hva livet mitt besto av. «Eh, nei», fant jeg ut til slutt, og rakk samtidig å kjenne på en takknemlighet over at sykepleieren tydeligvis så på meg som et menneske verdt å snakke med, istedenfor bare nok en halvbevisst pasient. Jeg er mer enn bare en prøvelapp som kirurgene syr i. Jeg ble med en gang i godt humør. Det var tross alt en helt vanlig torsdag. Jeg kunne sittede på hjemmekontoret og stresset over e-poster, men istedenfor lå jeg her, i en myk seng på Ullevål, nylig oppvåknet fra de døde.

Da jeg endelig ble trillet tilbake på rommet mitt, fikk jeg velge hva jeg ville spise fra en laminert meny. Jeg følte ikke for å være til bry og ba derfor bare om et par skiver med havrebrød, egg og kaviar. Det var mitt første måltid på 15 timer, men jeg var ikke spesielt sulten. Seiersmåltidet kunne jeg ta hjemme.

Etter en lite stund kom kirurgen, og jeg satte meg opp i sengen.

«Vi fant endometriose hos deg», sa hun med en gang, og inni meg klarte jeg ikke å bestemme meg for om jeg skulle tenke «*seriøst?!*» eller «*selyfølgelig*». Det var et forventet sjokk.

Samtidig var jeg lettet. Jeg hadde ikke tvunget disse menneskene til å grave inni meg for ingenting. Mistanken min var faktisk rett. Jeg følte meg som det smarteste mennesket i verden. Jeg hadde klart å gi meg selv en diagnose det vanligvis tar sju år å få av helsepersonell.⁴⁷

Jeg ble sykemeldt i en uke, en sykemelding som klaffet perfekt med OL i Tokyo. I dagene etter operasjonen var jeg trøtt, en bivirkning av å ha vært i narkose. Jeg tilbragte en hel dag halvsovende på sofaen. Jeg våknet så vidt for å se Jakob Ingebrigtsen ta gull, deretter slumret jeg videre. Det var en god dag.

Jeg husker ikke når jeg kjente smertene første gang, men det var lenge etter tenårene. Kanskje var det et par år etter at jeg sluttet på hormonell prevensjon fordi jeg var lei av de depressive bivirkningene? Det er ikke veldig hyppige smerter, men de kan bli ekstremt vonde når de først kommer. Vanligvis kjenner jeg dem på veldig praktiske tidspunkt, for eksempel når jeg sitter ved pulten min hjemme og ingen kan se meg. Da kryper jeg sammen over bordet i smerte mens jeg kniper øynene sammen og holder pusten. Som oftest er det bare snakk om én enkelt krampe som varer i kanskje ti–tjue sekunder. Så er det over og jeg kan fortsette som normalt.

Den ene gangen jeg kan huske et spesielt ikke-praktisk tidspunkt, var da jeg sto på togstasjonen i Nesbyen på vei hjem fra en nyttårsfeiring. Da grep smertene plutselig tak i meg, og jeg måtte lene meg forover der jeg sto på plattformen og håpe ingen ville spørre meg om det gikk bra. For det går jo alltid bra etterpå. I ettertid tenker jeg på hvorfor jeg ikke tok disse smertene alvorlig. Hvorfor trodde jeg at det var normalt å ha så vonde kramper? På den tiden hadde jeg lite erfaring med helsevesenet. Jeg var vant til å være frisk. Å være syk var noe som skjedde med andre. Å være *kronisk* syk var så langt fra min egen virkelighet at kronikere like så godt kunne vært marsboere. Jeg var ung og fortsatt udødelig. Jeg ville ignorere de små signalene kroppen min sendte meg om at noe var galt.

Endometriose er en typisk kvinnesykdom. Symptomene er diffuse og vage og kan skyldes mange andre ting. Ingen vet helt hvordan sykdommen oppstår, eller hvordan den kan kureres. Og ingen kan egentlig nok om endometriose til å kunne vite hvordan det skal behandles på best mulig måte. Det tar også lang tid å bli diagnostisert med endometriose, både fordi kvinnene ofte blir feildiagnostisert først, og fordi en sikker diagnose kun kan stilles ved en kikkhullsoperasjon.⁴⁸ Når de ikke får støtte i helsevesenet, kan internett fungere som et fristed hvor de ikke bare finner informasjon, men også likesinnede som sliter med akkurat det samme.

Flere år før jeg lå i den sykehussenga på Ullevål, begynte ordet «endometriose» å dukke opp i de krokene av internett hvor jeg stadig befant meg. Dette var lenge før jeg begynte å google det

⁴⁷ Endometrioseforeningen u.å.

⁴⁸ Endometrioseforeningen u.å.

selv. Jeg kunne jo ikke google et ord jeg ikke kjente til. Jeg forsto ikke hva sykdommen var eller hvordan det føltes å ha den i kroppen. For meg virket endometriose mest som en rotten rot, hvor problemene vokste seg større og større, med intrikate forgreininger like råtne som roten. Det var noe en hel masse kvinner slet med. Ikke meg, heldigvis. Jeg kjente meg ikke igjen i disse beskrivelsene. Jeg hadde vondt av og til, ja. Men er det ikke bare sånn det er å være kvinne, da? Det var egentlig et helt tilfeldig innfall som gjorde at jeg begynte å tenke at smertene mine kunne være endometriose. Først da begynte googlingen, og brikkene falt på plass. Jeg hadde nesten alle symptomene på lista. Selv om jeg ble nødt til å vente til det offentlige helsevesenet hadde tid til å legge meg under kniven før de kunne bekrefte at jeg var kronisk syk, visste jeg der og da at jeg tilhørte de 10 % av kvinnene som har endometriose.⁴⁹

Jeg snakker ikke så høyt om at jeg har endometriose, selv om det på ingen måte er en skamfull sykdom. Da jeg først fikk diagnosen, tenkte jeg: «Yes! Endelig noe som forklarer alle symptomene mine!». Og endelig hadde jeg noe å skylde på. Men så ble det ikke så enkelt å være åpen allikevel. Jeg så for meg alle spørsmålene. Gjør det ikke vondt? Nei? Eller ja? Hvorfor ble du operert da? Er du egentlig sikker på at du har endometriose? Sårbarheten kom krypende. Den snek seg innpå meg og reduserte meg til *den syke*. Og den personen ville jeg ikke være. Jeg følte meg ikke syk. Jeg følte meg styrket. Lapraskopien og diagnosen hadde ikke bare behandlet meg rent fysisk, men de hadde også bevæpnet meg med kunnskap om hva som skjedde i min egen kropp.

Diagnosen ga meg også en tilhørighet. Plutselig hørte jeg hjemme sammen med andre pasienter med endometriose. Jeg kjente ingen i min egen krets, men internett er en utømmelig kilde av mennesker i akkurat samme situasjon. Og jeg fant dem på Instagram. Denne appen som, inntil videre, fremdeles kan sees på som et *sosialt* medium. Hvis det er én app som gir meg følelsen av å være *hjemme* i den digitale sfæren, så er det Instagram. Her har jeg bodd i over ti år. De siste par årene har det flyttet inn noen slitsomme naboer som lager innmari mye støy, og som får meg til å føle meg så gammel og gretten at det er like før jeg banker i veggen og ber dem om å holde kjeft. Postkassen fylles stadig opp med reklame også. Men jeg holder ut. Jeg blir boende. Her er det enkelt å finne likesinnede, nesten uansett hva du interesserer seg for. Og det er på Instagram endometriosepasienter finner sammen under emneknaggen *#endowarrior*.⁵⁰ Ved å ta en titt på disse emneknaggene finner du raskt ut at du i hvert fall ikke er alene om diagnosen. Her deles informasjon, tips og innblikk i hverdagen for mennesker med endometriose. Samholdet er sterkt. Alle heier på hverandre og deler i håp om å gjøre andres hverdag enklere å leve.

⁴⁹ Endometrioseforeningen u.å.

⁵⁰ Majsiak 2020

Jeg er ikke sikker på hva som ligger bak tanken om at mennesker med endometriose er krigere, men jeg kan se for meg at det for mange føles ut som en kamp de må kjempe seg gjennom på egne vegne, på tross av at de har andre endokrigere ved sin side. Mange helsepersonell vil forsøke å hjelpe, men så lenge kunnskapen er mangelfull, er det vanskelig å få skikkelig hjelp. I tillegg er det rett og slett vanskelig å få god nok informasjon om en pasient kun velger å snakke med en lege om sykdommen. Hva gjør det med oss kvinner at vi ikke kan forvente å få ordentlige svar når vi snakker med en lege om helseproblemene våre? Da jeg fikk diagnosen endometriose, ble jeg nødt til å forberede meg på å leve et liv i usikkerhet. Selv om jeg fungerer fint akkurat nå, kan det endre seg i morgen. Det er en usikkerhet som gnager i meg. For jeg klarer jo ikke unngå å tenke at kvinnekroppen er mindre verdt når leger ikke kjenner den godt nok. Da jeg var ung og udødelig, var jeg bombesikker på at verden var ferdig med å behandle kjønn forskjellig og at jeg kunne forvente meg de samme mulighetene som mannfolka. Det er noe litt sjarmerende med å se tilbake på sin egen naivitet, men det er noe sårt med det også: Jeg skulle så ønske at den jenta hadde fått bli voksen i den verden hun så for seg. Isteden måtte hun gå i krigen. En metaforisk krig, men allikevel.

I boka *Metaforer* skriver Norunn Askeland og Magdalena Agdestein at krigsmetaforen er en av metaforene som har fått et spesielt stort gjennomslag i medisin. Ved begynnelsen av 1900-tallet kunne sykdom identifiseres ved hjelp av mikroskop, og dette bidro til å gi krigsmetaforen en vitenskapelig legitimitet.

Når sykdom framstilles som en personifisert størrelse som *angriper* kroppen, ligger det i metaforens egendynamikk at kroppen kan *forsvare seg* og *mobilisere* til *motangrep*. Legen og pasientens kropp blir til aktører i *kampen mot fienden*, og behandlingsmetoder forstås som *våpen*.⁵¹

Når sykdommen er usynlig på kroppen, kan slike metaforer gjøre situasjonen enklere å forholde seg til. De metaforiske uttrykkene gir pasienten en konkret måte å tenke på jobben de har foran seg og motivere til å følge legens anbefalinger. Samtidig påpeker Askeland og Agdestein at å omtale sykdom som krig ikke alltid fungerer etter sin hensikt. De trekker frem Susan Sontags *Illness as Metaphor* (1978) hvor hun hevder at «det å bruke militaristiske termer når vi snakker om kreft, fører til at pasienter opplever sin sykdom som brutal invasjon, at kreftceller har invadert kroppen deres, og at dette er svært demoraliserende for pasientene.»⁵² Det kan jeg godt forstå, med tanke på at kreft kan være en dødelig sykdom som en pasient ikke alltid har mulighet til å bekjempe. I

⁵¹ Agdestein & Askeland 2019: 126

⁵² Agdestein & Askeland 2019: 126

enkelte tilfeller kan de forsøke alle slags mulige behandlinger og allikevel tape kampen. En krig kan også tapes, men strategiene vi velger underveis kan ha mye å si for utfallet. Det samme gjelder ikke alltid for kreft, og da vil det ikke føles riktig å si at noen «tapte kampen mot kreften», for var det egentlig en reell kamp og er de da egentlig tapere?

Det kan vi ikke si om endometriose. Å ha endometriose er ikke det samme som å være dødssyk. Vi kan leve med mye smerter, absolutt, og i verste fall fungerer ingen behandlingsmetoder og vi blir nødt til å leve med endometriosen frem til overgangsalderen og kanskje lenger enn det også. For de fleste vil det sannsynligvis hjelpe å «kjempe» mot sykdommen frem til de finner noe som fungerer. De må legge en strategi, rett og slett. Sånn sett tenker jeg at krigsmetaforen passer fint til endometriose, og den har i hvert fall blitt tatt godt i mot blant de som lever med sykdommen. Å være en kriger vil si å være en som bruker de midlene de har til rådighet for å bekjempe en fiende. En endometriosepasient har flere våpen å ta i bruk og teste i kampen mot sykdommen. Men pasienten må ha motivasjonen for å orke å bruke dem. Å se på seg selv som en kriger, kan være den motivasjonen enkelte trenger for å kjempe.

Å fremstille seg selv som en kriger passer også godt inn i en persona man bygger opp i sosiale medier. For de fleste av oss er ikke profilen vår i sosiale medier et speilbilde av oss selv, men heller en konstruksjon av hvem vi skulle ønske vi var, innen rimelighetens grenser. Vi tar utgangspunktet vi har, og forbedrer det til vi sitter igjen med et idealisert bilde av hvem vi er. Krigermetaforen hjelper til med dette ved å tilby en slags mal som kan fylles ut og tilpasses til sin egen personlighet. Sosiale medier er fulle av slike «maler». Mammabloggeren, rosabloggeren, den personlige treneren, aktivisten, bokstagrammeren/BookTok-eren, kjæledyrprofilen og selvfølgelig kjendisen. Profilene, som før i tiden kun var til for korte statusoppdateringer og spontane bilder fra hverdagen, har nå blitt til avanserte formidlingskanaler som skal operere innenfor en bestemt nisje. Har du ingen nisje, har du heller ikke noe spesifikt å tilby følgerne dine.

#EndoWarrior er en slik nisje. En endokriger kan fremstille seg selv som en sterk og motivert person som får livet invadert av en kronisk sykdom, uten at livets estetikk må lide av den grunn. De får et liv med smerter til å se vakkert ut, men det er på ingen måte hovedformålet med bevegelsen. Foruten å føle seg mindre alene, er det også viktig å bruke sosiale medier til å bryte ned stigmaet rundt sykdommen og rette oppmerksomheten rundt den manglende medisinske ekspertisen.⁵³

Mitt livs estetikk fikk seg en knekk da jeg endelig fikk tatt en titt på magen min, den samme ettermiddagen som jeg våknet opp fra operasjonen. En lapraskopi gir deg ikke ett stort sår, men fire små, spredt utover nedre del av magen. Kameraet hadde blitt ført inn gjennom navelen min, og den

⁵³ Majsiaak 2020

var nå dekket av et stort plaster som allerede var blodig. To asymmetriske snitt lå på hver sin side av magen, og ett var midt på. Disse var dekket av mindre plastre, men sårputene stakk utover. Jeg mistenkte at noen svære sting befant seg under dem. Da jeg omsider bestemte meg for å skifte det blodige plasteret, fant jeg en navle jeg ikke kjente igjen. Det så ut som at kirurgen hadde konstruert en helt ny navle til meg. Jeg så ned på den og lurte på om den virkelig kunne være min. Jeg visste ikke at jeg hadde en emosjonell tilknytning til navlen min før den plutselig var blitt ny.

Lapraskopi er et nyttig verktøy fordi selve inngrepet er mindre enn ved en vanlig operasjon. De små sårene gjør helbredelsen og sykemeldingen kort. For endometriosepasienter er ikke lapraskopi bare en måte å stille diagnosen, men det fungerer også som behandling for sykdommen.⁵⁴ Legen min var kjapp til å spørre meg i etterkant om jeg fremdeles hadde smerter. På det tidspunktet hadde jeg kjent et stikk eller to, men jeg merket samtidig en bedring. Etter noen måneder var smertene helt borte, mens jeg i dag kjenner dem av og til.

Bilder av hovne mager med disse fire plastrene er gjenkjennelig for mange endokrigere. Ikke bare fordi de har vært gjennom det selv, men fordi de er overalt på Instagram. Disse plastrene er den eneste måten å vise frem en ellers usynlig sykdom. Med dem kommer krigerpersonaen til sin rett, som om man har blitt såret i kamp eller fått en medalje for hederlig innsats. Og når operasjonen kommer sent i sykdomsforløpet, fordi ingen leger har tenkt tanken at kvinnelig smerte kan være noe annet enn PMS, blir disse arrene en utmerkelse for lang og tro tjeneste.

En av de meste kjente endokrigerne er skuespilleren, forfatteren og regissøren Lena Dunham. Etter å ha levd med smerter i over ti år, bestemte hun seg for å få operert ut livmoren sin da hun var 31 år. Dette har hun vært åpen om, blant annet ved å skrive essays i *Vogue* og *Harper's Bazaar*, først om hysterektomien og deretter om hennes vei inn og ut av IVF-verdenen, i et forsøk på å få brukt egne egg i kombinasjon med donorsperm og surrogat. I et intervju med *People Magazine* sier hun:

My entire career, the thing that has felt like a driving factor for me in many ways has been this thought of, 'What can I do to normalize challenging topics that many women may feel like they are alone in experiencing but are actually universal and yet women have been made to feel shameful about?' [...] Never has that been truer than in grappling with my infertility and the loss of my fertility, and the pain and the shame that came with it.⁵⁵

⁵⁴ Helsenorge 2021

⁵⁵ Coyne 2020

Og Dunham har en annen fordel: Hun når ut til langt flere på Instagram enn kun dem som søker på emneknagger som #endowarrior og #endometriosis. Hennes essays har satt sykdommen på agendaen på en måte vi sjelden har sett tidligere. Og forhåpentligvis vil det bidra til å gjøre både kvinner selv og leger mer oppmerksomme på sykdommen, slik at den kan oppdages tidligere og behandles på en bedre måte.

Frustrasjonen over hvor vanskelig det er å være endometriosepasient når helsevesenet mangler nødvendig informasjon, kommer ofte til syne i Instagram-innleggene til endokrigerne. De forteller om kampen om å bli tatt seriøst, som ofte varer i mange år. De forteller om uvitende leger, feildiagnoser og feilmedisinering. Mange forteller historier som ligner på hverandre. De har kjempet lenge og blitt diagnostisert med helt andre sykdommer i årevis før de endelig fikk riktig diagnose. Deretter begynner jakten på riktig behandling. Endometriose er ikke en «one size fits all»-sykdom. Ikke alle behandlinger fungerer like godt på alle pasienter. Av og til må pasienter prøve mange forskjellige behandlinger før de finner noe som passer. På det tidspunktet kan helsen ha blitt verre enn den trengte å bli. Eller den har blitt såpass dårlig at ingen behandlinger fungerer.

Mange forteller også om mangel på informasjon. Kostholdsendringer er et eksempel på det, og det kjenner jeg igjen fra mine egne erfaringer. Ingen leger har noensinne snakket med meg om hvordan kostholdet vårt påvirker hormoner, innflammasjon og til slutt omfanget av endometriosen. Men dette er noe veldig mange endokrigere snakker positivt om, og mange mener at det har hjulpet dem til å leve et liv med mindre smerter. Pasienter med endometriose blir ofte først feildiagnostisert med irritabel tarmsyndrom (IBS) fordi symptomene kan vise seg som oppblåsthet, forstoppelse og diaré. Å endre kostholdet kan lindre noen av disse plagene. Når en pasient derfor endelig blir diagnostisert med endometriose, burde ikke en lege da også informere om at kostholdet er en viktig del av behandlingen?

Kostholdsanbefalinger er bare ett eksempel på hvorfor pasienter blir nødt til å finne svar på sosiale medier fremfor å snakke med en lege. Det er mange andre tips og triks som deles i disse kanalene, men de viktigste tiltakene er fremdeles de som blir gjort av leger på sykehus, slik som lapraskopi og hysterektomi. Å få satt inn en hormonspiral er også legenes førstevalg for å holde sykdommen i sjakk. Det passer dårlig for kvinner som forsøker å bli gravide. Disse har derfor svært få valg.

Kvinnens kamp for å bli tatt seriøst av leger er beskrevet i detalj i Abby Normans memoar *Ask Me About My Uterus*. Hun minner oss på at situasjonen ikke er helt ulik slik den var i «hysteritiden»:

If women have become synonymous with hysteria, malingering, and hypochondria in a clinical setting, then it has far less to do with the natural inclinations of women and behavior than it does with the history of medicine. The medicalization of female internal sensations, which began as early as the 1800s, paved the way for the struggles modern women face in having their symptoms taken seriously in a medical setting.⁵⁶

Hun skriver så om pasientene til Sigmund Freud og Josef Breuer, som hadde symptomer vi gjerne assosierer med endometriose i dag – mens de ble diagnostisert som hysteriske. Det er ikke mindre enn ekstremt deprimerende. Samtidig har vi ikke nødvendigvis kommet så mye lenger i dag. For vi vet jo ennå ikke hvorfor denne sykdommen oppstår og hvordan vi kan kurere den.

Fordi endometriose er en tilstand hvor et vev som ligner livmorslimhinnen vokser utenfor livmoren, går én teori ut på at dette vevet vokser hver måned, på samme måte som at livmorslimhinnen vokser seg tykk inni livmoren under hver syklus før det blør ut igjen. Problemet med endometriosevevet er at det ikke blør ut igjen. Det sprer seg i kroppen istedenfor, en såkalt «retrograd menstruasjon».⁵⁷ Enkelte forskere mistenker derfor at kvinner som får menstruasjonen tidligere og har kortere sykluser, vil dermed også ha flere menstruasjoner i løpet av et liv og at det er en risikofaktor for endometriose.⁵⁸ Da jeg først leste om dette, fikk jeg litt sjokk. Jeg sluttet nemlig på p-pillen som 22-åring fordi jeg var lei av bivirkningene. Jeg ville ikke føle meg som et grettent kvisetryne lenger. Siden den gang har jeg aldri brukt hormonell prevensjon. Jeg fikk ikke beskjed om at det kunne ha noe å si for helsen min. Faktisk var konsensusen på den tiden at det var sunt å ha mensene. Som unge kvinner ble vi ofte advart mot å hoppe over sukkerpillene på p-pillebrettet fordi det kunne føre til ukontrollerbare mellomblødninger, og dessuten var det godt å få «renset ut» livmora. Kunne sykdommen min vært unngått dersom jeg ikke hadde fått slike advarsler?

Teorien om at flere menstruasjoner i løpet av et liv øker risikoen for endometriose er nok ikke skuddsikker. Det er ikke uvanlig at tenåringer blir diagnostisert med endometriose, som gjerne blir oppdaget på grunn av smertefulle menstruasjoner.⁵⁹ I slike tilfeller går det ikke an skylde på at endometriosen har vokst med antall blødninger. Nok en gang føles jakten på denne sykdommens opprinnelse som en evig runddans.

⁵⁶ Norman 2019: 19

⁵⁷ Endometrioseforeningen u.å.

⁵⁸ Wei et al. 2016

⁵⁹ Saridoğan 2017

Når flere kjendiser åpner opp og forteller om endometriosediagnosen, kan det gjøre det enklere for vanlige folk å føle seg sett og akseptert, men også mindre alene. Komikeren Amy Schumer begynte å skrive om endometriose på Instagram i 2021. Hun bestemte seg for å fjerne livmoren sin på grunn av smerter. Hun var da 40 år og hadde allerede fått et barn. Under graviditeten hadde hun hyperemesis gravidarum (ekstrem svangerskapskvalme) og ble til slutt nødt til å føde ved hjelp av keisersnitt.⁶⁰ I dokumentarserien *Expecting Amy* på HBO Max ser man at keisersnittet tar over tre timer (to timer lengre enn vanlig), og at legen forteller henne at de fant endometriose under operasjonen.⁶¹ Før hun fjernet livmoren, lot hun de 12 millioner følgerne sine få innblikk i hennes forsøk på å gi sønnen et søsken via IVF. Dessverre lyktes ikke forsøket, og Amy valgte å fjerne livmoren for å spare seg selv for smertene som endometriosen allerede hadde forårsaket i mange år. I etterkant av operasjonen skrev hun på Instagram:

I had a tumor in my endo ravaged appendix. Chocolate cysts in both ovaries. Endo of the uterus, psoas all over all my lifelong pain explained and lifted out of my body. I am already a changed person. I am busting with joy for the new energy I have to be with my son. [...] And anyone wondering if this is connected to my difficult pregnancy and hyperemesis I say fuck yes! I can't answer medically because there is no research on this shit because they only happen TO WOMEN and there is no time to study them because all resources need to be funneled into researching ERECTILE DISFUNCTION. THERE IS BARELY ANY RESEARCH ON ENDOMETRIOSIS WHICH OVER 10 percent of women have. ALL FUNDING SEEMS TO GO TO DICKMEREAGENCIES.⁶²

Nå er jo Amy en komiker, så det har en tendens til å farge kommunikasjonen hennes. Men her er det viktig å ikke avfeie det hun sier som spøk: Hun har nemlig helt rett. Det finnes fem ganger så mye forskning på erektil dysfunksjon som på PMS, til tross for at erektil dysfunksjon rammer 19 % av menn, mens PMS rammer 90 % av kvinner. Dette skyldes sannsynligvis (som Amy nevner) at finansieringen som oftest ikke går til helsetilstander som kun rammer kvinner, men heller de som rammer både menn og kvinner, eller kun menn. Et eksempel på dette er diabetes. Rundt 10 % av alle kvinner har diabetes, som betyr at det er en helsetilstand som forekommer like ofte som endometriose. Allikevel finnes det mye mer forskning på diabetes enn for endometriose. Forhåpentligvis er dette i ferd med å endres, i takt med at endometriose får mer og mer

⁶⁰ Gillespie 2020

⁶¹ Cunningham & Hammer 2020

⁶² Schumer 2021

oppmerksomhet.⁶³ I fremtiden finnes det kanskje et alternativ til å operere ut livmoren for kvinner som er plaget med ekstreme smerter før og under menstruasjonen?

Den store forskjellen mellom Hollywood-kjendiser og vanlige mennesker er selvfølgelig penger. Endometriose og infertilitet er en enorm belastning uansett hvor rik du er, men penger øker i det minste antall alternativer du kan velge mellom. Å bruke surrogat har blant annet nesten blitt vanlig praksis i Hollywood, mens det er de færreste av vanlige folk som kan ta seg råd til det. Det blir problematisk når følgere først finner trøst hos kjendiser som snakker åpent om fertilitetsproblemer, og deretter må være vitne til at de samme kjendisene betaler seg ut av problemene på en måte som ikke er tilgjengelig for alle. Igjen kommer spørsmålet om verdi travende inn i tankene mine. Det burde jo ikke være slik at noen av oss har problemer som kun kan løses med uhorvelige summer. Ikke at en surrogat kurerer endometriose. Det er mer som å hoppe bukk over problemet. Endometriosen er der fortsatt. Usikkerheten er der fortsatt.

Til tross for at det er et skrikende behov for mer forskning på endometriose, finnes det flere forskere som er allerede er godt i gang. På ønskelisten til kvinner med endometriose finner man gjerne flere og bedre behandlingsmetoder samt metoder for diagnostisering som *ikke* krever kirurgi. En forsker som virker å være på god vei, er Thomas Tapmeier ved Oxford University. Han har sammen med en gruppe forskere forsøkt å finne en fellesnevner blant dem som får endometriose, og de mener å ha funnet ett spesifikt gen som forekommer i en mer skadelig variant hos endometriosepasienter. De utførte deretter en rekke eksperimenter på mus og fant ut at enkelte medikamenter hemmer aktiviteten i dette genet, og det minsket inflammasjonen og smertene forårsaket av endometriose. Dersom dette fungerer på samme måte for mennesker, kan det ha store konsekvenser for fremtidens behandling og diagnostisering av endometriose. Blant annet kan tidlig gentest gi en indikasjon på om en pasient muligens kommer til å utvikle endometriose eller ikke.⁶⁴

Jeg har tidligere nevnt *Ask Me About My Uterus* av Abby Norman, hvor hun skriver godt om de mange utfordringene endometriosepasienter står overfor. Én av dem er hvordan vi beskriver smerter. For er ikke smerter egentlig veldig subjektivt? Hun nevner blant annet 1–10-skalaen som ofte brukes av leger for å fastslå hvor mye smerter en pasient har. Pasienten blir spurt om å plassere smerten sin på et sted mellom 1 og 10, og det er her problemet virkelig får fotfeste. Pasienten vil plassere seg selv på skalaen basert på egen erfaring av smerte. Kanskje han eller hun tidligere har brukket et bein, og det er den verste smerten de har kjent. Eller kanskje en kvinne som både har brukket et bein, men også født et barn, vil plassere smerten sin midt mellom de to. Og legen vil

⁶³ Slawson 2019

⁶⁴ Tapmeier et al. 2021

deretter basere pasientens svar på sine egne opplevelser med smerter – som kan være noe helt annet enn det pasienten har opplevd.⁶⁵

Kan jeg med hånden på hjertet si at endometriosesmertene mine er de verste smertene jeg noensinne har kjent på? Jeg vet ikke. Jeg har aldri brukket et bein, født et barn, falt ned fra et tak eller blitt knivstukket. Jeg har rett og slett lite erfaring med smerte. Da jeg var tenåring, syklet jeg en dag hjem fra skolen med en venninne sittende bak på bagasjebrettet. I en nedoverbakke mistet jeg kontroll over sykkelen og kjørte rett på en sementkant. Venninnen min rakk heldigvis å hoppe av bagasjebrettet før kollisjonen, men jeg ble kastet over rattet og ble liggende i grusen på andre siden av sementkanten. Noen venner av oss som hadde sett det hele, kom løpende nedover bakken og spurte om det gikk bra med meg. Jeg reiste meg opp og kjente etter. Ja, faktisk. Jeg kjente *ingenting*. Jeg sto der vantro og skjønnte nesten ikke hva som hadde skjedd. Hvordan kunne kroppen min bli utsatt for noe slikt, uten en eneste skramme, blåmerke eller et vondt ledd? Var det et kick av adrenalin som gjorde at hjernen min blokkerte ut smerten, eller har jeg en høy smerteterskel? Jeg lener mot det første, siden jeg kjenner på hverdagslig smerte hele tiden. Jeg har bare ikke kjent på så veldig mye alvorlig smerte.

Spørsmålet jeg stiller meg ofte, er derfor hvor min endometriosesmerte ligger på skalaen? Selv om ti egentlig skal være den verste formen for smerte *for meg*, vet jeg at min smerte ikke ligger på ti. Jeg vet det fordi jeg fungerer og fordi jeg ikke synes det er spesielt ille.

Og det er nettopp dette som gjør endometriose så vanskelig. En lege kan vurdere hvilken grad av endometriose en pasient har, men det sier ingenting om hvor mye smerte den pasienten har. Graden handler kun om hvor mye endometriose kirurgen finner under lapraskopien, mens smertene kan føles forskjellig fra pasient til pasient, og intensiteten kan også være helt annerledes. Noen beskriver det som å bli knivstukket i nedre del av magen (men det er jo ikke så mange som vet hvordan *det* egentlig kjennes ut), mens andre beskriver det som en brennende følelse i livmoren. Noen er fullstendig sengeliggende med smertene og er avhengig av rullator og rullestol for å kunne bevege seg rundt, mens andre fungerer helt normalt i hverdagen. Som Norman skriver i memoarboken sin:

We don't know, with any degree of certainty, how or why endometriosis begins. We don't know why some women get it and others do not. We don't know why some women get it, suffer, and then appear to stop suffering at certain points in their lives. We don't know why a

⁶⁵ Norman 2019: 7

woman with only a few scattered lesions might have debilitating symptoms and a woman who is chock-full of them might feel fine.⁶⁶

Vi kan kanskje tilgi legene for at de ofte blir forvirret i møte med endokrigerne, men det viser hvor viktig det er å finne nye måter å diagnostisere sykdommen på, som for eksempel en gentest som den Thomas Tapmeier forhåpentligvis er i ferd med å utvikle.

Arrene på nedre del av magen min er nesten usynlige nå, ett år og tre måneder etter operasjonen min. Navlen min ser lik ut som den alltid har gjort, som om den aldri har blitt åpnet opp og vært en inngangsdør for et lite kamera. Det eneste tegnet på at noe har skjedd, er en liten føflekk som før lå noen millimeter under navelen. I dag ligger den nesten inni. På stranda kan jeg gå i bikini uten å vise sykdommen på kroppen. Ikke alle endokrigere kan si det. Av og til kan jeg lure meg selv til å tenke at det aldri har skjedd. Jeg kan glemme det som skjer inni meg. Men samtidig vil jeg ikke glemme, for sykdommen er et bevis på at vi er mange som trenger mer kunnskap. Jo flere vi er, jo tydeligere blir behovet.

Jeg har spurt meg selv flere ganger om min historie egentlig fortjener en plass i verden. Jeg lider jo ikke spesielt mye sammenlignet med mange andre endokrigere. For de er virkelig *krigere*. Jeg føler meg mer som den inkompetente soldaten som forsov seg til kampen. Ja, jeg har vært i krigen, men inntil videre har jeg kommet meg fra det uten store skader. På mange måter er jeg en dårlig representant for sykdommen når den forekommer i alvorlige former hos veldig mange andre.

Men samtidig *er* jeg en representant. For endometriose oppleves så forskjellig fra person til person, og da er det viktig med representanter for alle opplevelser. Da jeg fikk diagnosen, tenkte jeg at «hvis jeg har endometriose, så kan *hvem som helst* ha det.» Og det var da jeg begynte å frykte for venninnene mine. For tenkt om de også har dette vevet inni seg, som vokser og vokser uten å la seg kjenne? Hva slags fremtid har de foran seg, hvis de ikke får behandling før det er for sent?

Jeg ville derfor fortelle historien om den nærmest smertefrie endometriosen. Det er klart jeg kjenner smerter av og til, men det er ingenting sammenlignet med de historiene jeg leser om fra Lena Dunham, Amy Schumer, Abby Norman og andre endokrigere. Det betyr ikke at sykdommen er mindre farlig. Jeg ville fortelle denne historien fordi andre kvinner uten sterke smerter kan bli mer oppmerksomme på endringer som skjer i kroppen, som kanskje gjør at de kan få tatt tak i det før det blir for ille. Så kanskje jeg ikke er den inkompetente soldaten, men heller skalden som står litt på sidelinjen og sørger for å formidle endokrigernes kamp?

Å være kvinne har aldri vært enkelt. Menn har sine utfordringer de også, men de kan i det minste stole på at legen har forskningen i ryggen når de omsider tar turen til legekantoret for å finne

⁶⁶ Norman 2019: 46

ut av plagene sine. Det samme kan vi dessverre ikke si om kvinner. Min virkelighet består av et helsevesen som gjør oss til kasteballer, eller ser på oss som hypokondere. Fastlegene klør seg i hodet og lurer på hvorfor det *alltid er noe* med oss kvinnfolka. I mens blir vi sittende og søke oss ihjel på Google og Instagram for å finne en løsning på egen hånd. Av og til lykkes vi med det, men det kan aldri kurere oss for endometriose.

Å være kvinne er ikke for pyser.

Kilder

Agdestein, M. & Askeland, N. (2019). *Metaforer. Hva, hvor og hvorfor?* Universitetsforlaget.

Coyne, K. (2020, 16. november). Lena Dunham Opens Up About Her Failed IVF in Emotional Essay: 'None of My Eggs Were Viable'. *People*. <https://people.com/parents/lena-dunham-ivf-journey-infertility-harpers-magazine-exclusive/>

Cunningham, R. & Hammer, A. (Regissører). (2020, 9. juli). And Birth. [Episode i TV-serie]. I C. Fischer & B. Kaminski (Produsenter), *Expecting Amy*. HBO Max.

Endometrioseforeningen. (u.å.). *Endometriose*. Hentet 20. august 2022 fra <https://endometriose.no/om-sykdommene/endometriose/>

Gillespie, C. (2020, 2. januar). Amy Schumer Talks About Severe Endometriosis and Her C-section Delivery. *Health*. <https://www.health.com/condition/pregnancy/amy-schumer-endometriosis-cesarean>

Helsenorge. (2021, 9. november). *Endometriose*. <https://www.helsenorge.no/sykdom/underliv/endometriose/>

Majsiak, B. (2020, 24. februar). The Top Endometriosis Instagrammers – and Why They're Important. *Everyday Health*. <https://www.everydayhealth.com/endometriosis/best-endometriosis-instagram-accounts/>

Norman, A. (2019). *Ask Me About My Uterus – A Quest to Make Doctors Believe in Women's Pain*. SD Books.

Sarıdoğan, E. (2017). Adolescent endometriosis. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 209, 46–49, <https://doi.org/10.1016/j.ejogrb.2016.05.019>

Schumer, A. [@amyschumer]. (2021, 26. september). *Im feeling stronger and thrilled about life*. [Fotografi og video]. Instagram. Hentet 24. juli 2022 fra https://www.instagram.com/p/CUSaDVyrue-/?utm_source=ig_embed&ig_rid=e35eec18-24c1-4763-88e5-5343566a6f98

- Slawson, N. (2019, 18. desember). 'Women have been woefully neglected': does medical science have a gender problem? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/education/2019/dec/18/women-have-been-woefully-neglected-does-medical-science-have-a-gender-problem>
- Tapmeier, T. T., Rahmioglu, N., Lin, J., De Leo, B., Obendorf, M., Raveendran, M., Fischer, O. M., Bafiligil, C., Guo, M., Harris, R. A., Hess-Stumpp, H., Laux-Biehlmann, A., Lowy, E., Lunter, G., Malzahn, J., Martin, N. G., Martinez, F. O., Manek, S., Mesch, S., Montgomery, G. W., Morris, A. P., Nagel, J., Simmons, H. A., Brocklebank, D., Shang, C., Treloar, S., Wells, G., Becker, C. M., Oppermann, U., Zollner, T. M., Kennedy, S. H., Kemnitz, J. W., Rogers, J. & Zondervan, K. T. (2021). Neuropeptide S receptor 1 is a nonhormonal treatment target in endometriosis. *Science translational medicine*, 13(608). <https://doi.org/10.1126/scitranslmed.abd6469>
- Wei, M., Cheng, Y., Bu, H., Zhao, Y. & Zhao, W. (2016). Length of Menstrual Cycle and Risk of Endometriosis: A Meta-Analysis of 11 Case–Control Studies. *Medicine*, 95(9). <https://doi.org/10.1097/MD.0000000000002922>

3.3 Tanker om sjanger og publisering

Tekstene har flere trekk til felles med essaysjangeren, men jeg vil allikevel ikke kalle dem rene essays. Jeg har heller forsøkt å hente inspirasjon fra memoarsjangeren mens jeg har skrevet, og mener at disse tekstene kan fungere som en slags hybrid mellom memoar og debattbok. Jeg kaller dem hybrider fordi de ikke passer pent og pyntelig inn i én spesifikk boks. G. Thomas Couser skriver i *Memoir: An Introduction* om memoarsjangeren og begrepet «memoar» at:

[T]he term derives from the French word for memory. This may serve as a mnemonic for understanding memoir as a variety of autobiography; calling a narrative about yourself a memoir usually signals that it is based primarily on memory, a notoriously unreliable and highly selective faculty. In turn, this creates the expectation that the narrative may be impressionistic and subjective rather than authoritatively fact based. (2012, s. 19)

Det stemmer godt at fortellingene mine baserer seg på minner, men jeg har også gjort en innsats for å styrke troverdigheten til disse minnene, som jeg skal gå nærmere inn på senere i analysen og drøftingen i denne oppgaven. Mine tekster er også i stor grad faktabaserte, og derfor ønsker jeg ikke å plassere meg selv fullt og helt i memoarsjangeren. Poenget som jeg ønsker å utforske i denne oppgaven, er om en tekst både kan være minnebasert og samtidig faktabasert. Da blir jeg også nødt til å finne en balanse mellom to eller flere forskjellige sjangre.

En persons memoarer tar gjerne for seg en spesifikk hendelse eller retning i personens liv, mens også her skiller mine tekster seg fra denne sjangeren. Jeg har skrevet om to separate hendelser, men samtidig er det to tekster som går i dialog med hverandre. I den ene teksten er jeg pårørende, mens i den andre er jeg pasient. Den ene teksten handler om en sykdom som rammer menn, mens den andre handler om en sykdom som hovedsakelig rammer kvinner. Begge tar for seg sykdom uten en åpenbar årsak og usikkerheten som følger med det. Begge har også som hensikt å bruke disse erfaringene til å formidle komplekse fagområder. Jeg mener derfor at begge tekstene kan fungere som kapitler i samme bok, og at denne boka kan utvides med flere erfaringer som passer inn i den røde tråden: Usikkerheten pasienter må leve med når forskning på en spesifikk tilstand ikke blir prioritert.

Det går også an å argumentere for at litterær journalistikk, og kanskje spesielt saktejournalistikk, er en ettertraktet vare i bokbransjen. Erik Neveu, som jeg nevnte i delkapittelet om saktejournalistikk, påpeker at synet på journalistikk som noe vi kun finner i aviser, er moden for å bli utfordret (2016, s. 457). Selv mener jeg at i mylderet av selvhjelpsbøker og politikerbiografier er det også god plass til forskningsformidling. Da jeg var vitenskapelig assistent for Birgitte Kjos

Fonn våren 2021, gikk jeg systematisk gjennom hvilke sakprosabøker som ble kjøpt inn av Kulturdirektoratet (tidligere Kulturrådet) mellom 2015 og 2020. Da oppdaget jeg også at det var en markant økning av forskere på listen over forfattere i 2020 sammenlignet med 2015 (Fjørtoft, upublisert rapport, 2021). Dette kan tyde på at forskningsformidling har fått en opphøyet status og at det både er noe forskerne selv prioriterer, og at forlagene i større grad ønsker å publisere slike bøker.

I «The Return of the Humble ‘I’» skriver Steen Steensen at to ting skjedde etter kontroversen rundt Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul*: Litterær journalistikk i bokformat økte i popularitet og denne typen journalistikk ble også i økende grad ansett som å være av høy litterær kvalitet. Det norske bokmarkedet hadde tidligere vært dominert av skjønnlitteratur, men i kjølvannet av Seierstads bok var dette i ferd med å endres (2013, s. 72). Etter hva jeg har observert selv, har ikke denne trenden snudd i løpet av de ti årene som har gått siden Steensen gjorde denne vurderingen. Det er derfor ikke utenkelig at det finnes etterspørsel etter essayistikk og saktejournalistikk i det norske bokmarkedet. Opplevd helsejournalistikk ser også ut til å være tematikk som norske lesere er interessert i, i hvert fall om man ser nærmere på hvilke sakprosabøker som har vært «snakkiser» de siste årene. Etter pandemien har også folkehelsen blitt aktualisert på en ny måte.

Hvor finner vi saktejournalistikk i dag? Etter begrepets begynnelse i 2007 har flere journalister og publikasjoner jobbet med en hensikt om å oppfylle saktejournalistikkens samfunnsoppdrag. I tillegg til bokformatet publiseres også saktejournalistikk i tidsskrifter, både digitalt og på papir. Britiske *Delayed Gratification* ble lansert i 2010/2011 og omtaler seg selv som verdens første tidsskrift for saktejournalistikk (*Delayed Gratification*, u.å.). Zetland, en dansk nettavis for saktejournalistikk som ble grunnlagt i 2012, baserer seg på flere prinsipper, hvorav ett spesielt bygger på Greenbergs argumenter om gjennomsiktighet: «Vi er ærlige, også når vi er i tvivl. Engang mente journalisten at have patent på sandheden. Sådan opbygger man ikke tillid i dag. Vi er mennesker, der kan være i tvivl og fejle – og fortæller gerne om begge dele.» (Zetland, u.å.). Også finnene har sitt eget digitale tidsskrift for saktejournalistikk. Long Play ble grunnlagt i januar 2013 (*Long Play*, u.å.). Nederlandske *De Correspondent* ble også grunnlagt i 2013, med en engelskspråklig søsterside som var operativ mellom 2019 og 2021. *De Correspondent* har et lignende prinsipp som *Zetland*:

At The Correspondent, we don't think journalists should pretend to be 'neutral' or 'unbiased'. Instead, our correspondents level with you about where they're coming from, in the belief that transparency about point-of-view is better than claiming to have none. We are

not on anyone's team. We're not the voice of a party. And we believe facts matter. But we also know facts need interpretation to have meaning. That's why we are open about the worldview and moral convictions that inform our storytelling, and we will change our minds if the facts tell us to. (The Correspondent, u.å.)

Jeg har derfor flere muligheter dersom jeg ønsker å få disse tekstene publisert utenfor bokformatet, selv om jeg hittil ikke har funnet et norsk alternativ med et uttalt saktejournalistisk oppdrag. Det finnes uansett flere tidsskrifter som publiserer lignende journalistikk eller sakprosa. Ett aspekt det er viktig å huske på, er hvorvidt disse tekstene passer best digitalt eller papir. Saktejournalistikk blir ofte knyttet til hovedsakelig digitale utgivelser, som jo er naturlig dersom disse tekstene skal være en motvekt til klikkagn. Jeg vil derfor ta i bruk Benaissa Pedrizas definisjon av saktejournalistikk: «Slow journalism is designed as a cross-sectional trend used to increase the quality of digital information products, adding value by providing context, analysis and interpretation of facts rigorously narrated» (sitert i Mendes og Marinho, 2022, s. 7). En eventuell publisering på nett, gjerne i et tidsskrift som spesialiserer seg på lange tekster, kan være et alternativ for meg. Blant annet tenker jeg at teksten om endometriose kunne passet i magasinet *Altså*, som nylig gikk fra å være papirmagasin til utelukkende digitalt.

Dersom publisering blir aktuelt, er det naturligvis viktig å gjøre noen etiske vurderinger i forkant. I tillegg til at jeg har skrevet om meg selv, har jeg også skrevet om et nært familiemedlem, og det har både fordeler og ulemper. På én side har jeg hatt lett tilgang til personen som historien i stor grad handler om, men på en annen side er jo dette en levende person som må kunne håndtere konsekvensene av en eventuell utgivelse. Ifølge den etiske sjekklisten for sakprosa som er utarbeidet av Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, er det viktig å ta stilling til hvordan interesser og synspunkter til omtalte personer blir ivaretatt i teksten (Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, 2020). Jeg spurte naturligvis mannen min om tillatelse før jeg startet på dette skriveprosjektet, og jeg har holdt han løpende oppdatert underveis. Selv om teksten tar for seg hans sykdom, spiller Ares reaksjoner og følelser en mindre rolle. Det er både fordi teksten først og fremst handler om hvordan det er å være en pårørende, men også fordi Ares tanker og følelser er enda mer private enn sykdomshistorien hans. Å skulle inkludere disse i større grad ville gitt teksten et mer komplisert etisk utgangspunkt og det ønsket jeg å unngå. Jeg har også vært forsiktig med hva slags medisinsk informasjon jeg har inkludert. Det er mange detaljer fra behandlingene, legetimene og journalen som er utelatt. Det er både fordi det er svært privat informasjon, men også fordi jeg ønsket å snevre inn fokuset i fortellingen på det som er viktig for å opprettholde drivkraften, og mange av disse detaljene ville ikke vært nyttige i den forstand.

Det samme gjelder for teksten om endometriose. Informasjon om behandlinger har blitt nedprioritert av hensyn til lengde og fokus, men også fordi det er en grense for hvor mye jeg ønsker å dele akkurat nå. Det kan allikevel bli aktuelt å utvide denne teksten med mer informasjon dersom jeg ønsker å utgi den i bokformat en dag. Da vil jeg forhåpentligvis også ha rukket å få flere erfaringer med sykdommen som jeg kan bygge videre på.

Kapittel 4. Analyse av arbeidsmetoden

For å reflektere over min egen produksjon skal jeg i denne delen forklare og analysere min egen prosess. Jeg ser nærmere på saktejournalistiske virkemidler før jeg avslutter analysen med å vurdere hvordan god tid under arbeidsprosessen har bidratt til å sørge for korrekt og engasjerende formidling av forskning. Jeg vil trekke frem eksempler fra tekstene mine der det er hensiktsmessig.

4.1 Saktejournalistiske virkemidler

I kapittel 2 nevnte jeg flere virkemidler som kjennetegner saktejournalistikk, presentert av teoretikere innen journalistikk- og sakprosafeltet. Basert på disse kjennetegnene har jeg formulert noen spørsmål som vil lede meg gjennom en analyse av produksjonstekstene mine. Hvilke essayistiske virkemidler finnes i tekstene? Og hvilke nivåer har jeg tatt i bruk, og hvordan styrker disse nivåene tekstene? Og hvordan sørger jeg for transparens i rekonstruerte minner?

På hvilken måte er tekstene essayistiske?

Mye forskningsformidling er skrevet med «jeg»-form, men ofte med en profesjonell distanse til tematikken. Men når jeg skriver som pårørende og pasient, kommer jeg tettere på fagområdet på en annen måte enn en forsker. Det legger til rette for en annen form for litterær opplevelse. Dette er også noe av poenget med at jeg som journalist eller sakprosaist bruker meg selv i teksten, fremfor å fortelle om en annen persons opplevelse med sykdom fra et teoretisk ståsted. Det åpner opp for å bruke essayistiske virkemidler i teksten.

Grepstad mener at et essay skrives på en søkende måte som tester ut et synspunkt satt opp mot erfaringene til skribenten (1998, s. 650). I tekstene har jeg hentet frem mine egne personlige erfaringer og satt disse i sammenheng med forskning på et tema som ikke helt kan vise til en tydelig vei videre eller gi definitive svar. Mine fortellinger er derfor subjektive, reflekterende og personlige, samtidig som jeg trår litt forsiktig og er utprøvende i argumentasjonen min.

I *Gode fagtekster: essayskriving for begynnere* trekker Jo Bech-Karlsen frem filosofen Donald Schön og hans begreper «refleksjon-i-handling» og «refleksjon over handling»:

Refleksjon-i-handling omfatter både refleksjoner over hva man nettopp har gjort, og det man tenker og funderer på mens man handler. [...] Refleksjon-i-handling vil ofte være grunn refleksjon. Det gjelder særlig når vi mangler kunnskaper om handlingsfeltet. [...]

Refleksjon over handling skjer i ettertid, ofte lang tid etter handlingen. Da er det på en helt

annen måte mulig å se handlingen utenfra og dra lærdommer av det som hendte. Avstanden er nødvendig for å kunne sette handlingen inn i en større sammenheng. (2003, s. 121)

Skillet mellom disse to formene for refleksjon fungerer som et eksempel på hvorfor den essayistiske stilen er sentral i saktejournalistikk. Essayistens refleksjoner er selve bærebjelken i teksten, og da holder det ikke med kun refleksjon-i-handling, som Bech-Karlsen påpeker (2003, s. 121). En refleksjon må modnes over tid, men da må skribenten også ha den tiden til rådighet.

Mine tekster er skrevet med forskjellige vilkår for refleksjonen. Fordi teksten om testikkelkreft er skrevet flere år etter hendelsene i fortellingen, har jeg hatt god tid til å reflektere over handlingen. Jeg har allikevel inkludert noen refleksjoner-i-handlingen i de kapitlene som er skrevet i nåtid. For eksempel skriver jeg om usikkerhet i forskning og at anbefalingene fra myndighetene stadig endrer seg etter hvert som forskere gjør nye vitenskapelige oppdagelser. Deretter stiller jeg noen spørsmål som det kanskje ikke finnes noen gode svar på:

Som forbruker er det vanlig å forholde seg til myndighetenes anbefalinger når det gjelder hva som er helsefarlig og ikke. Men hvor mye vet egentlig myndighetene? Disse anbefalingene baserer seg på forskning, men forskerne kommer stadig til nye konklusjoner. (s. 29).

Dette er tanker som dukket opp mens jeg gjorde research og forsøkte å finne ut av hva som forårsaket hendelsene som hadde skjedd fem år tidligere. Det er derfor ikke spesielt modne refleksjoner, men fortsatt refleksjoner som mange sikkert kan kjenne seg igjen i. De har derfor en verdi i teksten og bidrar til å skape identifikasjon for leseren. Det er systematiske problemer som vi mennesker er nødt til å forholde oss til.

Litt senere i samme tekst reflekterer jeg også over tilfeldigheter, og dette er refleksjoner som har vokst over flere år. Det er tanker om tilfeldigheter som ofte har meldt seg i tiden mellom sykdommen og skriveprosessen:

Av og til føles det ut som at tilfeldighetene passer på oss. Det er vel det vi kaller skjebnen. Skjebnen legger alt til rette for at vi skal unngå katastrofale situasjoner. Andre ganger merker vi godt at skjebnen ikke passer på oss. Da tenker vi ting som «hvis jeg bare hadde vært litt tidligere ute», eller «hvis jeg bare hadde blitt hjemme den kvelden», som om det er vi som sitter på kontrollen. Men så lenge tiden er lineær og vi ikke sitter med en tidsmaskin, vil vi aldri ha den kontrollen. Vi må bare stole på tilfeldigheter og skjebnen, og det er ikke

mye trøst i den tanken. Vi kan aldri vite hva som er i ferd med å skje med oss, og av og til ender det opp i såpass absurde situasjoner at vi sitter og ler av tragiske ting. Som germinalcellesvulster. Germinalcellesvulster i brystkassen forekommer ofte helt uten symptomer, og de blir først oppdaget når pasienten utredes for noe annet. Og det var slik det skjedde for oss. Det er nesten vondt å tenke på hva som kunne skjedd hvis ikke skjebnen hadde grepet inn. Hvordan hadde livet sett ut da? Jeg vil ikke vite det. (s. 34)

I begge disse eksemplene forsøker jeg å gjøre refleksjonene relevante for et større publikum. Det handler mer om oss som mennesker enn om meg som person. Den første refleksjonen tar mer konkret tak i offentligheten vi lever i, mens den andre refleksjonen er mer humanistisk, i hva det vil si å leve som et menneske.

En saktejournalistisk tekst kan altså inneholde både refleksjoner-i-handling og refleksjoner over handling, men det er sistnevnte som skaper dybden som kjennetegner saktejournalistikk. Teksten om endometriose inneholder også begge deler, som er et resultat av at jeg skrev mens det hele pågikk, men også fordi jeg har reflektert mye over hendelsen i ettertid. Selve teksten i sin helhet er skrevet over lang tid, og det har gitt næring til disse forskjellige formene for refleksjon. I teksten er det ofte tydelig hvilke refleksjoner som er gjort i handlingen:

Jeg følte meg ikke syk. Jeg følte meg styrket. Lapraskopien og diagnosen hadde ikke bare behandlet meg rent fysisk, men de hadde også bevæpnet meg med kunnskap om hva som skjedde i min egen kropp. (s. 45)

Det kommer fram av teksten at dette er tanker fra tiden rett etter operasjonen. Deretter kommer refleksjoner som har fått bygget seg opp i tiden etter operasjonen:

Da jeg fikk diagnosen endometriose, ble jeg nødt til å forberede meg på å leve et liv i usikkerhet. Selv om jeg fungerer fint akkurat nå, kan det endre seg i morgen. Det er en usikkerhet som gnager i meg. For jeg klarer jo ikke unngå å tenke at kvinnekroppen er mindre verdt når leger ikke kjenner den godt nok. Da jeg var ung og udødelig, var jeg bombesikker på at verden var ferdig med å behandle kjønn forskjellig og at jeg kunne forvente meg de samme mulighetene som mannfolka. Det er noe litt sjarmerende med å se tilbake på sin egen naivitet, men det er noe sårt med det også: Jeg skulle så ønske at den jenta hadde fått bli voksen i den verden hun så for seg. Isteden måtte hun gå i krigen. (s. 46)

Å inkludere begge disse refleksjonene viser dermed kompleksiteten i situasjonen og bidrar til å utvide konteksten fra erfaringene til én enkelt pasient til et samfunnsproblem som ikke har blitt tilstrekkelig tatt tak i. I teksten reflekterer jeg både på vegne av meg selv, men også på vegne av andre endometriosepasienter.

Det blir problematisk når følgere først finner trøst hos kjendiser som snakker åpent om fertilitetsproblemer, og deretter må være vitne til at de samme kjendisene betaler seg ut av problemene på en måte som ikke er tilgjengelig for alle. (s. 52)

Her peker refleksjonene min på et problem som ikke bare rammer endometriosepasienter, men også alle som sliter med fertilitetsproblemer. Teksten er i stor grad rettet utover mot noe større enn meg selv, til tross for at den er svært subjektiv.

Når man kombinerer essayistikk og vitenskapsjournalistikk, kan man støte på noen spesifikke utfordringer. Vitenskapelig informasjon kan være vanskelig å håndtere og gjøre den essayistiske stilen tung, og skribenten må derfor finne ut hvor dypt inn i materien hen vil gå. Som essayist må man tørre å bevege seg forbi fakta, skriver Robert Kanigel i essayet «The Science Essay» (2006). Med dette tolker jeg det ikke som at han oppfordrer til bruk av fiksjon, men heller at man som essayist står friere til å benytte seg av konteksten rundt vitenskapen, og utvide den til noe mer enn kun det som har nyhetsverdi her og nå. Noe av poenget med å skrive essayistisk, er å bruke egne erfaringer til å belyse et emne. Hvis man har erfaringer som kan knyttes til og forklare et vitenskapelig fenomen, kan du ha et potensial som essayist, mener Kanigel (2006, s. 147).

Kanigel påpeker også noe som jeg oppfatter som selve hovedgrunnen til at den essayistiske stilen er så tett knyttet til saktejournalistikk. Han skriver at det finnes en tid og et sted for alt, og dette gjelder også for essayistikk. Hvis en journalist ønsker å informere om et gjennombrudd for AIDS-forskningen samme dag som det blir kjent, er et essay sannsynligvis ikke riktig vei å gå i første omgang. På dette tidspunktet vil leseren ønske seg fakta og ikke stort mer. Men senere, til og med så tidlig som to dager senere, er situasjonen en annen. Da er tiden mer moden for å sette gjennombruddet i en større kontekst, og da kommer essayet til sin rett (Kanigel, 2006, s. 148). Dette peker mot saktejournalistikkens oppdrag som en motvekt til de kjappe, daglige nyhetene. I tillegg til å kontekstualisere saken vil saktejournalistikkens bidrag også kunne ta tiden til hjelp og vurdere hvorvidt en ny oppdagelse eller et nytt gjennombrudd er reelt eller bare har blitt vinklet på en sensasjonell måte. Etter min mening viser det hvor nyttig en saktejournalistisk fremgangsmåte kan være for forskningsformidlingen. Den styrker også bruken av case, fordi en saktejournalist vil kunne følge en case over lenger tid og rapportere om eventuelt utfall av behandling. Faktisk vil

dette bidra til å løfte saken fra «case» til fortelling, som Jo Bech-Karlsen skriver i *Åpen eller skjult. Råd og uråd i fortellende journalistikk* (2007, s. 36). Det kan gi et mer helhetlig bilde av forskningens opprinnelse og hva slags konsekvenser den kan ha for både enkeltmennesker og for samfunnet vårt, formidlet i den granskende og undrende essayistiske stilen.

I artikkelen «The Importance of Understanding Audiences» rapporterer Carol Rogers fra en studie hvor hun undersøkte hvordan to små fokusgrupper oppfattet forskjellige forsøk på forskningsformidling i media. I denne studien trekker hun frem behovet for kontekst:

Context is especially important in stories of uncertain sciences that involve health or environmental risks [...] [C]ommunication scholars Valenti and Wilkins (1995) concluded that journalists covering such stories «would find themselves producing longer pieces that include context. ... Risk, in this framing, would be treated as an issue rather than a news event.» (1999, s. 198)

Ved å bruke en fremgangsmåte som saktejournalistikk, får man ikke bare en utvidet mulighet til å ta for seg konteksten rundt vitenskapen, men man kan også tillate seg å behandle saken mer tematisk, fremfor å presentere det som en enkelthendelse som må sensasjonaliseres for å få oppmerksomhet. Å sette ny kunnskap i kontekst sammen med historier om ekte mennesker kan derfor være en god oppskrift for å gjøre informasjonen lettere å fordøye. Med tanke på at hele premisset til saktejournalistikk er at leserne skal oppnå en dypere refleksjon, må det også være viktig å sørge for å formidle innholdet på en engasjerende måte som gjør det enkelt å forstå hva som til enhver tid skjer.

En fortelling på flere nivåer

For meg er fortellingen selve drivkraften som får meg gjennom en sakprosabok. Det var derfor jeg selv ønsket å finne en fremgangsmåte hvor disse narrative virkemidlene ville være helt sentrale når jeg skulle prøve meg på et skriveprosjekt. Og i forskningsformidling er fortellingens kraft ekstra viktig. Åsmund Eikenes skriver i *Den gode historia – skriveråd for engasjerende forskningsformidling*:

Iveren etter ny kunnskap og svar på spørsmåla skapar eit effektivt driv i historiene, og vi les vidare på grunn av kontrasten mellom det vi ikkje veit, og det vi gjerne vil vite ... Vi bryr oss fordi noko viktig står på spel, og fordi historia handlar om å vere menneske. (Eikenes, 2021, s. 15)

Fortellingens kraft mister derimot styrke dersom historien kun oppleves som relevant for skribenten selv. Det er her saktejournalistikkens forskjellige nivåer kommer inn (Drok og Hermans, 2016, s. 541; Greenberg, 2012, s. 382). Jeg tolker dette som at teksten hovedsakelig har ett nivå som består av den faktiske historien som blir fortalt, og et nivå som knytter denne historien til den offentlige samtalen og belyser en del av samfunnet som leserne kanskje ikke var så kjent med fra før.

Jon Franklin skriver i «A Story Structure» at alle historier faktisk har tre nivåer:

The top layer is what actually happens – the narrative. The next layer is how those events make the main character feel. If the writer succeeds in getting the reader to suspend disbelief and see through the character’s eyes, then the character’s and the reader’s feelings will be joined. There is another layer below the factual and the emotional. It is the rhythm of the piece and evokes the story’s universal theme. (2007, s. 110)

Det emosjonelle nivået er kanskje det nivået man vanligvis ikke tenker så mye over, men jeg mener det er viktig å være bevisst på det. Det er de emosjonelle reaksjonene i historier som gjør at vi som lesere klarer å identifisere oss med personene vi leser om, som igjen gjør at det universelle nivået føles relevant. Det er dette Franklin mener når han skriver at «the character’s and the reader’s feelings will be joined». Denne identifikasjonen vil være et mektig verktøy i forsøket på å få lesere til å forstå. Jeg har derfor vært bevisst på alle disse forskjellige lagene mens jeg har skrevet produksjonsdelen min, og jeg ønsker derfor å redegjøre for dem her.

I teksten om testikkelkreft består det faktuelle nivået av hendelsene som blir beskrevet: Diagnostiseringen, behandlingen og friskmeldingen. Det emosjonelle nivået består av hovedsakelig mine egne reaksjoner som pårørende på det som skjer: Bekymringen, som holdes litt på avstand i begynnelsen og som deretter nesten tar overhånd mot slutten av teksten, redselen, motløsheten, og til slutt håpet for en fremtid. Det universelle nivået er litt mer komplisert: På én side kan man si at det består av opplevelsen av å være nærmeste pårørende til en kreftpasient, og alt som det fører med seg. Det er det mange som kan kjenne seg igjen i, både fordi de har opplevd det selv, men også fordi det er noe de frykter. Samtidig består det universelle nivået også av det som er hele poenget med teksten: forskningsformidlingen. Det er ikke bare et universelt lag i Jon Franklins forstand, men nyttig informasjon. Det er den delen som kanskje er enklest for enhver person å relatere seg til.

I teksten om endometriose består det faktuelle nivået av hvordan jeg ble diagnostisert med endometriose, hvordan jeg kom frem til at jeg måtte utredes, hva slags rolle endometriose er i ferd med å få i sosiale medier og i offentligheten generelt samt hva slags syn jeg har på min egen smerte.

Det emosjonelle nivået består av hvordan jeg opplever denne reisen fra en tilsynelatende frisk person, til å bli kronisk syk uten egentlig å merke det så godt. Det universelle nivået består av de spørsmålene jeg reiser meg: Hvorfor vet vi ikke nok om endometriose til å behandle det på en god måte? Hva er konsekvensene for den enkelte kvinne? Hvorfor må kvinner finne seg i at det ikke finnes nok forskning om sykdommer som hovedsakelig rammer kvinnekroppen?

Det emosjonelle nivået gir forskningsformidlingen en ekstra dimensjon. Ved første øyekast tenker man kanskje at det er det faktuelle nivået og det universelle nivået som betyr mest for forskningsformidlingen. Men det er når vi setter saktejournalistikken i tjeneste for forskningsformidlingen, og dermed introduserer det emosjonelle nivået, at denne fremgangsmåten virkelig får verdi. Fakta og samfunnsmessig betydning er viktig, men de emosjonelle konsekvensene er det som får leserne til å følge med, identifisere seg med hovedkarakteren i fortellingen, ta til seg informasjonen og kanskje til og med fortelle den videre. Det er det som gjør faktaene lettere å huske.

Det emosjonelle nivået viser hva slags konsekvenser vitenskapen har for ekte mennesker. Det setter for eksempel statistikk inn i en forståelig kontekst. I teksten om testikkelkreft skriver jeg om «the 1 percent effect» og forklarer denne med at « [t]ilfeller av synkende spermantall og testosteronnivåer samt forekomst av testikkelkreft og erektil dysfunksjon øker med ca. 1 prosent hvert år». Jeg påpeker også at én prosent ikke høres ut som veldig mye, men det er i nettopp slike tilfeller at det emosjonelle nivået viser hvor dramatisk dette faktisk er. For det er ikke nok å bare gjengi at dette skjer med et visst antall mennesker hvert år, og at dette antallet øker med én prosent hvert år. Man må også vise hvordan dette oppleves for de menneskene som rammes, og menneskene rundt dem som faktisk også blir rammet av dette, selv om det ikke er i deres kropp sykdommen oppstår. Det emosjonelle nivået blir et hjelpemiddel som utvider perspektivet fra noe rent vitenskapelig til menneskelige konsekvenser.

For å ta i bruk det emosjonelle nivået er man avhengig av å finne mennesker som har en emosjonell respons knyttet til vitenskapen som fortellingen kan sentreres rundt. Det vil muligens være vanskeligere for en forsker enn for en sakprosaforfatter (men ikke umulig!). Jeg tenker derfor at dette er et aspekt som gjelder spesielt for saktejournalistikk og ikke ren forskningsformidling. Dette kan derfor være en ekstra dimensjon som saktejournalistikken tilfører forskningsformidlingen og som kan veie opp for eventuelle mangler i vitenskapelig tyngde.

Transparent fortelling og rekonstruksjon av minner

Tolv av artiklene som er inkludert i den tidligere nevnte litteraturgjennomgangen til Mendes og Marinho, nevner transparens som et viktig grep i saktejournalistikk (2022, s. 8). Tanken er at

journalister skal være åpne om hvordan de har jobbet med kildene sine, og hva slags utfordringer de har støtt på underveis i arbeidet med den journalistiske teksten. Dette diskuteres ytterligere i Frank Harbers artikkel «Time to Engage»:

The journalists are expected to give their readers access to their train of thought leading up to the definitive story, including their potential puzzlement, frustration, fascination, or commitment. This way, reporters can be open about any problems they have with truth verification and about the troubles they have to interpret what they learn, observe, or experience. (Harbers, 2016, s. 500)

I mine produksjonstekster er transparens viktig av to grunner: 1) Jeg rekonstruerer hendelser som hovedsakelig baserer seg på mine egne minner, og da er det helt nødvendig å være ærlig om hva jeg husker og hva jeg ikke husker. 2) Jeg skriver om to forskningsfelt som inneholder mye usikkerhet rundt årsakssammenhenger, og det er prinsipielt viktig innen forskningsformidling å få kommunisert dette til leserne.

Jeg ønsket blant annet å bruke minnene mine til å skrive ut forskjellige scener i teksten. Fortellerposisjonen jeg har valgt meg er forholdsvis grei å redegjøre for. Jeg bruker «jeg»-form, og det er derfor tydelig for leseren at jeg er det Jo Bech-Karlsen kaller en åpen forteller (2007). Min posisjon i teksten er synlig, og det kommer frem at jeg baserer fortellingen på mine egne erfaringer og minner. Men det har også sine utfordringer. Å basere seg på minner betyr at ikke alt kan dokumenteres, og dessuten kan minner rett og slett være feil. Jeg har valgt å vise dette ved å være ærlig om når hukommelsen min kommer til kort.

Minner er ofte også svært personlige. Selv synes jeg det var vanskelig å skrive personlig, og det var tungt å måtte gjenoppleve enkelte episoder under skriveprosessen. Teksten om endometriose var skrevet mer underveis i behandlingsforløpet, og sånn sett følte jeg ikke at jeg måtte «gjenoppleve» noe, men jeg måtte finne en balansegang for nøyaktig hvor personlig jeg var komfortabel med å være. Siden det var jeg som var pasienten i den historien, ble det en større utfordring å gjøre den vurderingen. I teksten om miljøgifter var jeg pårørende, og selve sykdomshistorien ligger mer og ulmer i bakgrunnen. Allikevel var det flere deler av teksten som var tøffe å skrive om. Jeg fant frem i kriker og kroker av hukommelsen min som jeg ikke har brukt mye tid på de siste fem årene. Og selv om det ikke var spesielt hyggelig, tenker jeg i ettertid at jeg er glad for at jeg fikk gjort det mens jeg fremdeles husker mye av det som skjedde. Jeg har nok et annet syn på det å dokumentere vonde hendelser nå enn jeg hadde før. Selv om det ikke alltid virker så viktig eller nødvendig å skrive ned tanker og refleksjoner mens man er inne i en kjip periode av

livet, vil jeg absolutt si at det har en verdi senere. Man kan jo aldri vite om det kan brukes til noe, men bare det å ha fått informasjonen ned på papiret (eller inn i dokumentet), hjelper med å sortere og bearbeide det som skjer. Det er i alle fall min erfaring.

Samtidig er det også viktig å påpeke at det ikke alltid er enkelt å legge alle kortene på bordet – og noen kort blir ikke brukt. Å fortelle alt om seg selv kan resultere i en følelse av å være hudløs, mens alle andre fortsatt har huden intakt. Skal man gjøre det, må det være av riktig grunn, og til rett tid og sted. I dette tilfellet måtte jeg finne en balanse som var rett for min egen del, og for min manns del. Dagboknotater vil inneholde mange flere tanker og refleksjoner som ikke egner seg i en tekst for allmennheten.

Er fullstendig åpenhet mer emosjonelt eller sensasjonelt? Noen av det som tiltrekker meg ved saktejournalistikk, er nettopp mangelen på sensasjon. Nyhetskriteriene for saktejournalistikk er noe helt annet en nyhetskriteriene for nyhetsjournalister, og det er hele poenget. Allikevel er det ett kriterie som gjelder for all journalistikk, og det er identifikasjon. Å emosjonelt kunne relatere seg til personene man leser om er helt essensielt for at man skal gidde å lese ferdig. Derfor vil også åpenhet bidra til at flere vil kunne identifisere seg med teksten, og samtidig kan det også skape engasjement for mer komplekse saker om forskning. Jeg måtte finne en måte å fortelle historien på slik at den var interessant for andre lesere, og ikke bare de som kjenner meg og mannen min. Men jeg ville ikke være så åpen at teksten bikket over i noe sensasjonelt, eller rettere sagt, voyeuristisk. Det vil si, jeg ville ikke skrive noe som føltes ut som mat til sladder. Det er kanskje vanskelig å se på sitt eget liv som noe sensasjonalistisk, men alle har deler i livet sitt som kan bli gjenstand for sladder.

I *Den nye litterære bølgen* ser Jo Bech-Karlsen nærmere på reportere som bruker seg selv som subjekt og skiller mellom reporteren som faktisk person og reporteren slik hun er framstilt i teksten, det vil si en todeling av den opplevende og den fortellende forfatteren. Denne todelingen er nødvendig for å vurdere hvordan virkeligheten er fremstilt i teksten. Forfatteren rekonstruerer opplevelsen, men også seg selv i teksten (2014, s. 45–46). Jeg synes dette er en nyttig todeling når man skal analysere en rekonstruert tekst hvor journalisten ikke bare er hovedpersonen i fortellingen, men også det reflekterende subjektet. I mine to tekster ble denne todelingen til på to forskjellige måter.

I teksten om testikkelkreft er det et ganske stort gap mellom personen jeg var da jeg opplevde hendelsen i teksten, og den personen jeg er nå. Slik vil det alltid være når man ser tilbake på seg selv flere år etter en hendelse. Når jeg tenker tilbake på den tiden, ser jeg først og fremst på meg selv som ung. På mange måter ser jeg et barn i de minnene, selv om jeg fylte 30 år mens det hele pågikk. Kanskje er det alltid slik når man ser tilbake på seg selv. Eller kanskje det bare er

etterpåkløskapsken som melder seg. Alt virker så innlysende når man ser tilbake, og den du engang var, virker så naiv og barnslig. Det var derfor viktig å ha i bakhodet at jeg skulle rekonstruere den personen jeg var, ikke den jeg er nå. Dette gjorde jeg blant annet ved å fokusere på de umiddelbare reaksjonene som jeg hadde da. Selv om enkelte reaksjoner kan ha følt som overdrevne i etterkant, var det viktig at jeg ikke skulle underdrive dem i rekonstruksjonen.

I teksten om endometriose var det ikke tiden som sørget for todelingen mellom meg som person og meg som subjektet i teksten. Det var heller behovet for å konstruere en persona for å beskytte mitt eget privatliv. Det er en tekst som kunne vært mye mer privat, men hvor jeg heller har valgt å fokusere på de sidene av historien som vil være relaterbare for flere personer enn meg selv. I rekonstruksjonen av minnene mine har jeg derfor også brukt en fortellerstemme som er mer karikert og en smule mer polemisk enn stemmen jeg bruker i dagliglivet. Det er fortsatt meg selv, det er bare en annerledes fremstilling av meg selv. Jeg er en person som ikke er spesielt glad i å snakke i forsamlinger og føler ofte at jeg får ordlagt meg på en bedre måte skriftlig enn muntlig. Da vil også etterlatt inntrykk av meg være annerledes i skrift enn ved tale, og dermed også føre til en todeling mellom personen som opplevde å få endometriose og personen som forteller om det.

Jeg har tidligere gjort rede for graden av refleksjon i tekstene, men de har også innslag av selvrefleksivitet. Jo Bech-Karlsen skriver i *Den nye litterære bølgen* at selvrefleksivitet er det beste virkemiddelet en fagforfatter har til rådighet når hen ønsker seg en transparent tekst. Selvrefleksivitet sørger for at forfatterens posisjon er tydelig for leseren. Hen viser med vilje frem sin egen rolle. Bech-Karlsen skriver videre at selvrefleksivitet kan være «å reflektere rundt muligheter og begrensninger, rundt egen motivasjon og egne motiver, rundt eventuelle idiosynkrasier. Det handler også om å reflektere rundt den kontekst man befinner seg i som observatør og fortolker» (2014, s. 42). Dette selvrefleksive elementet virker for meg å være selve essensen i saktejournalistikk, og det var derfor viktig for meg å inkludere dette i tekstene mine. Det gjelder spesielt journalistens rolle som fortolker, som jeg anser som svært viktig i forskningsjournalistikk.

I teksten om testikkelkreft handler min selvrefleksivitet mye om hvorfor jeg i det hele tatt føler behovet for å finne ut av hva som har forårsaket Ares kreft:

Jeg føler stadig at jeg kommer nærmere og nærmere noe som kan fungere som et svar. Jeg vet at jeg aldri kommer kan bli helt sikker på hva som forårsaket kreften. Men jeg kan tenke meg frem til hva som er mest sannsynlig. (s. 31)

Jeg tenkte ikke så mye på miljøgifter mens Are var syk. Jeg var for opptatt med å komme meg helskinnet gjennom det. Men jeg er glad for at jeg har tatt meg tid til å finne ut av hva disse giftene faktisk er. Jeg har kanskje ikke funnet de konkrete svarene jeg var ute etter, men jeg har lært nok til å forstå at vi mennesker har satt oss selv i en skikkelig smørje. (s. 37).

Slik blir selvrefleksiviteten et nyttig middel som redegjør for hva som fikk meg til å skrive om temaet, og hvorfor jeg anser det som viktig. I teksten om endometriose reflekterer jeg derimot ikke så ofte over min egen posisjon som forfatter, men heller som pasient. Da fungerer det selvrefleksive elementet som en redegjørelse for hvorfor akkurat jeg har rett til å skrive om endometriose:

På mange måter er jeg en dårlig representant for sykdommen når den forekommer i alvorlige former hos veldig mange andre. Men samtidig *er* jeg en representant. For endometriose oppleves så forskjellig fra person til person, og da er det viktig med representanter for alle opplevelser. (s. 54)

Dette viser hvordan den fortellende formen med journalisten som jeg-person virkelig kommer til sin rett i saktejournalistikk. Det legger til rette for transparens i teksten. Jeg har også forsøkt å beskrive hvordan jeg selv jobber meg gjennom minnene mine for å finne ut av hva jeg husker og ikke husker. I teksten om testikkelkreft er dette spesielt tydelig når jeg beskriver dagen hvor Are blir operert for andre gang. Jeg skriver blant annet at jeg ikke husker når vi ankom pasienthotellet, men jeg husker at vi våknet opp der. Faktisk hadde jeg glemt hele pasienthotellet frem til jeg startet å rekonstruere dagen i hodet mitt. Jeg søkte og testet flere scenarier for å se om noe kunne få brikkene til å falle på plass. Bodde vi hos venner den natta? Eller kjørte vi fra Moss på morgenen før operasjonen? Jeg hadde ingen minner fra dette, men plutselig dukket en scene opp hvor vi satt på en seng og så på en eller annen komiserie på TV2 Humor. Akkurat den detaljen hadde festet seg fordi det var en kanal vi ikke hadde tilgang til hjemme. Deretter kom jeg på at vi gikk og la oss på dette rommet kvelden før operasjonen. Og så kom hendelsene på morgenen tilbake litt etter litt: Snappen jeg hadde sendt til familien, «Voldemort»-kommentaren og til slutt besøket fra mødrene våre. Der og da innså jeg hvor mye informasjon som faktisk ligger lagret i hukommelsen vår, og som ikke nødvendigvis ser dagens lys igjen. Vi må aktivt jobbe for å få tak i den på nytt.

Jeg ønsket derfor å synliggjøre hva jeg faktisk husker og hva jeg ikke husker. Samtidig er det mye som kan legges i begrepet «ikke husker». Jeg husker kanskje ikke alle detaljer, men det betyr ikke at jeg ikke har et omriss av hva som skjedde. Å være tydelig på disse forskjellige

nyansene av hukommelse, tenker jeg er viktig når man skriver fortellende sakprosa. Som Jack Hart skriver i boka *Storycraft*:

The real route to responsible nonfiction is not absolute accuracy but good faith. You work hard at your craft and you do your best to get everything right. You check and double-check. And you never deliberately falsify anything, large or small. (2011, s. 235)

Å vise at man har jobbet på måten Hart skisserer her, tenker jeg passer inn under transparensbegrepet i saktejournalistikken. Det viktigste er å sørge for at leseren er klar over tekstens begrensninger, spesielt usikkerhet rundt minner, men også forskning. Det er mye av virkeligheten som er vanskelig å fastslå, og da bør det også fremstilles slik i en faktabasert tekst.

James L. Aucoin skriver i artikkelen «Epistemic responsibility and narrative theory: The literary journalism of Ryszard Kapuscinski» at Kapuscinski brukte sitt eget synspunkt flittig i sine reportasjer, og at hans øyenvitneskildringer bidro til å gjøre tekstene mer troverdige (2001, s. 13). Hvordan han forholdt seg til sannhet, har også blitt mye diskutert. Men Aucoin minner oss på at Kapuscinski ofte påpeker overfor leseren at han ikke sitter med all fakta (2001, s. 16). Dette er også viktig for troverdigheten, og for meg virker det som at Kapuscinskis tekster hører hjemme under saktejournalistikkparaplyen. Allikevel vil jeg si at dagens journalistikk og sakprosa generelt stiller mye strengere krav til etterprøvbarehet, og det er nok en del av grunnen til at Kapuscinskis forfatterskap er mye diskutert. Men skal man skrive sakprosa som til dels baserer seg på minner, er man nødt til å være tydelig på hva man kan stå inne for og ikke. Og det er derfor transparens er så viktig i slike tekster.

I teksten om endometriose var denne prosessen en del enklere, både fordi jeg skrev underveis og fordi jeg ikke hadde like mange scener å ta av. Denne teksten inneholder mindre fortelling fordi det handler mer om det som skjer på innsiden av mennesket, både fysisk og psykisk. Det er en slags indre reise, og da handler det mer om refleksjon enn å rekonstruere scener og minner. Kildearbeidet er også mer transparent i den forstand at det ikke er fullt så komplisert som for testikkelkreftteksten. Jeg nevner bøker jeg har lest, essays av kjendiser med endometriose og siterer en innleggstekst på Instagram. Alle disse kildene er åpent tilgjengelig for alle, enten på nettet eller bibliotek/bokhandel, og de kommer direkte fra kildene selv. Det er ingen mellomledd her, som står i stil med den saktejournalistiske fremgangsmåten. Jeg siterer noen vitenskapelige kilder, men jeg har også brukt informasjonen som finnes på nettsidene til Endometrioseforeningen flittig. Det er fordi det er denne informasjonen en endometriosepasient sannsynligvis finner frem til ganske raskt, og jeg synes derfor det passer inn i teksten, som tross alt er en slags oppdagelsesreise.

Subjektivitet i journalistikk har blitt diskutert mye. Ett element ved denne diskusjonen som kan knyttes til saktejournalistikken, er den poststrukturelle idéen om det fragmenterte subjektet. Harald Hornmoen og Steen Steensen beskriver i *Journalistikkens filosofi* det fragmenterte subjektet som:

at det subjektive alltid er sammensatt av mange ulike roller hvert enkelt individ har. At subjektivitet formes av hvordan individet selv er seg bevisst disse rollene, og at et individ dermed innehar ikke bare én, men flere subjektiviteter. (Hornmoen og Steensen, 2021, s. 159)

Dette kjente jeg meg øyeblikkelig igjen i, og her ønsker jeg å trekke en linje til de forskjellige nivåene i teksten. For disse nivåene gir meg mulighet til å være mer enn bare én ting i teksten. I teksten om testikkelkreft er jeg pårørende på det universelle nivået, og på det faktuelle nivået er jeg også den nysgjerrige skribenten som ønsker å finne ut av hva som har skjedd. På det emosjonelle nivået er jeg den unge kona som prøver å overbevise seg selv om at dette ikke er så alvorlig, men som samtidig blir mer og mer bekymret utover i fortellingen. I teksten om endometriose er jeg pasient på det faktuelle nivået, men også en ivrig googler på det universelle nivået. På det emosjonelle nivået viser jeg frykten som kommer snikende etter hvert som jeg forstår hvor alvorlig sykdommen kan være og hvor lite pasienter og leger kan gjøre for å forebygge.

Hornmoen og Steensen påpeker at denne fragmenterte subjektiviteten er viktig for journalistikkens oppdrag om å fortelle sannheten om verden vi lever i og menneskene i den. De nevner også at dette er «en opplagt kontrast til det endimensjonale subjektivitetsidealet case-journalistikken ofte representerer, der kildesubjektivitet blir redusert til kun én (konstruert) rolle ved et individ» (2021, s. 159). I den daglige nyhetsjournalistikken er det muligens ikke alltid rom for å kunne bygge ut en flerdimensjonal subjektivitet i teksten. Journalisten har kanskje heller ikke tid til å bli godt nok kjent med subjektet (dersom det er en annen person enn journalisten selv). Det er her saktejournalistikken kommer til sin rett. Både tiden det tar å gjøre seg kjent, men også det personlige, subjektive aspektet vil legge til rette for en dypere behandling av temaet og fortellingen.

4.2 Tid og rom for komplekse sammenhenger

Tekstene jeg har skrevet, kan på en måte beskrives som medisinske memoarer – det vil si at fortellingen tar mest plass i teksten, men teksten er ikke komplett før de medisinske utfordringene blir forklart på en forståelig måte og plassert i en kontekst som gjør informasjonen relevant for flere lesere. Denne balansegangen mellom fortelling og mer kompleks kunnskap er derfor viktig å

reflektere over. Jeg ønsker derfor å se nærmere på hva tid til rådighet har hatt å si for meg under arbeidet med disse tekstene.

Jeg bestemte meg tidlig for at jeg skulle forsøke å finne et slags svar på hvorfor Are ble syk og hvorfor vi ikke vet mer om endometriose selv om sykdommen er like vanlig som diabetes. Jeg ville dykke ned i fagstoffet, i den medisinske verdenen, gjøre meg kjent der, lære meg språket, og kanskje endelig forstå hva som hadde skjedd. Å jobbe hovedsakelig med skriftlige, vitenskapelige kilder ble en lærerik prosess, og måten jeg arbeidet med kildene var også en modningsprosess som endret seg i løpet av den lange tiden jeg hadde til rådighet. Hadde jeg brukt ett år på disse tekstene istedenfor to, ville jeg nok ha endt opp med et annet resultat. Jeg synes denne formen for undersøkende jobbing egentlig er veldig passende for dette prosjektet, fordi jeg ønsket å bruke informasjon som allerede er åpent tilgjengelig for offentligheten.

Jeg følte meg ofte ute på dypt vann da jeg skulle tyde alle disse forskningsartiklene. At jeg ikke har den samme fagbakgrunnen som forskerne er én ting, men det kan heller ikke forventes av en vitenskapsskribent. En annen ting er det akademiske og vitenskapelige språket som forskere bruker når de skriver. Jeg kan godt forstå hvorfor det er nødvendig, og Hornmoen redegjør også for dette i *Vitenskapens vakthunder*. Han påpeker at forskere må bruke spesialiserte faguttrykk til å beskrive en kompleks virkelighet, som med dagligtale ikke vil bli presis nok. Og det er viktig at beskrivelsene blir presise for å unngå misforståelser blant andre forskere (1999, s. 163).

Aage Rognsaa skriver i *Kunsten å formidle forskning* at «[v]i bruker mange fagtermer, ofte importord (fremmedord), som vi eksperter kjenner godt, men som legfolk ikke skjønner. I tillegg bruker vi gjerne fremmedord der vi isteden kunne ha brukt enkle norske verb.» (2020, s. 125) Det er kanskje ikke rart at dette gjør jobben til vitenskapsskribenten krevende, men jeg kan se for meg at dersom man fordyper seg i ett spesifikt fagområde, vil tolkningen av språket bli lettere over tid. Det ble i hvert fall min erfaring.

Fordi jeg benyttet meg av såpass mange skriftlige kilder, ble jeg nødt til å tolke informasjonen på egen hånd før jeg kunne formidle den videre. Hornmoen skriver:

Det skal framgå av det journalisten produserer at hun ikke har misforstått hva som ligger i de termene hun benytter. For at journalisten skal formidle så presist som mulig, må hun være fortrolig med ulik språk i dagligliv og vitenskap. (Hornmoen, 1999, s. 159)

Dette krevde hard jobbing, og var mye tøffere enn jeg hadde sett for meg da jeg valgte temaet for tekstene mine. Teksten om testikkelkreft var den mest krevende fordi den både skulle formidle et medisinsk fagområde som er viktig å få rett, men også fordi den handlet mye om kjemi, som krevde

mye for å forstå. Ikke bare krevde det mye bare å få oversikt over all forskningen (som jeg ikke kan påstå at jeg klarte – jeg tror kun ekspertene på fagområdet har en fullstendig oversikt), men jeg måtte også gå mange runder med fagstoffet for å kontrollere at jeg hadde forstått det riktig, at de inneholdt gjeldende og gyldig informasjon, og at jeg klarte å formidle det på en presis måte. Jeg lagde meg egne ordlister over medisinsk og kjemisk terminologi og oversikter over forskjellige miljøgifter og hva slags skade de kan påføre mennesker. På den måten klarte jeg å øke min egen kompetanse på området, selv om jeg fortsatt er langt unna å enkelt kunne forstå det spesialiserte fagspråket til forskerne på stående fot. Allikevel innser jeg at jeg kan ikke formidle kjemi på en like inngående måte som en kjemiker kan – og jeg mener det er viktig å være klar over sine egne begrensninger og heller justere ambisjonsnivået deretter.

Blokking

Jeg visste at tekstene mine kom til å inneholde både fortelling og en del forskning eller tyngre bakgrunnsinformasjon. Men jeg var ikke sikker på hvordan jeg skulle få til det. Åsmund Eikenes skriver om blokking i *Den gode historia*, hvor han forklarer at dette består av en tekst som veksler mellom en personlig historie og bakgrunnsinformasjon. Dette er en metode som sørger for at leseren kan identifisere seg med personen i historiedelen, og samtidig ta til seg kunnskapen som kommer i form av faktaopplysninger. Dette er en måte som gjør det enklere å visualisere konsekvensene av et forskningsprosjekt, for eksempel. Det binder sammen emosjoner og forskning (Eikenes, 2021, s. 29). I utgangspunktet var jeg skeptisk til blokking da jeg selv har opplevd å miste interessen for artikler og bøker som bruker denne metoden. Jeg blir utålmodig og ønsker meg tilbake til den personlige historien mens faktaopplysningene strømmer på. Jeg fant støtte for dette i tidligere nevnte *Storycraft*. Hart skriver: «Exposition – the backstory readers need to understand what's going on – is the enemy of narrative. It slows the action, rips the readers out of scene, and destroys the dreamlike state that immerses them in the front story.» (2011, s. 121) Eikenes problematiserer også dette når han skriver om blokking. Han påpeker at det kan skape store kontraster i teksten med brå overganger fra historiefortelling til påfyll av fakta.

Harts tips for å forklare uten å miste leserens interesse er først og fremst å skrive så lite som mulig. Kun det som er nødvendig for leseren å vite. Hart hadde nok ikke forskningsformidling i tankene da han kom med dette rådet. Han peker på William Blundell, som skriver at man aldri skal vike fra hovedfortellingen i mer enn to avsnitt når man inkluderer bakgrunnsinformasjon.

Jeg tenkte først at jeg må flette informasjon om PCB, dioksiner og ftalater innimellom de forskjellige scenene i historien. Allikevel merket jeg fort at det ble vanskelig å finne en måte å sømløst «integrere» denne komplekse informasjonen inn i en historie om et ungt par som får livet

invadert av kreftbehandling. Dette mener jeg fungerer bedre i teksten om endometriose enn i teksten om testikkelkreft. I sistnevnte tekst ble det for overfladisk. Litt av poenget med disse tekstene skulle være å inkludere en god fremstilling av komplekst fagstoff, og da må også fagstoffet få nok plass.

Når man skriver en tekst hvor bakgrunnsinformasjonen er såpass kompleks og omfattende at kun en kort «exposition»-del ikke gir en god nok forutsetning for leserne til å kunne forstå hva saken dreier seg om, foreslår Hart å skrive det han kaller for en «explanatory narrative». Det er hovedsakelig det vi på norsk kaller for forskningsformidling eller vitenskapsjournalistikk. Han skriver:

Two structural elements drive the twin missions of an explanatory narrative. The action line creates its overall shape, moving the advancing narrative through time and space. It draws readers into the narrative by exploring new places, introducing new people, and creating mild dramatic tension, if only because the reader doesn't know what will happen next. But digressions provide the actual explanation, placing the action line in some larger context. Action takes place on the lower rungs of the ladder of abstraction, where emotion rules. Explanation takes place further up the ladder, where meaning holds sway. (2011, s. 186)

Dette er løsningen jeg endte opp med å bruke i testikkelkreftteksten. Jeg delte opp historien i bolker og hoppet fra handling til forklaring, med tydelig merkede «kapitler». Overgangene mellom kapitlene var imidlertid ganske brå, og jeg fikk derfor en idé om å dele teksten inn i to forskjellige tidslinjer: Én 2016-linje som tar for seg fortellingen om kreftbehandlingen, og én 2022-linje som tar for seg min søken etter svar på hvorfor Are ble syk. Det ble dermed naturlig at 2022-kapitlene inneholdt mye mer vitenskapelig informasjon og færre fortellende elementer. Selv om dette bryter opp teksten i ganske stor grad, mener jeg at overgangene fra fortelling til formidling ble mindre brå av denne fremgangsmåten. Det økte også tekstens transparens ved at det ble tydeligere hvordan jeg gikk frem for å skaffe meg denne kunnskapen og hvilke kilder jeg henvendte meg til. Jeg synes også at dette har gitt en ryddig struktur, men jeg risikerer muligens å miste noen lesere på veien, når det er såpass tydelig at jeg beveger meg vekk fra fortellingen med jevne mellomrom. Samtidig har jeg forsøkt å bruke virkemidler tilhørende historiefortelling der jeg har sett muligheter for det. For eksempel bruker jeg refleksjon i min egen søken etter kunnskap der det passer inn. Jeg bruker også min og Ares historie som eksempel i disse forklarende kapitlene, slik at leseren hele tiden blir minnet på hva som står på spill.

Arbeid med vitenskapelige og ikke-vitenskapelige kilder

Jeg startet arbeidet med produksjonstekstene med to spørsmål som jeg ønsket å utforske. I testikkelkreftteksten fikk jeg en hypotese servert av en lege mange år i forveien, som førte til at jeg ønsket å finne ut hva denne hypotesen var basert på. I endometriose teksten formet jeg mitt eget spørsmål, som jeg sannsynligvis deler med mange andre pasienter. Egil Fossum og Sidsel Meyer skriver i *Er nå det så sikkert?* at researchprosessen vanligvis består av tre momenter: Spørsmålsformulering, framfinning av kilder og kildekritisk analyse. I en ideell verden ville disse tre momentene funnet sted i tur og orden, men som Fossum og Meyer påpeker, er det ikke slik i virkeligheten (2008, s. 49–50). Dette ble også min erfaring, og jeg skal derfor bruke litt plass på å redegjøre for og reflektere over hvordan jeg har jobbet med å velge ut og vurdere forskjellige kilder.

I begge tekstene mine består kildene av en blanding av dagboknotater, journalnotater, forskning, fagbøker og egne minner. Dette er kilder som i kraft av sin natur varierer i troverdighet og etterprøvbarhet. De har alle sine styrker og svakheter. Når det gjelder etterprøvbarhet er det bøker og forskningsartikler som kommer best ut. Disse kan lesere selv kontrollere om de ønsker å sjekke gyldigheten til tekstene mine. Verre er det med journalnotater. Disse er ikke offentlig tilgjengelige, og det vil derfor bli vanskelig for en leser som ønsker dokumentasjon på Ares diagnose i testikkelkreftteksten, og min egen diagnose i endometriose teksten. Disse journalnotatene bekrefter også tidspunktet for behandlingene, hvor de fant sted og legens tolkninger av situasjonen, men dette er altså vanskelig for en vanlig leser å få tilgang til. Dagboknotater, SMS-er, bilder og chatlogger er heller ikke offentlig tilgjengelige – de er i privat eie. De er nyttige for min egen del for å understøtte hukommelsen når jeg skal rekonstruere hendelser i fortiden, men det vil være vanskelig å bruke dem til å etterprøve historien for andre enn meg selv.

Å bruke egne minner som kilde er på én side en styrke, fordi det betyr at forfatteren selv har observert situasjonen og fungerer derfor som det Fossum og Meyer kaller den ultimate, originale kilden: «primærkilden som også er en førstehåndskilde» (2008, s. 46). Samtidig kan minner være problematiske. De kan være feil eller mangelfulle. Allikevel er det en kilde man er nødt til å bruke om man som forfatter skal skrive en subjektiv fortelling om en hendelse i fortiden. For hva er subjektivitet uten minner? Bech-Karlsen skriver om bruk av minner som kilder med utgangspunkt i Trude Lorentzens bok *Mysteriet mamma*. Han påpeker at fordi Lorentzen selv er åpen om at hun kan huske feil, reduserer hun det dokumentariske problemet som oppstår når egen hukommelse skal fungere som kilde. Når hun unngår skråsikkerhet, øker det samtidig troverdigheten hennes (Bech-Karlsen, 2014, s. 236). I mine tekster har jeg forsøkt å følge Lorentzens eksempel. Hukommelsen er naturligvis et større problem i teksten om testikkelkreft, fordi den ligger lenger bak i tid. Allikevel er jeg bedre stilt enn Lorentzen, som skrev om en hendelse 15 år bakover i tid. I teksten om

endometriose stiller jeg enda sterkere, fordi jeg skrev ned hendelsene mens de utfoldet seg. I den forstand er det heller dagboknotatene som fungerer som kildematerialet, og ikke hovedsakelig minnene mine. Uansett om jeg har skrevet med utgangspunkt i hukommelse eller dagboknotater, har jeg allikevel bestrebet å kun inkludere skildringer som jeg er sikker på at jeg husker, spesielt med tanke på direkte sitater. Det er nettopp derfor det er så få av dem i tekstene mine.

Jeg har bevisst valgt ikke å gjøre intervjuer som en del av kildematerialet i disse produksjonstekstene. Det er to grunner til det. For det første handler det om antall mennesker i tekstene. Jeg ønsket å snevre inn fokuset på de menneskene som fortellingen handler om. William Blundell skriver om en «reader-interest scale» i boka *The Art and Craft of Feature Writing*. Denne skalaen referer til hvilke elementer i en tekst som lesere er mest interessert i å lese om. Høyt på denne skalaen har han plassert «People/Actors», mens «People/Observers» finner man rett under fakta, men rett over tall. Med «People/Actors» mener han menneskene som driver handlingen fremover eller som blir utsatt for noe. «People/Observers» er mennesker som ikke er involvert i historien, men som kan bidra med informasjon. De er nyttige, men de får ingen varm velkomst av leserne. De involverte menneskene i historien har derimot mer troverdighet fordi de snakker av erfaring. Det er summen av disse opplevelsene som *er* historien, mener Blundell. Ekspert kan brukes, men de bør være i mindretall (1986, s. 20–21). Jeg ville at leserne skulle få en følelse av å være i historien, og at fortellingen skulle utfolde seg på en realistisk måte. I virkeligheten har man ikke forskere og eksperter som popper opp og forklarer fagligheten bak det som skjer med deg til enhver tid, og da ønsket jeg heller ikke å inkludere dette i disse fortellingene.

For det andre mener jeg at bruk av skriftlige kilder bør være førstevalget i en saktejournalistisk tekst. Hornmoen skriver i *Vitenskapens vakthunder*:

I forskningsinstitusjonen er det et betydelig tilfang av spennende skriftlige kilder. For å utvikle norsk forskningsjournalistikk, er det vesentlig at journalister bruker dem mer, og dessuten mer systematisk, enn de har hatt for vane å gjøre. Styrken til disse kildene er at de i stor grad er troverdige ved at de har gjennomgått en grundig evalueringsprosess i forskningsverdenen, iallefall hvis det dreier seg om vitenskapelige artikler eller avhandlinger. (1999, s. 99)

For meg ble det altså et prinsipp å hovedsakelig benytte meg av skriftlige kilder da jeg skrev disse tekstene. Dette prinsippet baserer seg på styrkene til skriftlige kilder som Hornmoen nevner i sitatet ovenfor. Det er forståelig at journalister som jobber i dagspressen ikke har tid til å orientere seg i mylderet av forskningsartikler, -rapporter og oversikter. Da er veien kort til å ringe en ekspert på

fagområdet man skriver om og be om en oppsummering. Men for en saktejournalist bør det være naturlig å gå direkte til kilden, altså den publiserte forskningen. Ikke bare er den fagfellevurdert, men som journalist får man da også mulighet til å gjøre sine egne tolkninger av materialet, fremfor å basere seg på andre formidlers tolkninger. Det minsker sjansen for at man sprer feil informasjon, samtidig som at man selv setter premisset for formidlingen. Man gjengir ikke kun det man blir fortalt, men kan selv vurdere gyldigheten til metoden og konklusjonen.

Jeg synes også det har vært en trygghet i å forholde meg til publisert forskning, som jeg kan lese meg gjennom og granske på egen hånd. I arbeidet med produksjonstekstene mine har jeg blant annet kontrollert artiklene jeg har lest ved å gjøre meg bedre kjent med forskerne som har skrevet dem. Hvilke universiteter er de tilknyttet, hva har de publisert tidligere, hva slags innfallsvinkel har de til fagområdet? Og ikke minst, hvilke henvisninger finnes i litteraturlisten og hvor mange ganger har artikkelen blitt sitert av andre forskere? Hornmoen skriver videre at ved «å forfølge referansen fram til ‘originallitteraturen’ vil journalisten titt og ofte kunne oppdage unøyaktigheter og underlig bruk av grunnlagsmaterialet.» (1999, s. 105). Jeg tenker at det nettopp i slike tilfeller at saktejournalisten og forskningsjournalisten kommer best overens. En slik granskende form for journalistikk vil kreve mye tid, som Hornmoen også påpeker, men det vil til gjengjeld føre til en mer nyansert fremstilling av forskningen. Jeg opplevde selv å først referere til en forskningsartikkel som i etterkant ble gjenstand for kritikk. Ifølge kritikeren kunne valget av metoden litteraturgjennomgang («narrative review») fremfor en systematisk oversikt («systematic review») øke sannsynligheten for en partisk konklusjon i akkurat dette tilfellet, i tillegg til at det var flere påstander i artikkelen som ikke baserte seg på nødvendig kildegrunnlag og som denne kritikeren kunne motbevise med andre kilder. Jeg valgte derfor å ikke benytte meg av denne artikkelen, og fant heller frem til en annen artikkel som baserte seg på en studie fremfor en litteraturgjennomgang, og som også hadde mange siteringer. Det medførte naturligvis at jeg måtte skrive avsnittet på nytt for å gjenspeile den nye kilden, men samtidig ble jeg også mye sikrere på at dette økte kvaliteten på min egen tekst.

Ulempen med skriftlige kilder er at de kan være utdaterte, uten at det nødvendigvis er åpenbart for forskningsjournalisten (Hornmoen, 1999, s. 99). Dette var også en erfaring jeg selv var innom i løpet av min skriveprosess. Det finnes mange skriftlige kilder som peker på en sannsynlig sammenheng mellom økt forekomst av testikkelkreft og økt forekomst av miljøgifter, men det var først etter å ha snakket med lederen for forskningsgruppa «Reproduktiv helse hos menn» på OsloMet, Trine B. Haugen, at jeg ble gjort oppmerksom på at miljøpåvirkning var en rådende hypotese tidligere, men at flere forskere nå også ser på genetikk som en mulig årsak. Det fikk meg til å innse hvor viktig det er å bruke flere forskjellige typer kilder, og ikke minst hvor viktig det er å

dobbeltsjekke at man har forstått kilden korrekt. Da jeg gikk tilbake og leste disse forskningsartiklene på nytt, la jeg merke til tilfeller hvor artikkelforfatterne hadde kommunisert usikkerheten i forskningen, og også at genetikk ble nevnt av flere som en mulig årsak. Fordi jeg hadde vært så opptatt av å bekrefte mine egne mistanker, hadde det vært skremmende lett å overse enkelte ord og formuleringer. Jeg hadde altså gått i den klassiske fellen som jeg kan se for meg at ferske forskningsjournalister gjerne går i: Jeg hadde lest artiklene med skylapper på og gått ut ifra at forskere er mye sikrere i sin sak når de først har kommet så langt at de presenterer forskningen sin. Dette ble en viktig erfaring for meg å ta med meg videre i skriveprosjektet.

Å kombinere fortelling med ganske tung, vitenskapelig informasjon har vært en av de større utfordringene med dette arbeidet. Jeg har gått flere runder med de delene som inneholder det mest faglige innholdet for å prøve å gjøre informasjonen ikke bare forståelig, men også engasjerende. Det krevde at jeg først måtte forstå informasjonen selv. Jeg har ingen faglig erfaring med kjemi, biologi eller medisin. Jeg tok så lite realfag som mulig på skolen, og jeg studerte hovedsakelig humanistiske fag ispedd litt teknologi på universitetet før jeg gikk ut i full jobb. Miljøgifter var derfor noe jeg visste svært lite om før mannen min ble syk. Jeg hadde faktisk ikke tenkt tanken på at miljøet rundt oss kan være til skade for oss før legen nevnte fuktighetskremer som en mulig forklaring på kreftsykdommen. Jeg startet derfor helt fra begynnelsen da jeg satte i gang med å skrive denne teksten, og jeg mener det er en styrke. Det betyr at jeg forhåpentligvis bruker forklaringer som også er forståelige for andre som har lite erfaring med miljøgifter.

En annen utfordring med de skriftlige kildene har vært å vurdere representativitet. Fossum og Meyer beskriver representativitet som «at man gjør et utvalg som sikrer adekvat representasjon av de mulige kildene, at fenomenet blir allsidig belyst, og at ikke en eller flere typer observasjoner utelukkes» (2008, s. 60). Både testikkelkreft og miljøgifter er fagområder med mye forskning, og det var vanskelig å få god nok oversikt til å være sikker på at jeg belyste saken på riktig måte. Dette handlet også om plassen jeg hadde til rådighet samt leserne tålmodighet for det faglige innholdet i teksten. Hvor mye kunne jeg inkludere før det rett og slett ble kjedelig? Til syvende og sist måtte jeg ta et valg om hvilke miljøgifter som skulle inkluderes, og da valgte jeg de som sørget for å vise mangfoldet i eksponeringen vi er utsatt for.

I kapittelet om endometriose ble representativiteten noe enklere, mest fordi innfallsvinkelen ikke kommer fra forskning, men heller fra populærkultur. Det er min egen oppdagelse av sykdommen via refleksjoner, sosiale medier og kjente fjes som styrer hvordan kunnskapen ble innhentet, og da er det også slik sykdommen ble representert.

Når man skriver saktejournalistikk, handler det ikke bare om å finne de kildene som bekrefter hypotesen du startet med, men å finne frem til originalkildene slik at du er sikker på at du

ikke baserer teksten din på feiltolkninger. I tillegg er det viktig å vise hvordan du har jobbet med kildene og hvilke oppdagelser du gjør deg underveis.

Kapittel 5. Drøfting

I forrige kapittel tok jeg for meg de saktejournalistiske virkemidlene som er mest fremtredende i tekstene mine, og analyserte hvordan jeg har brukt disse virkemidlene til å gjøre tekstene relevante for et bredere publikum. Flere spørsmål har dukket opp etter denne analysen: Hvordan bidrar en subjektiv forteller til å belyse et samfunnsproblem? Hvordan kan en fortelling basert på minner gjøres troverdig? Og hva er konsekvensene ved at forskning kombineres med personlige erfaringer? Samtidig er jeg opptatt av ikke å glemme tidsaspektet oppi det hele: Hvordan skaper god tid dype refleksjoner?

I dette kapitlet vil jeg bruke erfaringene mine fra skriving av produksjonstekstene og analysen til å reflektere rundt disse spørsmålene. Jeg vil også inkludere bidrag fra annen relevant litteratur for å plassere drøftingen i en større sammenheng.

5.1 Subjektivitet

Det er på ingen måte gitt at forskning må formidles med en så personlig stemme som jeg har valgt meg i mine tekster. Men jeg mener det var nødvendig i dette tilfellet. Som jeg allerede har nevnt, er selve nerven i tekstene min frustrasjon over manglende forskning. Hvorfor finnes det ikke et ordentlig og tydelig svar på hvorfor mannen min ble syk? Det er ingen leger og ingen forskere som kan si med sikkerhet hva som forårsaker testikkelkreft og hvorfor forekomsten av sykdommen har økt i lang tid. Selv etter årevis med økning av testikkelkreftforekomster over hele vesten, kan ikke forskere si noe mer enn at én hypotese peker mot menneskeskapte miljøfaktorer. Men ingen kan fastslå dette som grunnen. Endometriose har også samme utgangspunkt, men for mange kvinner er det også en verre sykdom enn testikkelkreft. Den kan ikke kureres, det finnes ingen permanente behandlinger, og ingen vet hvorfor sykdommen oppstår. Dette *skal* vi bli frustrert over, for hvis ingen legger press på problemet og får det fram i offentligheten, kommer situasjonen aldri til å bli bedre.

Alle verdens sykdommer har på ett eller annet tidspunkt i historien vært der hvor både testikkelkreft og endometriose befinner seg i dag. Prøving, feiling og forskning har funnet behandlinger og kurert oss for både enkle og kompliserte diagnoser. Hvis vi skal komme dit, må vi snakke om det. Vi må fortelle historiene til de som rammes. Vi må vise mangfoldet av hvordan disse sykdommene rammer. Og derfor mener jeg at det er viktig at jeg bruker meg selv i begge disse tekstene. Da får jeg vist fram både hvordan det er å være pårørende og hvordan det er å være pasient. Derfor forsøker jeg i disse tekstene å gripe tak i en offentlighet og vise rollen forskning har for menneskene som rammes.

For å klare det var jeg nødt til å la leserne komme tett på subjektet i fortellingen, altså meg. «[S]low journalism is about taking the time to report the news with close attention and more depth», skriver Matt Norman i artikkelen «What is Slow Journalism?» (2017). Da jeg skrev tekstene mine, måtte jeg derfor stille spørsmålet: Hva betyr det å formidle disse temaene med mer oppmerksomhet og mer dybde, når utgangspunktet er meg selv? Som tidligere nevnt blir ofte saktejournalistikk satt i sammenheng med essayistikk, og dette er spesielt tydelig når jeg ser behovet for dype refleksjoner i tekstene. Jo Bech-Karlsen skriver at essayistikk baserer seg på en erfart virkelighet, men kun å fortelle om denne erfaringen er ikke nok. «For at essayet skal få dybde og perspektiv, må essayisten også kunne reflektere over disse erfaringsfortellingene» (2003, s. 22). I teksten om testikkelkreft og miljøgifter handlet det derfor for min del om å reflektere underveis mens jeg forsøkte å finne svaret på *hva* som forårsaket kreften til mannen min, men også grave dypere i refleksjonene fra fem år siden. Jeg visste på forhånd at jeg ikke kom til å finne et sikkert svar, og det i seg selv var viktig å inkludere i denne refleksjonen. Hva gjør det med oss mennesker når vi aldri kan få vite hvorfor vi blir alvorlig syke?

Samtidig var det også viktig å reflektere rundt de funnene jeg gjorde meg og hvordan jeg søkte å forstå dette komplekse fagfeltet. Jeg ville finne en faglig dybde som var dyp nok til at konsekvensen for mennesker ble tydelig, men uten at det ble for teknisk. Jeg ønsket å gå lengre enn kun å forklare at fostre som blir utsatt for miljøgifter, *kan* å få testikkelkreft senere i livet, men jeg ville også vise hvordan dette utspiller seg når disse giftene *faktisk* manifesterer seg som kreft mange tiår senere. På den måten går saken fra å være en kort nyhetsnotis («Forskning viser at testikkelkreft kan være forårsaket av miljøgifter som overføres fra mor til guttefostre under svangerskapet.») til en fortelling om hva slags konsekvenser dette har for menneskene som rammes, og også hvordan disse miljøgiftene faktisk påvirker mors og fosterets kropp – og hvordan vi får i oss disse miljøgiftene.

I teksten om endometriose brukes ikke denne oppmerksomheten og dybden til å forklare hva endometriose er ned på detaljnivå, men heller til mine refleksjoner rundt hvordan det er å ha denne kompleksiteten hengende over seg. Denne refleksjonen utvides til å stille spørsmålsteget ved hvorfor det ikke finnes gode nok metoder for diagnostisering og heller ikke god nok behandling. Jeg reflekterer også mens jeg gjør meg kjent i endometriosisens verden, som dermed viser hvor utbredt endometriose er og hvor forskjellig den rammer ulike kvinner. I tillegg viser jeg også hva slags rolle den er i ferd med å innta i populær- og internettkultur. Sistnevnte er et godt eksempel på hvordan en subjektiv innfallsvinkel utvider konteksten til noe mer enn kun forskningsformidling. En pasient har kanskje et større potensial til å utforske sin egen sykdom i de kanalene som er lettest tilgjengelig: Google og emneknagger på sosiale medier. Så når skribenten selv inntar rollen som «case», gir dette

leserne innsikt i en annen side av saken. Ikke bare blir sykdommen og dens praktiske konsekvenser synlige, men også den emosjonelle siden. Reaksjoner, refleksjoner, frykt og håp får plass side om side med det faglige stoffet. Forskningsrapportene blir sidestilt med resultatlisten på Google, som tross alt er informasjonen de fleste pasienter først finner frem til. Og hva slags umiddelbare reaksjoner fører det til? Dette er styrken til det fragmenterte subjektet, som presentert av Hornmoen og Steensen (2021, s. 159). Man kan være både den bekymrede pasienten og den faglige forskningsformidleren. Denne utvidede konteksten legger derfor til rette for en dypere behandling av temaet ved å vise både konsekvensene for den enkelte og dens familie, men også for samfunnet som helhet. Det er mange slike skjebner der ute. På denne måten blir ikke disse skjebnene kun presentert som et lite tall i en statistikk, men som en historie.

Sosiale medier og Google-søking får dermed rollen som rammen i denne historien. Slik innramming er også en måte å sørge for tilstrekkelig dybde i fortellingen. Hornmoen skriver:

Journalisten velger ut detaljene, presentasjonen hennes er ikke en nøytral gjengivelse av hva som «var der». Skribenten kan rett nok få det til å virke slik, men det er snakk om en seleksjon på bakgrunn av intensjonen hun har med sitt materiale. (1999, s. 198)

Dette peker mot Robert Entmans framingteori, som går ut på at vi som skribenter «rammer inn» en sak på en slik måte at det vi mener er viktig, blir fremhevet. Vi velger oss de delene av en fortelling som støtter vårt syn. Når vi fremhever noe, betyr det også at noe annet blir skjult eller neddempet (Entman, 1993, s. 52–55). Slik jeg tolker det, betyr det ikke nødvendigvis at man forsøker å skjule noe når man rammer inn en fortelling, men at noe må nedprioriteres av hensyn til målgruppens kunnskapsnivå eller interesseområder, eller rett og slett på grunn av lengde. Dette henger sammen med intensjonen som Hornmoen nevner i sitatet ovenfor. For å kunne gå dypt nok i materien må man velge bort noe slik at behandlingen av temaet ikke blir for overfladisk.

Da jeg skulle skrive en fortelling om testikkelkreft, var det også flere ting jeg kunne legge vekt på, samtidig som at jeg visste at jeg ble nødt til å velge bort noe annet. Fordi det var en subjektiv tekst, er det naturlig at jeg rammet inn teksten på en måte som passer til min historie. Jeg valgte hovedsakelig miljøgifter først og fremst på grunn av kommentaren vi fikk av legen mens Are var i behandling. At testikkelkreft også kan skyldes genetikk, ble jeg som nevnt ikke klar over før lenge etter at jeg hadde skrevet første utkast av teksten. Allikevel hadde miljøgifthypotesen en mer naturlig plass i fortellingen min, og det var disse giftene jeg ønsket å bli bedre kjent med og formidle effekten av. Jeg likte tanken på at det er noe vi kan gjøre noe med, både på et personlig og et politisk plan. Dersom hele teksten skulle handlet om at Are kanskje ble syk på grunn av sine egne

gener, ville det blitt en veldig annerledes fortelling. Ikke nødvendigvis en mindre interessant fortelling, men med helt andre refleksjoner, et helt annet fagfelt og en helt annen konklusjon. Min intensjon for materialet var derfor å rette oppmerksomheten mot miljøgifter og konsekvensene av at disse omringer oss og gjør uopprettelig skade. Da ble jeg derfor også nødt til å velge bort andre potensielle årsaker for sykdommen. Jeg kunne ha skrevet en lengre tekst som gikk dypere inn på forskjellige årsaker, men da ville ikke teksten hatt det fokuset som jeg ønsket.

Framingteorien kan også brukes til å vurdere balansen mellom forskningsformidling og fortelling. For når man rammer inn saken i en fortelling, vil det bli mindre plass til det rent vitenskapelige. Og med «mindre plass» tenker jeg hovedsakelig på leserens toleranse for kompleks informasjon som ikke nødvendigvis driver historien videre. En tekst som har et subjekt i fokus, vil slite med å få til en nøytral balanse mellom fortelling og forskning.

Samtidig må vi huske på at subjektive fortellinger gjør en viktig tjeneste for forskningsformidlingen: De får folk til å lese og forstå. Ros Coward skriver i *Speaking Personally*:

It is writing which, when it is good, is unbeatable. It deals with the emotions which make us who we are, and the issues that matter – childbirth, relationships, illness, grief. This writing humanises the news, illuminates why events matter and what impact they have on our lives. (2013, s. 112)

Kanskje vi kan akseptere at innrammingen av en fortelling må prioritere det personlige og det subjektive, hvis utfallet er at flere leser og forstår konsekvensene av et forskningsfelt?

Hvis vi skal akseptere det, må vi også huske på at innrammingen kan ha mer makt enn vi kanskje tror. Sigurd Allern skriver at «[e]ksperimentelle, sosialpsykologiske studier har vist at rammene som etableres ofte påvirker vår oppfatning av en sak langt sterkere enn vi intuitivt tenker over» (2015, s. 188–189). Dette kan bli problematisk når fortellingen får prioritet over fagstoffet i en tekst. Dette opplever jeg som kjernen i Gunnar Aakvaags bekymring, som jeg nevnte i innledningen. Det er klart at jeg kun har beveget meg på overflaten av all den vitenskapelige kunnskapen som ligger til grunn for spørsmålene jeg ønsket å finne svar på i produksjonsdelen av denne oppgaven. Et godt eksempel på dette er testikkelkreft, som er et uttrykk vi gjerne bruker i dagligtale, og som gjør at mange sikkert tenker at det kun er snakk om kreft i testiklene, enkelt og greit. Men det finnes flere forskjellige testikkelkrefttyper, og de fleste av disse stammer fra germinalcellene og blir derfor mer spesifikt omtalt som germinalcellesvulster. Men selv innenfor denne kategorien deler man opp krefttypene i to nye kategorier: Seminom og non-seminom. Disse har igjen også flere underkategorier som sier noe om hvor kreften stammer fra. I tillegg til disse

finnes det også testikkelkrefttyper som ikke stammer fra germinalcellene, men disse er langt mindre vanlige (Baird, Meyers og Hu, 2018).

I min produksjonstekst forklarer jeg tilknytningen til germinalcellene, og i tillegg gjør jeg også rede for at enkelte testikkelkreftsvulster ikke befinner seg i testikkelen, fordi det er svært relevant for historien jeg forteller. Men noe dypere enn det følte jeg ikke at jeg kunne gå uten å gjøre teksten betydelig mindre leservennlig. Jeg fant støtte for dette i *A Field Guide for Science Writers*. John Wilkes skriver: «Don't get lost in the forest. Apportion the number of words you give to a story element according to the importance of the element to the story, not the element's technical complexity.» (2006, s. 32) Jeg måtte derfor vurdere hvor mye vitenskapelig informasjon som det var hensiktsmessig å inkludere, og i denne teksten var det ikke kun det medisinske fagområdet som skulle med, men også mye informasjon om miljøgifter. Etter min mening var miljøgiftene viktigere å fokusere på fordi det er bruken av dem jeg ønsket å rette oppmerksomheten mot. Så til tross for at det finnes mye mer kompleks informasjon om testikkelkreft som kunne vært med i teksten, mener jeg at jeg har brukt akkurat nok plass til å forklare hva det er og hvor det kommer fra til at resten av historien fungerer.

Jeg kan likevel ikke si meg enig i Aakvaags uttalelse om at «journalister nøyer seg med å fortelle en historie.» I så fall ville denne teksten vært mye kortere og tatt mye kortere tid å skrive. Historien er heller ikke fullstendig uten den vitenskapelige informasjonen om testikkelkreft og miljøgifter. Uten de elementene ville ikke årsakene til denne krefttypen blitt utforsket på samme måte i teksten, og det ville heller ikke fungert som kritikk mot hvordan vi behandler omgivelsene våre og konsekvensene det har for oss.

Hvor dypt en journalist eller sakprosaforfatter velger å gå inn i et annet og muligens ukjent fagområde, avhenger av mange faktorer, slik som tid til rådighet og vilje til å gjøre seg kjent med noe nytt. Men for mange vil det nok være aktuelt å følge Wilkes' anbefaling og holde fokuset på det som er viktig for historien man forteller, uten at det er nødvendig å påstå at de «nøyer seg» med kun å gjøre det. Så lenge teksten er basert på subjektive erfaringer, er det naturlig at teksten rammes inn på en måte som hører sammen med disse erfaringene. Her bidrar saktejournalistikk med tiden det tar å fylle ut erfaringene med rett mengde informasjon.

5.2 En fortelling basert på minner

Jeg har skrevet to fortellinger som blant annet baserer seg på minner. Men disse to tekstene bruker minner med ulik grad av troverdighet. Da jeg startet på teksten om testikkelkreft og miljøgifter, var det fem år siden vi sto midt oppi kreftbehandlingen. Jeg satte i gang med å skrive ned alt som hadde skjedd og tenkte at det kom til å bli den enkle biten av denne masteroppgaven. Jeg innså raskt at det

egentlig ikke var så mye å ta av. Jeg skrev noe dagbok mens det hele pågikk, og litt i tiden etterpå, men det var ikke veldig mye materiale. Journalnotater var det masse av, og det tok en del tid å gå gjennom alt. Men det var ikke så mye som kunne brukes i selve teksten. Hovedsakelig var de nyttige for å bekrefte at minnene mine stemte med tanke på hva slags behandling Are fikk, hvor mange ganger og hvilke datoer det var snakk om. Minnene mine, som ikke allerede var skrevet ned fra før, måtte jeg jobbe mest med. Hadde jeg skrevet mer underveis i behandlingen, ville jeg hatt mye mer å gå på og mange flere detaljer. Men motløsheten min, som jeg også skriver om i teksten, gjorde det vanskelig å skrive.

Derimot merket jeg at jo mer jeg skrev på denne teksten, jo lettere kom minnene tilbake. Plutselig husket jeg noe som jeg ikke hadde tenkt på de siste fem årene. Å se gjennom bilder fra den tiden hjalp også. De ga meg muligheten til å beskrive flere scener i mer detalj, i tillegg til at minnene mine fylte ut det som ikke var synlig på bildene. Jeg gikk også gjennom en del av SMS-ene som jeg fikk på den tiden. Det fikk også hukommelsen i gang, i tillegg til at jeg fikk mer materiale å bruke. Jack Hart kaller dette for triangulering, og det kan være en god metode dersom man har tilgang til flere kilder. Hart mener først og fremst at det å kontrollere hukommelsen opp mot andre vitner eller dokumenter, er nyttig dersom man skal rekonstruere en scene etter noen andres hukommelse (2011, s. 134). Jeg brukte selv denne metoden da jeg skrev en rekonstruksjon av en hendelse i 1973 i faget om litterær journalistikk. Da kontrollerte jeg intervjuobjektets fortelling opp mot to andre intervjuer samt nyhetsartikler, videoklipp og informasjon på den aktuelle kommunens nettside. I denne masteroppgaven har jeg derimot skrevet om en mye mindre dokumentert hendelse, men som jeg til gjengjeld har vært vitne til selv og som ligger betydelig nærmere vår egen tid. Behovet mitt for triangulering var dermed noe mindre fordi jeg ikke trengte å overbevise meg selv om hva som hadde skjedd, men det var allikevel nyttig og sørget for en tekst mer rik på detaljer enn den ville vært uten.

I teksten har jeg forsøkt å være åpen med leserne om hvordan jeg har hentet frem all denne informasjonen fra hukommelsen. Jeg nevner bilder sendt over Snapchat, bilder som ligger på mobilen min, tekstmeldinger og samtaler. Med dette håper jeg å styrke troverdigheten min, til tross for at mye av fortellingen baserer seg på hukommelsen min. Men det er også viktig å huske på at disse minnene kommer fra en periode av livet mitt som skiller seg ut i sin dramatik. Hart påpeker at det er lurt å begrense rekonstruksjonen til de dramatiske høydepunktene, fordi de er «the relatively rare points in a human life when the experience is so intense that memory kicks into high gear.» (2011, s. 134) Dette kjenner jeg meg veldig godt igjen i. Jeg kan ikke huske alle samtaler jeg hadde på jobb i forrige uke, men mange av samtalene jeg hadde med familie, venner, leger, kreftkoordinatorer og andre for fem–seks år siden, kan jeg enkelt hente frem fra hukommelsen. Jeg

husker at jeg spiste en karamellostekake med kusinen min på Espresso House på Ullevål mens jeg ventet på at Are skulle få dagens dose med cellegift. Jeg husker hålka utenfor sykehuset i januar og februar. Jeg har ingen spesifikke minner fra hålka i 2019 eller 2022. Men den fra 2017 husker jeg.

Teksten om endometriose inneholder ikke rekonstruksjon av minner på samme måte. Scenene som er brukt, ligger tydelig nærmere vår egen tid og har dermed ikke det samme troverdighetsproblemet som scenene i teksten om testikkelkreft. Det er også en svært subjektiv tekst. En måte jeg forsøker å øke troverdigheten i denne teksten på, er ved at jeg anerkjenner og bruker min subjektive posisjon. Jeg legger ikke skjul på at jeg ikke representerer alle endometriosepasienter. Faktisk har jeg mer et «utenfra-og-inn»-blikk på fenomenet «endokriger», som jeg mener er hensiktsmessig fordi teksten er skrevet for et publikum som har lite kjennskap til endometriose fra før. Dette blikket er et resultat av det todelte subjektet som jeg nevnte i analysekapittelet. Jeg skaper et skille mellom personen jeg var da jeg opplevde å få diagnosen endometriose, og personen jeg er når jeg forteller om det i teksten min. Den indre reisen jeg drar på mens jeg forsøker å bli bedre kjent med diagnosen, forløp ikke på samme måte i virkeligheten. Jeg var ikke like bevisst på å reflektere over det som skjedde med meg mens det skjedde. Det kom etterpå, da jeg bestemte meg for å skrive en tekst basert på dagboknotatene mine. Det opplevde subjektet ligger dermed nærmere de faktabaserte delene av teksten (det vil si, hva som skjedde med kroppen min rent fysisk), mens det fortellende subjektet ligger nærmere refleksjonene og undringene (det som skjedde på innsiden rent psykisk).

Denne teksten balanserer dermed mellom to forskjellige sfærer: Den materielle og den ideelle. Bech-Karlsen beskriver hvordan virkeligheten er bygget opp av disse sfærene: «Den materielle består av fysiske kropper og gjenstander, mens den ideelle omfatter det psykiske, det sjelelige, bevissthetsformer og jeg-opplevelser» (2014, s. 62). Den materielle sfæren er enklere å dokumentere med fakta, og har som sådan ikke et troverdighetsproblem i sakprosa. Verre er det med den ideelle sfæren. Bech-Karlsen stiller derfor spørsmålet om hva virkelighet egentlig er og hvordan skribenter som skriver dokumentarisk, kan sørge for troverdighet hos leserne. Han mener at ved å holde seg til fakta når man beskriver den materielle sfæren, vil det også bidra til beskrivelsen av den ideelle sfæren. «Viser det seg at den ytre virkeligheten er korrekt gjengitt, kan det også låne troverdighet til framstillingen av indre og dypere virkelighet», påpeker Bech-Karlsen (2014, s. 63). På den måten kan metoder som triangulering, sørge for en mer troverdig beskrivelse av både den materielle og den ideelle sfære.

Jeg har derfor forsøkt å gjengi virkeligheten, den opplevde og observerbare virkeligheten, på en så korrekt måte som mulig, med referanser til håndfaste, materielle ting. På den måten håper jeg at det også øker troverdigheten min når refleksjonene står i sentrum. Alle mennesker består av en

utside og en innside, og det er vårt privilegium at ingen andre noensinne kan få innsyn i vår innside. Men det er på innsiden alt det viktige arbeidet skjer, og det har verdi for flere enn oss selv. Det er her fortellingens emosjonelle nivå ligger, og som sakprosaforfattere er vi avhengige av at leseren opplever det emosjonelle nivået vårt som troverdig.

Denne troverdigheten kan også oppnås ved å vise sitt eget indre forhold til virkeligheten. Både Steensen og Coward siterer David Eason (1984) og hans inndeling av nyjournalister i realister og modernister. Den eksistensielle subjektiviteten dukker opp hos modernister som Joan Didion, Norman Mailer og Hunter S. Thompson. De skildret virkeligheten filtrert gjennom sine særegne stemmer, samtidig som de stilte spørsmålsteget ved evnen til å i det hele tatt forstå virkeligheten (Sims 2008 sitert i Coward, 2013, s. 67; Steensen, 2013, s. 63). Denne eksistensielle undringen kjente jeg igjen i mine egne tekster. Jeg reflekterer over hva slags virkelighet jeg plutselig befinner meg i, og i teksten om testikkelkreft sammenligner jeg også det som skjer, med forventninger jeg har fått av å se lignende situasjoner på film og TV. Jeg forsøker stadig å teste mine egne erfaringer opp mot fiktive representasjoner som en måte å gjøre virkeligheten forståelig for meg selv. Jeg stiller også spørsmålsteget ved hva denne nye og uforutsigbare situasjonen har gjort med meg og hvordan den har endret meg. Jeg kjenner ikke igjen mine egne reaksjoner og må bearbeide det som skjer for å kjenne igjen min egen virkelighet. Slik styrkes også beskrivelsen av den opplevde virkeligheten. Virkeligheten *er ikke* som på film, og når et menneske står overfor en helt ny situasjon, kan man ikke alltid vite på forhånd hvordan man kommer til å reagere og hvordan man formes av slike hendelser. Disse refleksjonene sørger for en ekstra dimensjon – de styrker tekstens posisjon som sakprosa.

5.3 Plass til både forskning og fortelling

Det er ikke mye tvil om at subjektive fortellinger kan bidra til å skape engasjerende forskningsformidling. En kyndig fortellerstemme kan gjøre underverker for et tema. Men det er ikke alltid lett å finne gode historier til temaet man ønsker å skrive om. Steensen skriver i «The Return of the Humble 'I'» at fortellerstemmen i en subjektiv fortelling er en konstruert versjon av skribenten. Det er ikke en nøyaktig representasjon av personen som skriver, selv om det er en tettere tilknytning mellom forfatter og fortellerstemme i subjektiv journalistikk enn det er i skjønnlitteratur. Dersom denne konstruerte personaen blir en slags ny standardoppskrift i litterær journalistikk for å gi en følelse av autenticitet i teksten, vil den stå i fare for å bli stadig mer virkelighetsfjern (2013, s. 78). Jeg mener derfor at det er viktig å la ens egne erfaringer styre hva man skriver om. Alle har eksistensielle opplevelser som går dypt inn i hva det vil si å være et menneske. Når utgangspunktet

er skribentens eget liv, trenger man ikke jobbe så hardt for å konstruere en relevant fortellerstemme. Da dukker den heller opp på naturlig vis.

I forskningsformidling skal fortellingen også fungere sammen med tyngre informasjon, som forskning og vitenskap ofte er. Jeg måtte derfor få til en balanse mellom disse delene. På en side kan man argumentere for at scener ikke behøver å være veldig detaljerte i slike tekster, fordi det kan ta oppmerksomheten vekk fra forskningsformidlingen. Det kan muligens gjøre at skillet mellom de fortellende elementene og formidlingen blir så stort at det føles ut som to separate tekster. På en annen side kan noen mene at dersom fortellingen først skal stå i sentrum, bør den også få ta den plassen den trenger for å gi en god leseropplevelse.

Forskjellige typer forskningsformidling vil også appellere til forskjellige typer lesere. Ikke alle vil foretrekke å lese fortellinger når de skal lære om noe nytt. Unni Eikeseth er en kjemiker og forskningsjournalist som nylig har gitt ut boka *Vårt kjemiske liv. Miljøgiftene rundt oss*. Det er en bok som gjør en god jobb med å formidle hva miljøgifter er, hvor de finnes og hvordan de kommer inn i kroppene våre. Den gjør også rede for hva slags helseproblemer miljøgifter kan forårsake, men er tydelig på at dette er svar vi ikke sitter på i dag. Måten Eikeseth har skrevet den på, minner om mer tradisjonell forskningsformidling. Fordi hun er kjemiker, kan hun gå mer i dybden på kjemien og forklare hva de forskjellige stoffene består av, hvordan de reagerer på hverandre og hva slags egenskaper de har. Boka inneholder en del setninger av denne typen: «Benzosyre er eit lite molekyl som består av seks karbonatom bundne saman i ein sekskant med ei syregruppe som stikk ut av sekskanten som ei grein.» (2023, s. 100) Dette er en beskrivelse som er enkel å forstå for de fleste, og som sådan fungerer det også godt som formidling. Men jeg, som helt klart vil foretrekke fortellinger over detaljer av denne typen, forstår ikke helt hvorfor det er nødvendig å vite hva slags form et spesifikt molekyl har. Dersom jeg ønsker å lære mer om hvorfor miljøgifter er helseskadelige og hva slags konsekvenser de kan ha for helsen min, kan jeg da bruke informasjonen om molekylets form til noe? Eikeseths innfallsvinkel til temaet er derfor drastisk annerledes enn min: Hun går i dybden på det faglige, mens jeg går i dybden på de emosjonelle konsekvensene. Jeg mener at vi begge evner å utvide konteksten og se på de samfunnsmessige betydningene, men jeg gjør det med utgangspunkt i en menneskelig historie. Vi trenger begge disse innfallsvinklene, både fordi de til sammen utfyller hverandre, men også fordi forskjellige mennesker vil ønske å lære mer om et emne på forskjellige måter. Noen vil dykke ned i kjemien, mens andre vil lese en fortelling. I bokas kapittel om kosmetikk skriver Eikeseth: «Kva kan det komme til å bety for kvinner og menn at dei vart utsett for hormonhermarar frå mors kosmetikk då dei var foster? [...] Det vil ingen kunne seie sikkert.» (2023, s. 101–102). Det stemmer at ingen kan si noe sikkert om det. Men ved å bruke

fortelling kan man vise én mulig konsekvens og det emosjonelle nivået som hører med. Og for mange lesere vil det være nettopp det som gjør at kunnskapen blir sittende.

Eikeseth inkluderer, i likhet med meg, også forskjellige fragmenter av sin egen subjektivitet. Hun er både kjemiker og vitenskapsjournalist, men hun er også en mamma som forsøker å unngå at barna blir eksponert for miljøgifter. Dette viser hun blant annet ved å fortelle om en handletur hvor hun forsøker å finne en ytterjakke til sønnen uten skadelige kjemikalier. Dette bidrar til å utvide konteksten i forskningen hun skriver om, men det skaper ikke et emosjonelt nivå på samme måte som fortellende journalistikk og sakprosa gjerne gjør.

«Arguably this kind of journalism connects people to public debates more effectively than the old sources of information», skriver Ros Coward om personlige fortellinger (2013, s. 9). Jeg er enig i det. Det er i hvert fall slik jeg blir engasjert i samfunnsdebatten. Men er vi nødt til å sette den ene fremgangsmåten opp mot den andre? Kan det være rom for bøker som både går i dybden på det faglige, og bøker som tar utgangspunkt i det faglige, men med en fortelling basert på erfaring? Slike tekster blir styrket av et fragmentert subjekt, men erfaringen bør være av en slik karakter at det emosjonelle nivået klarer å gripe fatt i leserens oppmerksomhet. Problemet med å skrive erfaringsbasert er at man ikke alltid kan bestemme hva slags erfaringer man får i løpet av livet. Derfor vil det ofte være langt mellom hver kjemiker som får kreft, muligens forårsaket av skadelige kjemikalier, som også har lyst og evne til å skrive en tekst som både tar for seg den faglige og den emosjonelle siden av saken. En fortelling som baserer seg på rekonstruerte minner og erfaringer, vil finne sin form avhengig av hvem det fragmenterte subjektet er og hva slags fragmenter det består av. Ikke alle vil ha like dyp fagkunnskap eller spesielt emosjonelle erfaringer knyttet til emnet.

På den måten er det ikke bare skribenten som person som konstrueres i teksten, men også den virkeligheten man forsøker å formidle. Hornmoen skriver at:

Språklig bevissthet hos forskningsjournalisten dreier seg blant annet om en forståelse av hvordan oversettelsesprosessen fører til nye begreper som igjen er med på å konstruere en ny virkelighet. Ved å innføre hverdagsuttrykk til erstatning for de faglige, vil man i noen grad skape nye assosiasjoner og en annen forståelse av det omtalte. Det er ikke slik at nøyaktig det samme blir formidlet, bare i en kortere og mer populær form. (Hornmoen, 1999, s. 156)

Enhver ny formidler vil konstruere en ny form for virkelighet, med utgangspunkt i sine egne språklige valg, erfaringer og refleksjoner, og sånn sett vil flere formidlere føre til et bredere mangfold av måter å beskrive virkeligheten på. Dette fører også til at forskning blir gjort forståelig

for et bredere publikum. Forhåpentligvis kan dette også sørge for at flere interesserer seg for nye fagområder. Å plassere forskningen inn i en kontekst, på den måten som jeg gjør i mine tekster, er et eksempel på hvordan man konstruerer en ny virkelighet når man formidler. Forskerne som skrev artiklene jeg siterer, så ikke for seg min spesifikke situasjon mens de forsket. Kanskje tok de utgangspunkt i noe helt annet. Allikevel er det denne konteksten som gjør beskrivelsen av forskningen leservennlig, og det kan også være en inngang inn i et fagområde som leseren ellers ikke ville hatt noe interesse for. Å skape en slik ny virkelighet blir en måte å inkludere flere mennesker i forskningen på.

Det subjektive utgangspunktet i forskningsformidling er ikke bare en styrke fordi det gjør teksten mer leservennlig, men også fordi det styrker troverdigheten i fortellingen. Jeg er jo ikke forsker selv og stiller dermed ganske likt som leseren i møte med dette fagområdet. Det betyr at jeg må gjøre meg kjent i en ukjent del av verden og ta leseren med meg på reisen. Da blir det også mer tydelig hvordan jeg har gått frem for å finne informasjon og hvordan jeg bruker denne informasjonen til å fortelle en historie. Det gjør tekstene mer transparente. Dette er en av grunnene til at det er nettopp jeg som bør fortelle denne historien. Mitt perspektiv som pårørende og pasient er viktig for troverdigheten. Man kan selvfølgelig argumentere for at en forsker som formidler fagområdet sitt, også har mye troverdighet. Mange vil sikkert mene at de har mye mer troverdighet, fordi de kjenner fagområdet godt. Men det er ikke slik at det kun er fagpersoner som skal få tilgang til å skrive seg inn i en offentlig samtale. Og kanskje er det nettopp søken etter kunnskap som en skribent uten tidligere kjennskap til et fagområde må gjøre, som sørger for en troverdig transparens for vanlige lesere?

Jeg nevnte tidligere Entmans framings-teori, og jeg mener at denne konstruksjonen av en ny virkelighet som Hornmoen presenterer, kan fungere som en slags innsnevring av denne innrammingen. Når man velger denne rammen for teksten og bruker et subjektivt ståsted og en fortelling til å formidle forskning, er det som Hornmoen påpeker ikke akkurat det samme som blir formidlet. Noe går tapt i denne innrammingen, men det trenger ikke nødvendigvis være noe negativt. Siden en slik innramming aldri kan være nøytral, kan den heller aldri treffe alle og enhver. Så en innramming som appellerer til forskere, vil ikke nødvendigvis være interessant for den gjengse leser. Og visa versa. Men når skribenten er transparent om sin egen bakgrunn, sin egen posisjon i teksten og sitt eget kunnskapsnivå på fagområdet, sørger ikke dette bare for en passende ramme for å finne lesere som vil ha glede og nytte av teksten, men det øker også tekstens redelighet. På den måten er det mer tydelig hva som har blitt valgt bort under konstruksjonen av skribentens nye virkelighet.

Hornmoen skriver at bruk av et subjektivt ståsted i forskningsformidling «kan redusere avstanden til leseren på en helt annen måte enn det konvensjonelle tredjepersonsreferatet» (1999, s. 215). Denne «avstanden» tenker jeg at handler både om kompleksiteten i fagstoffet som formidles, men også fraværet av en subjektivitet. Å få være vitne til andres personlige reiser i en tekst aktualiserer fagstoffet på en helt annen måte enn i mer tradisjonell forskningsformidling. Når formidlingen i tillegg utformes på en slik måte at ikke-forskere kan lese, forstå og engasjere seg i den, skapes også et tettere bånd mellom leseren og teksten. Leseren kan identifisere seg med det som skjer, og det i seg selv kan motivere til en dypere forståelse av de mer komplekse sidene av saken. Dette er også trukket frem som en av egenskapene til saktejournalistikk av Mendes og Marinho: Den bidrar til at leserne ikke bare *vet* hva en sak handler om, men også *forstår* (2022, s. 28).

5.4 Tid til refleksjon

En av egenskapene ved saktejournalistikk som jeg mener er en av hovedingrediensene i teksten, er tiden man får til å reflektere over hva en sak har hatt å si for livene våre og samfunnet vårt. Derfor kommer jeg her til å drøfte hvordan nye refleksjoner har kommet frem under min egen skriveprosess, og hva slags verdi jeg mener at det har hatt. I artikkelen «When slow news is good news» skriver Matthew Ricketson om hvordan journalisten John Hersey skrev om bombingene av Hiroshima ett år etter at hendelsen fant sted, i en lang artikkel (og senere bok) som ble publisert i *The New Yorker*:

The «slowness» of Hersey's journalism, coming as it did a year after the bomb was dropped, is critical to his ability to discover additional information. Equally, if not more important, it gave both him and his readers time to begin seriously contemplating the magnitude of the event. (Ricketson, 2015, s. 514)

Dette eksempelet fikk meg til å innse hvor nyttig det kan være å la en hendelse bli liggende en stund før den etter hvert kan få bli en del av en større historie. Dette hjalp meg også med å velge hva jeg skulle skrive om i produksjonsdelen, og jeg tenker derfor at det er viktig å reflektere rundt hvordan teksten har tjent på å bli skrevet akkurat *nå*.

Distansen som oppstår i tid, kan utgjøre en vesentlig forskjell i teksten. I analysedelen til denne masteroppgaven skrev jeg om Donald Schöns refleksjon-i-handling og refleksjon over handling. Resultatet jeg sitter igjen med etter å ha brukt disse to forskjellige formene for refleksjon, ønsker jeg nå å dykke litt dypere i. I teksten om endometriose blir refleksjonene som forekommer i scenene, ofte beskrevet på en litt mer umiddelbar og «umoden» måte. Jeg mener at dette er fordi de

fortellende elementene i teksten i stor grad ble skrevet mens handlingen fant sted i det virkelige liv. Tankene og følelsene mine hadde ikke fått tid til å modnes før de ble skrevet ned. Dette er mine refleksjoner-i-handling, og selv om disse umiddelbare reaksjonene ble skrevet ned over lang tid – over et år – bærer de preg av å være mer overfladiske. Allikevel har disse refleksjonene en verdi ved at de gir et mer nøyaktig tidsbilde av hvordan jeg hadde det der og da. Det har også gjort det enklere for meg å inkludere refleksjoner over handling i ettertid når jeg går tilbake til teksten og kan utdype mer av hvilke lærdommer jeg sitter igjen med. Ved å vurdere hva jeg tenkte i øyeblikket med hvilke tanker som har dukket opp i tiden etterpå, får jeg en mulighet til å formidle den komplekse hverdagen til en person som er kronisk syk. For å få til det er en skribent derfor nødt til å ha nok tid til å nettopp kunne la de første refleksjonene ligge en stund, og deretter plukke opp tråden igjen når de dypere refleksjonene kommer til syne.

Dette står i kontrast til teksten om testikkelkreft og miljøgifter, fordi den ble skrevet fem år etter hendelsen fant sted, selv om teksten i seg selv ble ført i pennen over en kortere periode. Da hadde jeg hatt god tid til å bearbeide mine egne følelser, men det førte også til at mye hadde forsvunnet på veien. Det er mange små og store følelser som kun er tydelige i øyeblikket, men som ikke blir tatt vare på av minnet vårt. Dermed vil de dypere refleksjonene være basert på sinnsstemningen min mens jeg skrev teksten i 2022, fremfor å være mer direkte knyttet til sinnsstemningen min i 2016. Siden jeg ikke har tilgang på mine refleksjoner-i-handling fra 2016, kan jeg heller ikke bruke dem til å sette i gang flere og dypere refleksjoner over handling. De modne følelsene fra 2022 går derfor på bekostning av de mer umiddelbare og virkelighetsnære refleksjonene som ville funnet veien inn i teksten dersom den hadde blitt skrevet underveis. Jeg har inkludert noen refleksjoner-i-handling i de delene som inneholder scener fra fem år siden, men de er ikke like detaljerte som de kanskje kunne vært.

Jeg tenker at disse to fremgangsmåtene derfor har sine fordeler og ulemper. På den ene siden vil fem år gi modne refleksjoner, men disse refleksjonene vil ikke ligge like tett på virkeligheten som beskrives. Det blir dermed enda viktigere å være transparent om egne minner dersom man velger å skrive om noe som skjedde for lenge siden, og kanskje også transparente refleksjoner hvor man stiller spørsmål ved hva som faktisk skjedde og hva slags følelser og tanker som man enten vet eller ikke vet om man hadde. På den andre siden vil umiddelbare refleksjoner være farget av situasjonen man står i, og ikke nødvendigvis være så dype som de kan bli når de modnes. Det er heller ikke sikkert at selve historien er ferdig fortalt på dette tidspunktet. Man står gjerne midt oppi det. Hva ville jeg skrevet i en tekst om endometriose om fire–fem år?

Jeg har tidligere referert til Kanigel og hans syn på det vitenskapsjournalistiske essayet (2006). Som han påpekte er distanse i tid nyttig for å kunne sette en sak i en større kontekst. Dette

er også en erfaring jeg gjorde meg under skrivingen. I teksten om testikkelkreft skriver jeg blant annet at jeg ikke tenkte mye på miljøgifter mens det hele stod på, og det stemmer. Jeg hadde ikke kapasitet til å tenke så mye på årsak og virkning, selv om jeg naturligvis ble nysgjerrig da legen presenterte hypotesen om miljøgifter for oss. Det er først i ettertid at jeg har hatt et brennende ønske om å finne ut av hva som har forårsaket Ares kreft, og ikke minst hva slags konsekvenser det kan ha for samfunnet vårt i dag og i fremtiden. Hadde jeg skrevet teksten mens det hele foregikk, ville jeg ikke klart å innta dette allmenngyldige perspektivet. Det kan godt hende at jeg ville skrevet om testikkelkreft både på et personlig plan og et universelt plan, men jeg ville kanskje vært for opptatt av Ares helse til å kunne se på årsaker, og teksten ville nok også fremstått som mindre konstruktiv. Etter min mening er årsaker langt mer interessant og nyttig å se på, spesielt når det er snakk om et forskningsfelt som trenger mer oppmerksomhet. Ved å vente med å skrive saken inntil vi har fått lagt den personlige delen bak oss, fikk jeg dermed mulighet til å løfte synet og se en mye bredere kontekst.

I teksten om endometriose skrev jeg som sagt underveis, og det resulterte blant annet i at jeg ikke kan si noe om hva slags utfall sykdommen får for min del. Det er jo en kronisk sykdom, så en friskmelding ville uansett vært lite sannsynlig, og dermed tenker jeg også at dette er en situasjon som passer bedre til å bli skrevet over lang tid fremfor å vente til man eventuelt er «ferdig». Da får man jo kanskje aldri skrevet noe som helst. Derimot fikk jeg sjansen til å fordype meg i fagområdet på en annen måte. Jeg kunne ta meg tid til å lese bøker, se dokumentarfilmer, dykke ned i sykdommens tilstedeværelse i internettkulturen og følge den over tid. Jeg kunne fortelle detaljer både fra operasjonsdagen min, men også hva slags effekt operasjonen hadde det påfølgende året. Alt dette er erfaringer som bidrar til å styrke refleksjonen min. Det er allikevel noen ulemper med å skrive underveis på denne måten. Jeg får blant annet ikke redegjort for om sykdommen blir verre eller bedre hos meg personlig. Jeg får ikke skrevet om flere forskjellige typer behandlinger. Jeg gir ikke leserne innblikk i hva slags konsekvenser sykdommen får for alle deler av livet mitt, fordi alle disse delene har ikke rukket å komme på plass ennå. Historien har egentlig ingen slutt, som for så vidt passer godt til en essayistisk tekst, men er mindre tilfredstillende i fortellende sakprosa. Jeg tenker derfor at det er viktig å tenke sjanger når man vet hva slags tid man har til rådighet, slik at det kan styrke fremstillingen av saken fremfor å virke som en uforløst fortelling for leserne.

Erfaringene som jeg har gjort meg etter disse to skriveprosessene, er at både refleksjoner-i-handling og refleksjoner over handling er nyttige virkemidler i en tekst, uavhengig av om teksten skrives mens man opplever noe, eller i lang tid etterpå. Min erfaring er derimot at refleksjoner-i-handling er noe som skjer nesten automatisk mens jeg skriver, mens refleksjoner over handling må jeg aktivt jobbe med for å få ned på papiret. Det skjer ikke av seg selv og krever at jeg dykker

dypere inn i hva slags lærdommer jeg sitter igjen med etter en hendelse. Det er også nødvendig for å kunne utvide perspektivet fra noe som bare skjer med meg, til noe som skjer med mennesker generelt. Dette bidrar med å styrke fortellingens kraft.

Kapittel 6. Konkluderende refleksjoner

Har saktejournalistikk et potensial til å faktisk bli lest, fremfor klikkagn og mer «delbart» materiale? Dagens sosiale medier har blitt til «oppdagelsesmaskiner» som trenger innhold, *mye* innhold, raskt og enkelt. Da må vi spørre oss selv om det er rom for de lengre og dypere artiklene som tar tid både å produsere og konsumere. Vår sviktende evne til å konsentrere oss over lengre tid er også en utfordring for fremtidens bokproduksjoner.

Som bevegelse har denne trege arbeidsmetoden oppstått som en reaksjon mot den raske, digitale publiseringen som mange journalister driver med i dag. Dette har jeg forsøkt å demonstrere med denne masteroppgaven. Jeg har brukt lang tid, og jeg har gjort mitt beste på å være etterrettelig, nøyaktig og presis i mine beskrivelser av forskning og fagområder. Jeg har forsøkt å gi fortellingene emosjonell og kontekstuell dybde ved hjelp av refleksjoner.

I innledningen til denne masteroppgaven presenterte jeg følgende problemstilling: Hva kan saktejournalistiske virkemidler tilføre forskningsformidlingen gjennom personlige fortellinger? Som jeg nevnte i metodekapittelet, er det vanskelig å gi ett enkelt svar på denne kvalitative undersøkelsen. Heldigvis er jeg ikke alene om å kjenne et behov for å tilby flere (foreløpige) konklusjoner. Faktisk er det mulig å si at det «å ikke anerkjenne det uvisse, det uferdige, det motsetningsfulle og fragmenterte vil være å male seg inn i et hjørne» (Adam og Jones, 2008, sitert i Karlsson et al., 2021, s. 61). Jeg har ingen planer om å male meg inn i et hjørne og vil derfor avslutte med flere observasjoner jeg har gjort meg etter å ha utforsket og reflektert over dette i snart 2 år.

For det første kan saktejournalistikk tilføre et tredje fortellernivå til forskningsformidling: Det emosjonelle nivået. Jeg har tidligere redegjort for de forskjellige nivåene i en saktejournalistisk tekst, og selv om både det faktuelle nivået og det universelle nivået er viktig, mener jeg det emosjonelle nivået er spesielt viktig for forskningsformidling. Det viser konsekvenser av forskningen, eller mangel på forskning, for ekte mennesker og de emosjonelle reaksjonene som følger med. Disse konsekvensene får også en ekstra dimensjon når det er forfatteren selv som står i sentrum for disse erfaringene. Det blir et svært effektivt verktøy i formidling. Saktejournalistikk gjør derfor noe mer enn bare å forklare vitenskap. Den går dypere og viser hva slags konsekvenser vitenskapen har for de menneskene som rammes. Det emosjonelle blir en ufravikelig del av forskningen.

For det andre kan saktejournalistikk bidra til å utvide konteksten. Essaysjangeren trekkes frem av flere forskere som et eksempel på saktejournalistikk, og det er også en sjanger som egner seg godt til å vise bredden i konteksten rundt et tema. Derfor passer også slike tekster spesielt godt

når man skal formidle forskning. Det gir skribenten tid til å følge en ny oppdagelse over lenger tid, både nåtidens mottakelse og eventuell bruk i praksis, men også bakover i tid ved å plassere den i en historisk kontekst. Det tar også forskningen ut av akademia og viser hva slags potensial den har til å påvirke samfunnet.

Det tredje aspektet er saktejournalistikkens dype refleksjoner. Det er en fremgangsmåte som gir skribenten tid til refleksjon over handling, og ikke kun refleksjon-i-handling. De dypere refleksjonene går hånd i hånd med det emosjonelle nivået i fortellingen, men det er ikke gitt at et hvert emosjonelt nivå inneholder dype refleksjoner. En sakte tilnæringsmåte kan bidra til at skribenten har tid til å fordype seg i egen erkjennelsesprosess, som igjen bidrar til å kontekstualisere forskningen og viser den samfunnsmessige betydningen, for enkeltmennesket og for alle andre.

Det fjerde og kanskje viktigste bidraget jeg vil løfte frem, er forskningsformidlingens demokratiserende effekt. Mange forskjellige typer forskningsformidling sørger for at allmennheten forstår hva som står på spill i samfunnet og bidrar til en mer faglig offentlighet. Men forskningsformidling kan også bli for tørt eller lite engasjerende, og da kan man ikke forvente at vanlige folk skal bruke fritiden sin på å la seg informere. Ved å gjøre formidlingen engasjerende og tilpasset målgruppen, blir også forskningen mer inkluderende. Den legger til rette for at allmennheten kan engasjere seg i samfunnets mer komplekse problemstillinger. Med saktejournalistikk kan man skrive forskningsformidling som skaper en mer inkluderende virkelighet, som kan leses med innlevelse og forståelse for den kontekstuelle rammen.

Det er uten tvil utfordrende å formidle forskning på en god måte, men det er en viktig del av samfunnet som er helt avhengig av støtte i befolkningen. Jeg mener derfor at saktejournalistikk, kombinert med personlige fortellinger, kan være en effektiv fremgangsmåte for å formidle forskning på en måte som øker forståelse og engasjement.

Referanseliste

- Aakvaag, G. C. (2020, 19. juni). Journalistenes inntog i sakprosaen svekker samfunnets intellektuelle beredskap. *Morgenbladet*. <https://morgenbladet.no/ideer/2020/06/journalistenes-inntog-i-sakprosaen-svekker-samfunnets-intellektuelle-beredskap-skriver>
- Allern, S. (2015). *Journalistikk og kildekritisk analyse*. Cappelen Damm Akademisk.
- Aucoin, J. L. (2001). Epistemic responsibility and narrative theory: The literary journalism of Ryszard Kapuscinski. *Journalism*, 2(1), 5–21. <https://doi.org/10.1177/146488490100200101>
- Baird, D. C., Meyers, J. & Hu, J. S. (2018, 15. februar). Testicular Cancer: Diagnosis and Treatment. *American Family Physician*. <https://www.aafp.org/pubs/afp/issues/2018/0215/p261.html>
- Ball, B. (2016). Multimedia, Slow Journalism as Process, and The Possibility of Proper Time, *Digital Journalism*, 4(4), 432–444. <https://doi-org.ezproxy.oslomet.no/10.1080/21670811.2015.1114895>
- Bastiansen, H. G. & Dahl, H. F. (2019). *Norsk mediehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bech-Karlsen, J. (2003). *Gode fagtekster: Essayskriving for begynnere*. Universitetsforlaget.
- Bech-Karlsen, J. (2007). *Åpen eller skjult. Råd og uråd i fortellende journalistikk*. Universitetsforlaget.
- Bech-Karlsen, J. (2014). *Den nye litterære bølgen. Litteraritet og transparens i norske dokumentarbøker 2006–2013*. Cappelen Damm Akademisk.
- Blundell, W. E. (1988). *The Art and Craft of Feature Writing*. Plume.
- Cope, L. (2006). Understanding and Using Statistics. I D. Blum, M. Knudson & R. M. Henig (Red.), *A Field Guide for Science Writers: The Official Guide of the National Association of Science Writers*. Oxford University Press.

Correspondent, The. (u.å.). *Principles*. Hentet 3. november 2022 fra

<https://thecorrespondent.com/principles>

Couser, G. T. (2012). *Memoir: An Introduction*. Oxford University Press.

Coward, R. (2013). *Speaking Personally. The Rise of Subjective and Confessional Journalism*. Palgrave Macmillan.

Delayed Gratification (u.å.). *Slow Journalism International*. Hentet 3. november 2022 fra

<https://www.slow-journalism.com/slow-journalism-international>

Drok, N. & Hermans, L. (2016). Is there a future for slow journalism?,

Journalism Practice, 10(4), 539–554. <https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1102604> (lest 5. september 2021)

Eikenes, Å. (2021). *Den gode historia. Skriveråd for engasjerende forskningsformidling*.

Universitetsforlaget.

Eikeseth, U. (2023). *Vårt kjemiske liv. Miljøgiftene rundt oss*. Spartacus.

Ellefsen, B. (2019, 6. desember). En smak av honning. *Morgenbladet*.

<https://www.morgenbladet.no/boker/bokessay/2019/12/06/en-smak-av-honning/>

Entman, R. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), s. 51–58.

Fossum, E. & Meyer, S. (2008). *Er nå det så sikkert?* Cappelen Damm.

Franklin, J. (2007). A Story Structure. I M. Kramer & W. Call (Red.), *Telling True Stories*. Plume.

Gentikow, B. (2005). *Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode*. IJ-forlaget.

- Greenberg, S. (2007, 25. februar). Slow Journalism: Why doesn't Britain have a culture of serious non-fiction journalism like the US?. *Prospect Magazine*. <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/slowjournalism>
- Greenberg, S. (2012). Slow Journalism in the Digital Fast Lane. I R. L. Keeble & J. Tulloch (Red.), *Global Literary Journalism: Exploring the Journalistic Imagination*. Peter Lang Publishing.
- Grepstad, O. (1998). Sakprosaens linjer. I Egil Børre Johnsen & Trond Berg Eriksen (Red.), *Norsk litteraturhistorie: Sakprosa fra 1750 til 1995. Bind 2 1920–1995*. Universitetsforlaget.
- Griffin, R. J. (1999). Using Systematic Thinking to Choose and Evaluate Evidence. I S. M. Friedman, S. Dunwoody & C. L. Rogers (Red.), *Communicating Uncertainty: Media Coverage of New and Controversial Science*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Harbers, F. (2016). Time to Engage. *Digital Journalism*, 4(4), 494–511. <https://doi.org/10.1080/21670811.2015.1124726>
- Hart, J. (2011). *Storycraft. The complete Guide to Writing Narrative Nonfiction*. The University of Chicago Press.
- Helyer, R. (2015). Learning through reflection: the critical role of reflection in work-based learning (WBL). *Journal of Work-Applied Management*, 7(1), 15–27. <https://doi.org/10.1108/JWAM-10-2015-003>
- Hessen, D. O. & Stueland, E. (2019). Virkelighetens poesi. Motiv og mening med naturfaglig formidling. I K. Isaksen & H. P. Blad (Red.), *Min metode. Om sakprosaskrivning*. Cappelen Damm.
- Hornmoen, H. (1999). *Vitenskapens vakthunder*. Tano Aschehoug.
- Hornmoen, H. & Steensen, S. (2021). *Journalistikkens filosofi*. Universitetsforlaget.

- Imeland, V. S. (2020, 24. juli). Etterlyser teori, klarhet og struktur. *Morgenbladet*.
<https://www.morgenbladet.no/boker/2020/07/24/etterlyser-teori-klarhet-og-struktur/>
- Kanigel, R. (2006). The Science Essay. I D. Blum, M. Knudson & R. M. Henig (Red.), *A Field Guide for Science Writers: The Official Guide of the National Association of Science Writers*. Oxford University Press.
- Karlsson, B., Klevan, T., Soggiu, A-S., Sælør, K. T. & Villje, L. (2021). *Hva er autoetnografi?* Cappelen Damm Akademisk.
- Le Masurier, M. (2015). What is Slow Journalism? *Journalism Practice*, 9(2), 138–152.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2014.916471>
- Le Masurier, M. (2016). Slow Journalism – an introduction to a new research paradigm, *Journalism Practice*, 10(4), 439–447. <https://doi.org/10.1080/17512786.2016.1139902>
- Long Play. (u.å.). *Long Play In Brief*. Hentet 3. november 2022 fra
<https://www.longplay.fi/long-play-brief>
- Mendes, I. & Marinho, S. (2022). Slow Journalism: A Systematic Literature Review. *Journalism Practice*, 1–31. <https://doi.org/10.1080/17512786.2022.2075783>
- Neveu, E. (2016). On not going too fast with slow journalism. *Journalism Practice*, 10(4), 448–460.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1114897>
- Norman, M. (2017, 20. februar). What is Slow Journalism? *National Geographic*.
<https://www.nationalgeographic.org/projects/out-of-edon-walk/blogs/lab-talk/2017-02-what-slow-journalism/>
- Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening. (2020, 25. februar). *Etisk sjekklister for sakprosa*.
<https://nffo.no/formidling/etisk-sjekklister>

- Ramaker, T., van der Stoep, J. & Deuze, M. (2015). Reflective Practices for Future Journalism: The Need, the Resistance and the Way Forward. *Javnost - The Public*, 22, 345–361. <https://doi.org/10.1080/13183222.2015.1091622>
- Ricketson, M. (2015). When Slow News is Good News: Book-length Journalism's Role in Extending and Enlarging Daily News. *Journalism Practice*, 10(4), 507–520. <https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1111772>
- Rogers, C. L. (1999). The Importance of Understanding Audiences. I S. M. Friedman, S. Dunwoody & C. L. Rogers (Red.), *Communicating Uncertainty: Media Coverage of New and Controversial Science*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Rognsaa, A. (2020). *Kunsten å formidle forskning*. Universitetsforlaget.
- Steensen, S. (2013). The Return of the Humble 'I': The Bookseller of Kabul and Contemporary Norwegian Literary Journalism. *Literary Journalism Studies*. 5(1). 61–80.
- Wilkes, J. (2006). Writing Well About Science: Techniques From Teachers of Science Writing. I D. Blum, M. Knudson & R. M. Henig (Red.), *A Field Guide for Science Writers: The Official Guide of the National Association of Science Writers*. Oxford University Press.
- Wolfe, T. (1975). *The New Journalism*. Harper and Row.
- Zehr, S. C. (1999). Scientists' Representations of Uncertainty. I S. M. Friedman, S. Dunwoody & C. L. Rogers (Red.), *Communicating Uncertainty: Media Coverage of New and Controversial Science*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Zetland. (u.å.). *De seks principper bag vores journalistik*. Hentet 3. november 2022 fra <https://www.zetland.dk/omzetland>